Dr. KARÁCSONYI JÁNOS

TÖRTÉNELMI JOGUNK HAZÁNK TERÜLETI ÉPSÉGÉHEZ

TÖRTÉNELMI JOGUNK HAZÁNK TERÜLETI ÉPSÉGÉHEZ

IRTA

Dr. KARÁCSONYI JÁNOS

A M. TUDOMÁNYOS AKADÉMIA RENDES TAGJA

KATOLIKUS MAGYAROK VASÁRNAPJA

1982

Első kiadás: Budapest, 1921
Második kiadás: Youngstown, 1982

ELŐSZÓ.

Isten csodája, hogy
még áll hazánk!

Az 1914. JÚLIUS 28-ÁN kitört rettenetes háború-ban egyszerre tudatára ébredtünk, hogy megint mily szörnyű veszedelemben forog hazánk! Óriás, nagy államok hidegvérrel, előre elhatározták Magyarország eltiprását és hazánk területének a szomszéd államok közt való szétosztását. E rablóművek végrehajtásánál számítottak a hazánkban élő, nem magyarajkú népek közreműködésére is és azokat előre fizetett lázítókkal, ábrándos kecsegtetésekkel, történeti hazugságokkal félrevezetni igyekeztek.

Ekkor ébredtünk tudatára annak is, mennyire szükség van a magyar hazában élő összes népeknek az egyetértésre, a testvéries szeretetre és kölcsönös támogatásra! Kis nemzeteket, egyes népeket most épen úgy elseper a kényuraságggal, erőszakkal és annak minden hazug fortélyával összeállított, rettenetes seregeket, romboló fegyvereket összeszerző nagy állam, mint akár a népvándorlás korában. A létfenntartás és az emberbe oltott szeretet egyaránt parancsolja tehát, hogy elfeledve

a régi félreértéseket, eldobva az egymás ellen törő önző célokat, ez egyetértés, testvéries szeretet állandósításán dolgozzunk.

E magasztos célt óhajtja előmozdítani e művecske is. Nem fedd, nem követelődzik, hanem fölvilágosítani akar. Azt tapasztaljuk, hogy épen azok a nemzetiségek elégedetlenek leginkább, azok a legkövetelődzőbbek, azok legjobban hajlandók az elszakadásra, a magyar államnak megbontására, amelyek abban a teljesen igazságtalan és hazug vélekedésben vannak, hogy ők itt Magyarországon régibb lakosok; hogy tehát a magyarok őket erőszakkal hódították meg és századokon keresztül elnyomták. A ruthének (magyar-oroszok) például, mivel vezetőférfiaik nagyon jól tudják, hogy nagyobb számban csak a XIV. században vándoroltak be hazánkba, a muszkák nemrégiben lefolyt izgatásáig soha se léptek föl igazságtalan és helytelen követelésekkel a magyar nemzet ellen. Vagy ki hallotta valaha, hogy az 1672-ben beköltözött örmények a magyar hazával, a magyar állammal szemben valami kiváltságokat követeltek volna a maguk számára, vagy itt külön államot akartak volna alkotni? Ellenben a felvidéki tótság, az erdélyi románság (vagy oláhság), vagy a délvidéki szerbség, sajnos, nem csupán szóval dühöngött a magyar nemzet és a magyar állami nyelv ellen, hanem volt oly szomorú idő, hogy sokan közülök félrevezetve fegyverrel támad-

tak az őket befogadó, őket testvérként szerető magyar nemzetre.

Pedig bizonyára nem lehetett volna őket a kényuralomnak ilyen, mindnyájunkra nézve annyira fájdalmas, oly vészthozó vállalkozásba beleugratni, napjainkban pedig a Scotus Viator-féle kémeknek és bujtogatóknak őket félrevezetni, ha e nemzetiségek művelt osztályai, vezetőférfiai nem szívják magukba azt az igazságtalan és hazug vélekedést, hogy őnekik itt történetileg több joguk van.

Mint egy fényszóró, szeretném eloszlatni e kis értekezésemmel azt a sűrű homályt, amelyben az ily hazug balvélekedések keletkeztek. Szeretnék egyszerre vakító fényt deríteni a történeti valóra, a történeti igazságra, hogy így minden igazságszerető férfiu meggyőződhessék arról, hogy a magyar nemzetnek e földhöz a Kárpátoktól le az Adriáig történeti joga van!

Szörnyű igazságtalanságot akartak tehát elkövetni az 1915. május 6. óta négyes-szövetségre lépett óriás államok, midőn hazánkat feldarabolni s a szomszéd államok közt szétosztani szándékoztak.[1]

Óhajtom megmutatni egyúttal azt is, hogy a magyar nemzet nem követ el jogtalanságot egy nemzetiséggel szemben sem, mikor ezen Istentől

[1] Az illusztris szerző a világháború alatt írta ezt a kiváló munkát. Fájdalom, a trianoni békeszerződésben ez az igazságtalan feldarabolás megtörtént. *Kiadó.*

nyert jogát őrzi és érvényesíti, mert régi jogszabály az: Nemo, cum iure suo utitur, alteri iniuriam facit. (Senki sem sért mást, midőn a maga jogával él.)

De viszont nem akarom elhallgatni ezen később beköltözött és hazánkba befogadott népeknek érdemeit sem, ha a közös magyar hazának védelmében, felvirágoztatásában a magyarral együtt fáradoztak.

Előadom azért először röviden, a legújabb történeti kutatások felhasználásával a honfoglalás történetét, s azután egyenkint foglalkozom a nemzetiségek beköltözésével és amennyiben szükséges, történeti tévedéseikkel.

I. FEJEZET.

A magyar honfoglalás.

«NEMINI dantes ullam offensionem»,[1] «sine laesione iuris alieni», «Senkit meg nem sértvén», «más jogának sérelme nélkül» foglalta el a magyar nemzet e hazát! A természetjog azon követelését, hogy mást szerzett jogában ne háborgasson, alig-alig teljesítette jobban egy-egy nemzet, mint a magyar a honfoglalás alkalmával. Nagy tévedésben voltak a régi magyar irók, midőn a honfoglalást mint régi örökség visszaszerzését tüntették fel (bár csak azért, mert a valót nem tudták és e földhöz való jogát a magyar nemzetnek mégis valamiképen igazolni akarták), de még nagyobb tévedésben, sőt sokszor szántszándékos tudatlanságban élnek a magyar nemzet ellenségei, midőn a magyar nemzetet rablónak, más nemzetet jogos tulajdonából kiűzőnek írták és írják.

Vizsgáljuk meg csak higgadtan, józanul, egész elfogulatlanul azt az évtizedet, amelyben a magyar honfoglalás történt és egész más meggyőződésre jutunk.

Milyen államok vették körül 890-ben a mai Magyarország területét?

Délről a mai Romániában, akkor Atilközben, a magyarok laktak. Ezt minden művelt magyar ember tudja. De nagy tévedésben él az, aki azt véli, hogy 890-ben a magyarok főleg a Neszter, Prut és Szeret közt éltek. Porphyrogeneta Konstantin e folyamokat csak azért sorolja fel, mert az ő korában a besenyők

[1] II. Kor. VI. 63.

egyes törzsökeit e folyók választották el egymástól. Abból, hogy 950-ben a besenyők országa a magyarok régi, atilközi hazáját is magában foglalta, nem következik, hogy a magyarok a nagy Besenyőország minden részét lakták. A 839—896 közt felmerülő összes egykorú adatok a magyarokat az Alduna mellett Nikápoly-Szilisztria városokkal szemben lakóknak mondják, sőt Zonaras görög történetiró ezt «Turcas Istrum accolentes» szavakkal (az Alduna mellett lakó magyarok) külön is fölemlíti.[1] De meg főleg halászatból szerezvén élelmét akkor a magyar nemzet, nem is hihető, hogy tagjai az Alduna gazdag halászatát, kivált ott a Csarnavodával szemben levő nagy mocsarakban, ne használták volna és így ott ne tanyáztak volna.

Nyugatra mennyire terjedt ez az Atilköz, biztosan nem tudjuk. Van egy 839-iki adat a Duna mellett harcoló magyarokról és eszerint legalább is a későbbi Kis-Oláhország, vagyis az Olt jobbpartja és a déli Kárpátok közt elterülő vidék Bolgárországhoz tartozott.[2] De a 839-iki adat csak 839-re bizonyít. Attól kezdve 890-ig sok idő telt el. Addig a magyarok akár 40-szer is elfoglalhatták, sőt talán épen ebből keletkezett az az ellenkezés a magyar és török-bolgár nemzet közt, amelyet azután 895-ben a görögök oly ravaszul fölhasználtak. Az bizonyos, hogy 890-ben az atilközi magyarok országa már egész Orsováig ért, mert — mint látni fogjuk — a 892-iki eseményeket csak így lehet megérteni.

Orsovától Nándorfejérvárig és innen északnyugati irányban tovább a Duna és Dráva jobbpartja mentén egész Verőce vidékéig Bolgárország terült el.

[1] Mátyás Fl.: A magyarok első hadjáratai Európában. 29.

[2] A magyar honfoglalás kútfői. Kiadja a M. T. Akadémia. Budapest, 1900. 101. l.

Eredetileg e részek a régi római birodalomban Dacia Ripensis, Moesia superior és Pannonia secunda neveket viselték s a Száva jobbpartján egész a Drina folyóig nyúltak. Az avarok törték itt meg végleg a római uralmat. Az ő hatalmuk megdőlte után (796) pedig egyes csekélyebb szláv népek alkottak ott kisebb, rövidéletű országokat. 821—827 közt azután a hatalmas bolgár nemzet rátette kezét és megtartotta e terület száva-dunaközi részét 897-ig, a Száva jobbparti részét 1019-ig.[1]

A Dráva-Száva közén a pozsegai hegyeknél kezdődött a hatalmas frank-birodalom. Ehhez tartozott a régi Savia tartomány, ehhez a régi Pannonia superior, vagyis a mai Dunántúl. Nyugatról tehát a mai Magyarországgal a frank-birodalom volt határos, sőt hazánk egy részét is magában foglalta.

Északnyugatról a régi Morvaország terült el. Azért irom «régi Morvaországnak», mert ehhez a mai Morvaországnak semmi köze. A régi a mai Alsó-Ausztria északi részét és Magyarországnak a Morva és Garam közé eső részét foglalta magában s fővárosa Dévény,[2] majd Pozsony volt. A mostani Morvaország pedig — mint tudjuk — a Morva felső völgyét foglalja magában és csak a réginek teljes felbomlása után 70 évvel később kezdett megalakulni. 890-ben a régi Morvaországban a hires I. Szvetepolk, latinosan Szvatopluk vala a fejedelem.[3]

Északon a mai Morvaország, Osztrák-Szilézia s a régi Kis-Lengyelország területén 890-ben a fejér

1 Jireček: A bolgárok története. Nagybecskerek, 1889. 61. 139. Huber—Baróti: Ausztria története. I. 87—88.

2 Zavadil: Velehrady, Devin a Nitra. Kremsier, 1912. Történelmi Szemle 1915. 273. l.

3 Huber—Baróti: Ausztria története I. 106.

horvátok laktak, de államot nem alkottak.[1] A Kárpátok északkeleti lejtőjén, a későbbi Gácsország területén a drevlyén nevű svábok tanyáztak.[2] Vajjon Oleg, az orosz fejedelem, már 890-ben kiterjesztette-e ezekre hatalmát és így az orosz-birodalomhoz tartoztak-e? bizonytalan.

Mint e rövid leirásból nyilvánvaló, 890-ben egyetlen egy nemzet sem birta az egész Magyarországot. Akik egy kis részt birtak is, azok sem birták a kezükön levő részeket száz év óta s így az elévülés jogaira se hivatkozhatnak.

Legnagyobb része azonban az országnak puszta és lakatlan volt.

S ez érthető is.

Az avarok rabló, összeférhetetlen nemzete két századon át tanyázott itt és elriasztott minden békés, jószágtenyésztő vagy földmívelő népet. Azután megkezdődött az irtóháború ellenük. A 791—99. években nyugatról a frankok, délről a bolgárok támadtak rájok, és megsemmisültek, hirök-hamvok sem maradt. A Duna—Tisza nagy síksága pedig lakatlanná lett sokáig.

Ez nem képzelet, ez való! Nem csupán Nagy Károly életirója jegyzi ezt föl, hanem «avar pusztaságnak» irja Magyarország nagyobb részét Regino prümi apát 907—8-ban irt művében.[3] Pusztaságnak irja annak a régi Karantán (Korontál) hercegségen és Pannonián túl eső részét Alfréd angol király, pedig ő nagy utakat tett, megfordult többször a Karolingok udvarában, sőt Rómában is. Ő irja ugyanis, bár az égtájakra nézve némi eltolódással:

[1] Rački: Documenta historiae Chroaticae. Zágráb, 1877. 417—18.

[2] A honfoglalás kútfői. 117.

[3] A honfoglalás kútfői. 322.

Karinthiaországtól keletre, túl a pusztaságon van Bolgárország, Morvától délre a Duna másik oldalán van Karinthia s ettől keletre Görögország. Említi Dáciát is s tudja, hogy ott valamikor góthok voltak, de 890 táján ott lakó népekről nem tud semmit.[1] Műve 14-ik fejezetében újra visszatér a Magyarország helyén elterülő nagy pusztaságra és azt írja, hogy Isztriától délre van a Földközi-tengernek az a része, amelyet Adriaticumnak neveznek és nyugatra az Alpeseknek nevezett hegyek, északra az a pusztaság, amely Karinthia és a bolgárok között terül el.[2]

Taktikai szempontok is azt követelték akkoriban, hogy e nagy terület üresen álljon. Minden ország, de különösen a lovas keleti és a földmíves nyugati nemzetek közt akkoriban 5—10 napi járásra üres, lakatlan, országválasztó közök voltak, hogy kis, apró rablócsapatok meg ne lephessék a dolgozó munkásokat, a nagyobb csapat érkezéséről pedig, míg azok a nagy pusztaságon keresztülhatolnak, hírt nyerhessenek és készülhessenek.[3]

Az isteni gondviselés úgy intézte a dolgot, hogy a magyar nemzet fiai e pusztaságot megtekintették és megismerték, mielőtt hazájok lett volna.

Nem maguktól, nem rablás kedvéért tekintették meg, hanem hívta őket a nyugati keresztény világ feje, Arnulf császár.

A Duna balpartján a mai dunáninneni részeken lakó avarokat a 791—98-iki háborúban főleg a frankok törték meg s azért arra ők tartottak számot. Ámde mielőtt benépesítették volna, odahúzódtak a morva-szlávok. E földhöz tehát jogot tartott két nemzet: a frankok fegyver jogán, a morva-szlávok az

[1] A honfoglalás kútfői. 314—15. l.
[2] U. o. 315. l.
[3] U. o. 117, 152, 187, 193. l.

előbb odatelepülés jogán. Ebből azután épen egyszázados háború keletkezett a két nemzet közt. A morva-szlávok azonban nem elégedtek meg azzal, hogy a maguk földjét védelmezzék, hanem több izben betörtek a Duna jobbpartján levő Pannoniába is. 853-ban például a morva-szlávok fejedelme: Rasziszló (vagy magyarosan Rászló) szövetkezett a bolgárokkal és így támadták meg Pannoniát.[1]

Emiatt Arnulf császár elhatározta, hogy véget vet a morva-szláv birodalomnak. 891-ben győzedelmeskedvén a normannokon, a Frank-birodalom minden erejét a morva-szlávok ellen fordította. De ezenkívül a keleti oldalon is meg akarta őket támadni, hogy így erejöket megossza. Évégből a magyarokhoz fordult és velök szövetséget kötött.

De itt felmerült az a kérdés, hogyan érintkezhetett Arnulf császár a magyarokkal, holott a nagy pusztaság elválasztotta a frankok birodalmát a mai Romániában lakó magyaroktól?

Hogy ezt megmagyarázzuk, kérdjük, hogyan érintkeztek a morva-szlávok 853-ban a bolgárokkal, holott ezek közt is elterült a nagy pusztaság? Hogyan küldhetett követet Rasziszló (Rászló) morva-szláv fejedelem 864-ben egész Konstantinápolyig?

Tekintsünk a térképre s láthatjuk, hogy nagyon egyszerűen: a Dunán. Az akkori laposfenekű dereglyéken bátorsággal utazhattak követek, kereskedők a Dunán le egészen a tengerig s onnan a part mentén hajózva akár Konstantinápolyig. Nem volt ebben akadály a későbbi nagy hajókra nézve annyira veszedelmes Vaskapu sem, mert a laposfenekű dereglyék szépen elsiklottak a szirtek fölött.

Arnulf császár követei is akár a mai Győrből (akkor

[1] Huber—Baróti i. m. I. k. 92.

Arraba-ból), akár Óbudáról (akkor az Aquincum névből képezett Acinburg-ból, vagy Eczilburg-ból) kiindulva könnyen eljutottak Atilköznek délnyugati részére s ott a mai Viddinnel szemben már ott találták a magyarokat és értekezhettek azok fejedelmével, Árpáddal.

Biztos, — még pedig több egykorú egybehangzó tudósításból — hogy 892-ben azután megtörtént a magyar seregnek átvonulása a nagy avar pusztaságon és ők keletről támadták meg a morva-szlávokat. Ezek azonban természetesen erősen védekeztek, még pedig a magyar lovas-sereggel szemben hathatósan a földvárakkal. A Garam mellett még most is megvannak romjaikban a bényi és alsó-felsővári hatalmas földsáncok és ezeken a magyarok nem tudtak áttörni.

De volt mégis e hadjáratnak a magyar nemzetre nézve gondviselésszerű következménye: megismerték a magyarok a Kárpátok átkelő szorosait. Nem csupán mi, hanem már az egykorúak is ebben látták e hadjáratnak a Frank-birodalomra nézve káros, a magyarokra nézve áldásos hatását.[1] Az Alduna mentéről csakis a mai Orsova, Karánsebes irányában a Cserna, majd a Temes folyók mentén, odább keletre pedig Nagyszeben irányában az Olt völgyéből a Maros völgyébe átkelve juthattak a Nagy Magyar Alföldre. Itt nagyobbrészt a folyamok mentén haladva értek Vác környékére. Az orsova—karánsebesi úton akartak 1091-ben a kúnok kijutni a Nagy-Magyar-Alföldről és 1092-ben megint ezen az úton akartak betörni, pedig akkor már mesterséges akadályok és őrök is nehezítették itt az átjárást.[2] Ez az út

[1] Luitprand: Antapodosis Liber XIII. Migne: Patrologiae cursus. S. II. t. 136. p. 793, 799.

[2] Historiae Hungaricae Fontes Domestici II. 197.

tehát nem csupán legegyenesebb volt az Alduna lakó magyar nemzetnek, hanem a történeti tanuságok szerint valóban járható is.

A morva-szlávok ellen indított háború azonban nem birta a magyarokat arra, hogy az avar pusztaságba telepedjenek át. Ellenkezőleg ők tovább is az Alduna mentén akartak maradni. Azért a 893—894. években az Atilközt kelet felől a rájok nagyon veszedelmes, mert ugyanolyan fogásokkal élő lovas nemzet, a besenyők ellen védelmezték. Azt a véleményt, hogy 894-ben Pannoniában (azaz Dunántúl) pusztítottak, nem találom bebizonyítottnak, mert az egyetlen tudósító nem köti e pusztítást biztosan a 894-ik évhez, hanem csak ez «időtájt» szavakkal jelzi e rablásokkal járó hadjáratot [1] s így az vonatkozik a 900-iki foglalásra is. Másrészt az eseményekből látjuk, hogy a magyarok addig, amíg Arnulf császár, akivel szövetséget kötöttek, élt, az ő birodalmát nem bántották, tehát hihetetlen, hogy 894-ben rontottak volna rá Pannoniára.

895-ben a magyarok oly veszedelmes vállalatba fogtak, amely atilközi hazájok elvesztését vonta maga után. A görögök rábirták őket, hogy Simeon (régi magyarosan Semjén) bolgár cár országát északról támadják meg. Eljöttek a görögök nagy tengeri hajói az Aldunára és ott a mai Oltenica vagy Gyurgyevó mentén átszállították a magyar csapatokat a Duna jobbpartjára és ezek Levente, Árpád fia vezérlete alatt győzelmesen haladtak elő a mai Sumlától délnyugatra a Kamcsija mellett eső Preszlav városig, Bolgárország akkori fővárosáig.

A görögök elérték céljokat, mert Simeon cár hallván fővárosa veszedelmét, gyorsan visszatért a gö-

[1] A honfoglalás kútfői, 316. Későbbi betoldás ez a 894-iki eseményekhez.

rög határról. A magyarok nem lévén úgysem alkalmasak város ostromára, sok zsákmányolt jószággal és emberrel húzódtak vissza a Dunapart felé. Mielőtt átkeltek volna, utólérte őket Simeon ott Szilisztria és Ruscsuk közt, ámde csatát vesztett és Szilisztria várába menekült.

A magyarok tehát zsákmányukkal átkelhettek a Dunán és a rabszolgákat eladva a görögöknek, nagyon meggazdagodtak.

Csakhogy a görögök csele oly világos volt, hogy ezt ugyan nagyon könnyű volt Simeonnak utánozni. 895—96 telén tehát nem csupán maga készült a magyarokon bosszút állni, hanem elküldötte követeit a tengeren a Neszter és a Neper közt lakó besenyőkhöz is és odaigérte nekik Atilközt, ha a magyarok legyőzésében őket segítik.

Így készítették elő azt a szörnyű csapást, amelynek a sokkal csekélyebb számú magyarság nem birt ellenállani. Északkelet felől tavasz kezdetén besenyők támadtak s addig Simeonnak volt ideje átkelni a Dunán. Most azután a magyarok főserege Simeon ellen vonult és valahol Ruscsukkal szemben oly véres ütközetet vívtak a létükért küzdő nemzetek, hogy a győztes bolgárok 20.000 lovast veszítettek. A magyar nemzetnek szine-virága, maga Levente, Árpád fia is ott hullott a harc mezején s ha a teljes megsemmisülést ki akarták kerülni, menekülniök kellett.[1]

Ekkor volt nagy segítségökre, hogy a Kárpátok átjáróit ők már előbb ismerték. Üldöztetve tehát nyugat felé húzódtak és a 892-iki hadjáratból ismert utakon át vergődtek az Alföld síkságára, a besenyőket pedig a nagy — előttük ismeretlen — hegyek visszatartották.

[1] A honfoglalás kútfői. 105—8, 317—18.

Így foglalták el tehát a magyarok 896 nyarán a Nagy Magyar Alföldet, nem hódításvágyból, nem mások sérelmével, hanem a létfenntartás jogánál fogva minden nemzetet megillető birtokbavétellel!

Világos ebből, hogy a honfoglalás útja nem a XIII. századbeli iróktól megénekelt vereckei szoros volt. Ezt a XIII. századbeli irók már II. Gyécse és III. Béla orosz hadjáratainak hatása alatt írták. Ezek már nem tudták azt, hogy a magyarok kezdetben főleg az Alduna, Maros és Körözs mentén laktak [1] és csak később húzódtak fölfelé főleg azon öldöklő harcok miatt, amelyek 1117 táján, majd 1150 és 1164 táján a görögökkel folytak. Minél régibb kútforrást olvasunk, annál inkább Délmagyarországon lakóknak tünteti föl a magyar nemzet törzsökeit és ez nem is lehetett másként, mert a magyar nemzet, kivált a beköltözködés alkalmával — mint ezt Regino apát nyiltan írja is[2] — főleg, halászatból és vadászatból volt kénytelen élelmét szerezni s az Alföld nagy folyói szolgáltatták a legtöbb halat. A magyarok ezen aldunamenti elhelyezkedése irányította őket abban is, hogy mily sorrendben kerekítsék ki az új hazát olyanná, amilyenné azt maga a természet kijelölte.

Először is mindjárt 897-ben, vagy legalább is 898-ban átkeltek a Dunán valahol a Nándorfehérvár—erdődi vonalon és elfoglalták a bolgároktól a Duna—Száva közét, vagyis a mai Szerém és Verőce megyéket. Regino apát röviden összefoglalva a magyaroknak az új hazából kiinduló hadjáratait, a bolgárok ellen intézett támadást is nyilván fölemlíti és Porphyrogeneta Konstantin előadásából nyilván-

[1] A honfoglalás kútfői. 127. l.

[2] U. o. 322. V. ö. Árpád és az Árpádok. Szerkesztette Csánki Dezső. Budapest, 1907. 145.

való, hogy a magyarok e részt 950-ben is kezükben tartották.[1]

A bolgárok e területhez sem a létfenntartás, sem az elévülés okfejéből nem tarthattak jogot. Létfenntartásukra úgyis óriási területük volt a régi Moesiában, a Száva—Duna—Dráva köze pedig mindig Pannoniához tartozott. Azt sem állíthatták, hogy századok óta ők törték fel a földmívelésnek e földet, mert hiszen csak 827 óta tartották kezükön, azelőtt az avarok és kis ideig a frankok birták.

A Duna—Száva közéről 899 tavaszán indultak el a magyar seregek, főleg, hogy élelmet és ruhaneműeket szerezzenek, Olaszországba. Először a frankokat fenyegették, de ezek némi ruhaadományokkal békét vásároltak tőlük és így a Száva völgyén Olaszországba, Berengár talián (olasz) király ellen vonultak, mivel ez az ő szövetségesüknek, Arnulf császárnak nagy ellensége volt.[2]

Míg a magyar sereg főrésze Olaszországban harcolt, meghalt Arnulf császár 899. december 8-án. Erre a magyarok visszafordultak Olaszországból és a Dráva völgyén visszatérve, elfoglalták Pannoniának a Vértes-Bakony hegyektől keletre eső részét.[3] E rész anélkül is nagyon lakatlan volt abban az időben s azonkívül a magyarok az Arnulf császárnak tett szolgálataikért is jogosnak tartották annak új hazájokhoz való csatolását.

Nem a magyar nemzet kapzsisága, hanem a morva-szlávok összeférhetetlensége, másokkal és egymással való veszekedése adott okot és alkalmat a magyar nemzetnek arra, hogy az ő országukból a

[1] A honfoglalás kútfői. 322, 131. ll.

[2] A honfoglalás kútfői. 318—19, 323. Luitprand: Antapodosis Lib. II. cap. 9.

[3] U. o. 318—19.

Duna balpartján, a Garamtól Pozsonyig és a Kiskárpátokig terjedő részt elfoglalják és így a természetes határt ez irányban is elérjék.

894-ben I. Szentepolk (Szvatopluk) halálát érezvén, országát három fia között felosztotta akként, hogy a legidősebb, II. Moymir, a többiek fölött elsőbbséggel birjon. Ezzel maga vetette el a morva-szláv fejedelemség föloszlásának csiráit.

Midőn a magyarok hazánkba érkeztek, a morva-szlávokat nem bántották. Ámde II. Moymir és testvérei csakhamar összevesztek, úgy hogy I. Szentepolk második fia, II. Szentepolk a németekhez menekült s ezektől bátyja ellen segítséget kért. II. Moymir viszont a magyarokat hívta segítségül és győzött is, úgy hogy a németek alig tudták II. Szentepolkot egy földvárból kimenteni és magukkal vinni.

A németek, illetőleg a bajorok 899 tavaszán II. Szentepolk kedvéért újra megtámadták a morva-szláv fejedelemséget. II. Moymir ekkor is kért a magyaroktól segítséget, de mivel ezek nagyobbrészt akkor Olaszországban voltak, csak kis sereget küldhettek. Már most a morva-szlávok, hogy annál félelmesebbek legyenek a keresztény bajorok előtt, ők is, mint a magyarok, lenyiratták katonáik fejét és rohantak be Pannoniába. Itt azután rettenetes pusztítást vittek végbe, úgy hogy a salzburgi érseknek és püspöktársának 900 júliusban kelt levele szerint Pannonia északnyugati felén egyetlenegy ép templom nem maradt.

II. Moymir ekkor annyira biztosnak érezte magát, hogy a római pápához követeket küldött és országában egy érsekség és három püspökség felállítását kérte. A pápa csakugyan egy érseket és két püspököt küldött hozzá 899 őszén vagy 900 tavaszán, hogy ezt végrehajtsák.[1]

[1] A honfoglalás kútfői. 325, 327. l.

Moymir ezután elbizakodva visszautasította a magyarok egyik-másik kérését. Ezért a magyarok ellenségévé váltak és 902-ben megtámadták őt, de vereséget szenvedtek.

A németek azonban nem akarták tűrni a morva-szláv fejedelemséget. Ők azt állították, hogy őseik foglalták el e területet az avaroktól s azért nekik van ahhoz joguk. Látván azonban, hogy magukban nem birnak a morva-szlávokkal, a németek 905-ben újra visszatértek a 892-iki hadifogáshoz, vagyis ahhoz, hogy a magyarokkal együtt két oldalról egyszerre támadjanak a morva-szlávokra.

Most e támadás sikerült és a morva-szlávok birodalma megsemmisült, annál is inkább, mert a morva-szlávok egy része önként meghódolt a magyaroknak. A többiek pedig részint északra húzódtak és a fehér-horvátokkal egyesültek, egy rész pedig lehajózva a Dunán, a bolgárokhoz menekült.[1]

Az olyan szövetségesek között, akik közös prédára kötnek szövetséget, könnyen viszálykodás támad. Így történt a morva-szláv fejedelemségen való osztozáskor is a magyarok és németek közt. A bajorok már most vérszemet kapva, egyszerűen ki akarták szorítani a magyarokat a délkeleti Pannoniából és azért egész seregükkel a magyarok ellen vonultak, de valahol a Rába mentén iszonyú vereséget szenvedtek. A salzburgi érsek, két püspök és számos gróf halálát lelte e csatában.[2]

E csata kezébe juttatta a magyaroknak Pannonia azon részét is, amely a Bakony és a bécsi hegyek közt terjedt el[3] és így a honfoglalás be volt fejezve.

1 Huber—Baróti: Ausztria története I. 108—9, 114—15. A honfoglalás kútfői. 116.

2 U. o. 116.

3 A honfoglalás kútfői. 318—19. Pauler: A magyar nemzet története Szent Istvánig. 46, 162.

A bajor-németek az avarok kiirtása után nem szállották meg annyira Pannoniát, hogy annak elvesztése fölött joggal kesereghettek volna. Biztosan tudjuk, hogy különböző szláv csoportok vezéreinek adták át hűbérbe, mint pl. Privinanak.[1] Megtartani sem tudták azt a morva-szlávok támadása ellen, mert maguk bevallják, hogy 899-ben a morva-szlávok e tartományt rettenetesen elpusztították.[2] Nem olyan része volt ez tehát országuknak, amire teljes történeti joguk volt s amelynek elvesztésével az ő nemzetük megcsökkent vagy megélhetésük lehetetlenné vált. A magyar nemzet tehát már csak fennmaradása szempontjából is jogosan cselekedett, amidőn az elfoglalta.

A morva-szlávok sem az évszázados birtoklás, sem a művelődés vagy meghódítás jogán nem tarthattak oly teljes jogot a dunabalparti részekhez, hogy annak elfoglalása a nemzetközi jogon esett sérelem lenne. Csak 830-ban alapítottak ők különálló országot, de annak fejedelme is csak 855-ben lett egyidőre függetlenné.[3] Ha őszintén meghódoltak volna a keresztény vallásnak, ha igazán nekiláttak volna a földmívelésnek és fölhagytak volna a rombolásokkal, talán sajnálni lehetne bukásukat, de így sokkal nagyobb haszna volt minden nemzetnek abból, hogy erős, természetes határokkal biró Magyarország keletkezett, mintha örökös viszály tárgya lett volna e kis fejedelemség a magyar és a német nemzet közt.

Elmondottuk ebben — távol minden dicsekvéstől, minden szépítéstől — a magyar honfoglalás igazi lefolyását. Látnivaló ebből, hogy a magyar nem más

[1] A honfoglalás kútfői. 310.
[2] U. o. 326—27.
[3] Huber—Baróti: Ausztria története. 81, 86—110.

nemzetek sérelmével, nem rablásvágyból, hanem más, akkor nála hatalmasabb nemzetektől kényszerítve, az Istentől adott létfenntartás jogával élve jött e hazába és tíz évig tartó szörnyű küzdelemmel egyetlen, most élő nemzet megélhetését sem akadályozva, szerezte meg Magyarországot.

II. FEJEZET.

A tótok (szlovákok).

SOHASEM tudom elfelejteni, hogy 1900 táján egy mezőberényi tót (szlovák) ember ott Békésmegyében, Magyarország kellő közepén, milyen kifakadást tett. Tótul beszélt s egy magyar gazdatiszt azt mondta neki, miért nem beszél magyarul, mikor magyar földön lakik, magyar kenyeret eszik. Nem a magyaroké e föld — kiáltotta a tót és dühösen ütötte botjával a földet — a mienk ez, mert előbb volt itt Szvatopluk az úr, mint a magyarok.

Micsoda szőrnyű s egyszersmind mily otromba tévedés! Békésmegyébe csak 1718-ban jöttek le az első tótok, magába Mezőberénybe pedig csak 1722-ben. Megvannak róla a szerződések. A Tiszántúl vagy Tiszáninnen sohasem tartozott Szvatopluk birodalmához, mert hisz azt nem is nevezték volna marahánok, moravanok, azaz morva-szlávok országának,[1] ha nem a Morva mentén lakott volna annak a nemzetnek zöme.

De különben az összes, magukat szlovákoknak nevező tótoknak sincs semmi közük Szvatopluk birodalmához és annak lakóihoz. Az a Sramkó Pál, klenóci evangélikus pap, aki 1821-ben egy bibliai szótár előszavában oly vakmerően irta: «Mi, a tótok vagyunk e hazában az örökösök, a magyarok pedig csak jövevények»,[2] érthetett a bibliához, de nem

[1] A honfoglalás kútfői. 313, 316, 317, 322, 324.
[2] Zsilinszky: A magyar hon protestáns egyház története. 656.

tudta a történetet, nem is kutatta a X—XIII. századok eseményeit.

Hogy a szlovák-tótok nem laktak Magyarországon, mikor a magyar honfoglalás történt és így nem Szvatopluk országának lakosai, mutatja először is a szlovák-tót nyelv.

Azon morva- és pannon-szlávok, akik a magyar honfoglalás idején Magyarország nyugati részén laktak, használták a nasalis hangot. Ők Korompa, Dombó, Munkács, Krencs, Szencse alakban ejtették azokat a helyneveket, amelyeket a szlovák-tótok Krupa, Dubova, Mukács, Krucsa, Stuca-nak mondanak. A morva- és pannon-szlávok dongá-t mondtak duga helyett, gombát mondtak guba helyett, rendet mondtak réd, rád helyett, mert a magyarok csak azért vették át e szavakat ily alakban a maguk nyelvébe, mert úgy hallották az itt lakó morva-pannon szlávoktól.

A régi morva-pannon-szlávok «g»-t mondottak ott, ahol a szlovák-tótok «h»-t ejtenek. Ezt a Nógrád, Visegrád, Esztergom, Vág, Galgóc, Manyiga, Bagonya stb. helynevek oly kétségtelenül bizonyítják, hogy csak a vak nem látja.

A morva-pannon-szláv *st, sd* hangot ejtett ott, ahol a szlovák-tótok *cs, dz*-t, mert a magyarok mostoha, rozsda, mezsgye, pest szavakat vettek át tőlük a tót macoha, ridza, medza, pecs helyett.[1]

De azt, hogy a szlovák-tótok nem laktak hazánkban 896-ban, tanítja a történet is világos történeti adatokkal.

Az 1910-iki népszámlálás szerint 2.019,641 szlovák-tót anyanyelvű lakós közül a Tiszántúl lakott 124.679,

1 Nyelvtörténeti bizonyságokra nézve lásd Volf György: Az egyházi szláv nyelv hazája. Budapest, 1897. és Melich: Szláv jövevény szavaink. Budapest, 1903.

a Duna-Tisza közén 90.952, a Dunán túl 19.270, a Dráván túl 17.505, összesen 253.406. Hogy ezek mind csak a XVIII. és XIX. században költöztek ide, nyilván tudott dolog. A Tiszáninnen laktak 493.606-an. Ezekről is falvanként kimutatható, hogy csak a tatárjárás, tehát 1241 után húzódtak e vidékre.

Ha azonban a XI—XIV. századok történeti adatait és helyneveit vizsgáljuk, az is kiderül, hogy Trencsén vármegyét kivéve mindenütt, tehát Pozsony, Nyitra, Bars, Hont, Nógrád, Zólyom, Liptó vármegyékben is elsők voltak a letelepítésben a régi morva-pannon-szlávok, azután a magyarok, azután a németek és csak utóljára jöttek a szlovák-tótok.[1]

Ha Pozsonytól Vágujhely irányában északkelet felé, innen Garamszentbenedek, majd Balassagyarmat felé dél irányban s innen Miskolc, Zemplén irányában egyenesen kelet felé egy vonalat húzunk, látjuk, hogy ezen alul mind nagy sík területek, vagy lankás dombok, attól északra pedig mind erdős, magas hegyek vannak.

Ez erdős, magas hegyek a magyarok bejövetelekor is és még azután két századon át, tehát a 900—1100. években mind lakatlanok voltak.

Tudjuk ezt onnan, hogy ez időben általában nagy, országválasztó lakatlan közöket hagytak egyes nemzetek az országok közt védelmül, kivéve ott, ahol a nagy folyamok úgyis természetes védelmet alkottak.[2]

[1] A németekre nézve Pozsony megyében l. Anjoukori okmánytár, I. 439. Nyitramegyére l. Nyitramegye monographiája, 510. Kőrösy József: A felvidék eltótosodása. Budapest, 1898. Liptóra l. Turul, 1900. 176—77. Hontra l. Monumenta eccl. Strigoniensis. I. 298. és Hontmegye monographiája. 127. Zólyomra l. Ipolyi: Besztercebánya műveltségtörténete. Századok, 1874. 536 stb.

[2] II. Bazil keletrómai császár az 1019-ben végleg leigázott Bolgárország körül 4 napi járásra lakatlan területet hagyott. Weiss J.: Világtörténet. Fordította Szabó I. IV. 537.

Csehország és Németország, Lengyelország és Oroszország, Oroszország és Besenyőország közt mindenütt ily lakatlan közök voltak, mint az Thietmar merseburgi püspök, Konstantin görög császár, Querfurti Brunó, Meginfred és az arab irók nyilatkozataiból kitűnik.[1] A magyarok X. századbeli támadásai a szomszéd népeknek kötelességévé tették, hogy járhatatlanokká tegyék országuk szélén az utakat s csak bizonyos megvédhető pontokon legyenek kapuk, ahol országukba a kereskedőknek belépni lehessen. Viszont a magyarok is tartván a többi nemzet bosszújától, szintén így cselekedtek. Elrekesztették az országukba vezető utakat, nagy területeket lakatlanul hagytak, hogy a rabló seregek napokig ne találjanak élelmet, ne találjanak utakat és így ne tudjanak mindenfelé az országba törni.

A magyarok e részeken a X—XI. századbeli határszélek védelmére őröket is állítottak Szencen (németül ma is Wartberg), Bagonya (most Bohunic) mellett Pozsonymegyében, Sztrása, másként Őrfaluban Pöstyénnel szemben Nyitramegyében. A Nyitra völgyét Nagytapolcsány fölött úgy elrekesztették, hogy azt még a XIII-ik században is latinosan Klusum-nak, azaz elrekesztett helynek, magyarosan Kolosnak hívták. Bars és Hontrégen végvárak voltak és I. Gyécse király 1075-ben a garamszentbenedeki apátságot még egészen lakatlan vidékre valódi monostornak, vagyis emberi lakástól távol állónak építette s ott neki akkora darab földet adhatott, hogy azon idővel kilenc falu épült.[2] Még 1132-ben

[1] Thiethmar: Chronicon. Liber. VI. Migne: Patrologia latina. CXXXIV. 1321—13. és CXL. 976. Wenzel: Árpádkori okmánytár, I. 16. Honfoglalás kútfői. 117, 150, 158, 174. Tagányi: «Gyepű és gyepűelve» a Magyar Nyelv folyóiratban, 1913. 97—104.

[2] Századok. 1901. 1047—48. Fejérpataky: Kálmán király oklevelei, 68.

is az egykorú irók tudósításai szerint Magyar- és (a mai Sziléziát még magában foglaló) Lengyelország közt nagy erdő terült el és több napig tartott, amíg azon II. Boleszló serege áthaladva a Sajóhoz ért. A magyar krónikák 1135 körül írt része is a Sajó mellékét ott Zsolca körül Magyarország véghelyének, határszélének írják.[1]

Ami különösen Trencsén- és Árvamegyéket illeti, ahol ma legsűrűbben laknak a szlovák-tótok, Trencsénmegyét még 1065-ben is solitudonak, pusztaságnak nevezi Mór pécsi püspök. A prágai püspökség 1086-iki levelébe foglalt abbeli állítás, hogy e püspökség és vele Csehország a Tátra-hegységig és a Vág folyóig terjed, csak jámbor óhajtás és követelés volt, de nem valóság. Még 1244-ben e megyének északi része, nevezetesen a Kisuca és Várin patakok köze egészen lakatlan volt. Árvamegye csak a XIV. században kezdődött telepedni, sőt az északi részre csak a XVI. században költöztek a lengyel eredetű hegylakók, másként gorálok.

Liptómegyéről határozottan tudjuk, hogy először a magyarok, azután a németek kezdtek itt falvakat alapítani és csak azután jöttek a szlovák-tótok.[2]

Megállapítható tehát teljes történeti bizonyossággal, hogy a szlovák-tótok a dunáninneni részeken sem laktak a XI. századbeli gyepüktől délre, mert ide csak a török uralom után húzódtak le. A gyepük-

[1] H. H. Fontes Dom. II. 214. Pauler: A magyar nemzet története. II. kiadás. I. kötet. 41, 477. Pertz: Monumenta Germaniae S. S. XX. 238.

[2] Századok. 1883. 104—5. Czörnig: Ethnographiae der österreichischen Monarchie. II. 187, 215. Szepes vármegye a mohácsi vész előtt. Hradszky Józseftől a szepesi emlékkönyvben. Szepesváralja. 1888. 316—28. Liptómegyei királyi solymárok leszármazói Majláth Bélától. Turul 1900. 176, 94. Endlicher: Monumenta Arpadiana 137. Cod. Dip. IV/I. 346.

től északra eső területre, ahol most legsűrűbben és egy csomóban jóformán egyedül laknak, oda is csak a XII—XIII. században kezdtek beszállingózni és letelepedni.

De hát hogyan és mikor kezdődött e betelepülés? Csak akkor, amidőn Magyarország és a vele határos északnyugati országok közt annyira megerősödött a béke és a barátság, hogy mindennapi állandó betörésektől nem kellett tartaniok és így az országválasztó közök fenntartása fölöslegessé vált.

Ha már most a hazánktól északnyugatra eső országok történetét vizsgáljuk, látjuk, hogy a mai Morvaországban Olmüc körül 976-ban még volt egy kisebbszerű önálló fejedelemség, de azt 996-ban a cseh fejedelem elfoglalta. A csehektől e tartomány 1003-ban a lengyelek kezére került és ezek birták 1029-ig.[1] 1055-ben I. Bretiszló halála után legidősebb fia, Spitihnev, lett a fejedelem, másik két fia közül Vratiszláv kapta a morva-tartomány keleti felét Olmüc, Konrád pedig a morva-tartomány nyugati felét Brünn székhellyel. Spitihnev azonban üldözte testvéreit, úgy hogy Vratiszlávnak Magyarországra kellett menekülnie és itt 1058 táján nőül vette I. András király leányát. Itt kezdődött tehát a családi összeköttetés a magyar királyi és a cseh fejedelmi családok között. Nemsokára Vratiszláv elnyervén a cseh fejedelemséget, az olmüci hercegséget öccse, Othó kapta és birta 1087-ig. Ez is szoros szövetségbe és rokonságba lépett a magyar királyi családdal, mert I. Béla leányát, Szent László testvérét, Eufemiát vette nőül. 1074-ben ez Othó segítette Gyécsét és Szent Lászlót Salamon legyőzésé-

1 Világosan és kétségbevonhatatlanul bebizonyították ezt Loserth és Bretholz német történetírók. Archiv f. österreichische Geschichte, 81. k. (1895.) 137—50.

ben. Viszont 1092-ben Szent László segítette Othó fiait, az ő unokaöccseit, hogy atyjok hercegségét visszakaphassák. Ugyancsak 1092-ben Lengyelországban is Szent László unokaöccse, Ulászló herceg uralkodott és Szent Lászlóval jó barátságban állott.[1]

Szent László tehát az 1092—95. években elérkezettnek látta az időt, hogy az ország gyepüit kijebb tegye és addig lakatlan részeket a benépesítés előtt megnyissa. Évégből a pozsonyi és nyitrai határőröket a Morva-folyó mellé rendelte s nem csupán Szakolca környékét, hanem ettől északra egész az Olsava folyócskáig, vagyis a Magyar-Hradistye és Magyar-Bród városokig terjedő vidéket Magyarországhoz csatolta.[2] A Vág felső völgyében pedig két várat is épített: Bolondócot és Trencsént, és ott két vármegyét szervezett.

A magyar nemzet azonban nem volt elég ez új területek benépesítésére, sőt foglalkozásánál fogva az ilyen erdős, nagy hegységek közt való letelepülésre nem is volt alkalmas. Szent László és utódai tehát kénytelenek voltak megengedni, hogy más országokból idegen települők jöjjenek be és alakítsanak itt falvakat. Jöttek is azután a németek,[3] de elsősorban mégis azok, akik legközelebb laktak. Ezek voltak a Felső-Morva mentén és a mai Osztrák-Sziléziában lakó szláv és nagyobbrészt juhtenyésztéssel foglalkozó pásztorok, a mai szlovák-tótok ősei. Az üres földekből rengeteg terjedelmű uradalmakat adtak a királyok egyes főúri családoknak is és ezek a királlyal versenyre kelve, igyekeztek benépesíteni az ő uradalmaikat.Annyira mentek, hogy nem csupán

[1] Huber—Baróti: Ausztria története, 148—49., 201—114.

[2] Monumenta eccl. Strig. I. 78—79. Sopronmegyei oklevéltár. 199.

[3] V. ö. Hazai okmánytár, VI. 40.

beengedték őket, hanem még szabadságokat is osztogattak egy-egy vállalkozónak (az úgynevezett soltész-nek, aki a településeket összegyüjtötte) s az új faluba költözött lakósoknak. Ezen, egy darabig szabadságolt falvakat hívták tót nyelven lehotáknak, és tudjuk, hogy még ma is annyi Lehota helynév van Magyarország északnyugati részén! Ezek mind az egykori telepítés jelei. Különösen Trencséni Csák Máté 1301—21 közt engedélyezett sok lehotát, hogy így hatalmát gyarapítsa a királlyal szemben.[1]

Hogy Kálmán király korában a beköltözött szlovák-tótok épen úgy idegenek voltak, mint akár a németek, vagy a francia-olaszok, világosan mondja Kálmán király törvényének 80-ik cikkelye e szavakkal: «liberi quique ac hospites, sicut Sclavi vel ceteri extranei, qui in terris laborant aliorum, pro libertate tantum denarios dent...» «Az összes mások földjén dolgozó szabadok és a vendégjövevények, mint a tótok vagy a többi idegenek, a szabadok denárjait fizessék.»[2] Itt tehát az idegenek közt elsősorban a tótokat említik, mint akik az akkori köztudomás szerint nemrégiben jöttek be hazánkba.

A többi azután már jóformán magától jött. A XV. században a husziták rablásai a felvidéki német városokat, falvakat nagyon elnéptelenítették. Ekkor a németek helyét, mint pl. Rózsahegyen, Németlipcsén a szlovák-tótok foglalták el. Majd jött a török hódítás szomorú korszaka. A szlovák-tótok szerencséjére e szörnyű, népességfogyasztó idő őket nem bántotta, gyermekeiket a törökök nem rabolták el, vitézeiket nem öldösték meg, a földmíveseket nem fűzték rabláncra. Míg a magyar fogyott, ők a

[1] Fejér: Cod. Dip. VIII/2. 176—77.

[2] Závodszky: Szent István, Szent László és Kálmán király törvényei. 194.

hegyek között vigan szaporodtak s midőn Magyarország fölszabadítása 1686-ban megtörtént, ők készen voltak egyszerre óriási nagy terjeszkedésre.

A XVI. század előtt a szlovák-tótok elenyésző csekélységben voltak a magyarokhoz képest. Hogy erről egy kis számbeli adattal is szolgáljunk, hasonlítsuk össze az 1495-iki adózás telkeit. Abban az öt vármegyében; ahol most a tótság legsűrűbben lakik, nevezetesen Trencsén, Turóc, Árva, Liptó és Zólyom megyékben 12.823 □ km. területen 1495-ben volt 7180 adózó lélek, ellenben ugyanakkor Somogy, Tolna, Esztergom és Győr megyékben 12.677 □ km. területen 24.189.[1] Tehát 1495-ben ugyanolyan területen több mint háromszor annyi magyar lakós lakott, mint a tótoktól lakott öt vármegyében, ellenben az 1900-iki népszámlálás szerint az öt, most túlnyomórészben tót nemzetiségű vármegyében 628.905 lélek, a négy magyar anyanyelvű vármegyében 808.242 lélek lakott s így a tót nemzetiségű vármegyék a magyarnyelvű megyéket csaknem utólérték.

1686 és főleg 1711 után az elpusztult üres falvakba munkások kellettek. Nem nézhették azt, magyar-e, német-e, tót-e? Hozattak a földesurak jobbágyokat, olyanokat,[1] amilyeneket kaphattak. Hozattak tehát lefelé a hegyek közül szlovák-tótokat s így történt, hogy a XVIII. század folyamán a szlovák-tótság elözönlötte az egész országot, kivéve épen Erdélyt, ahol a népesség elég sűrű volt. Elsősorban Pozsony, Nyitra, Bars, Hont, Nógrád megyék hajdan magyar részeit ülte meg,[2] de a tiszáninneni megyékben is jóval lejebb húzódott. Egyes földesurak és a kincstári uradalom pedig a Duna-Tisza közére és a Tiszántúlra áttelepítették őket. Így lőn az, hogy míg 1495-

[1] Acsádi: Régi magyar birtokviszonyok. 1894. 13—23.

[2] Dr. Kőrösy József: A felvidék eltótosodása. Budapest, 1898.

ben alig volt a szlovák-tótság lélekszámra több mint kétszázezer, ellenben 1800-ban már egymillióra, 1900-ban kétmillióra ment.

Hazánk északnyugati részének betelepítéséből világosan kitünik tehát, hogy a szlovák-tótok nem őslakosok itten, hanem csak a XII. századtól kezdve lassan bevándorló és a századok folyamán elszaporodott jövevények. A Morva- és az Oderafolyók felső völgyében lakó fehér-horvátok ivadékai ők,[1] s csakis annak köszönhetik nyelvök és nemzetiségök fennmaradását, hogy a XII—XIII. században ide átvándoroltak és a magyar közigazgatás és a magyar védelem alá jutottak, mert eredeti hazájokban visszamaradt társaikat vagy a németek szorították ki, mint Sziléziában, vagy a XII. századtól kezdve erősen kelet felé nyomuló csehek csehesítették el. E cseh előnyomulásnak lehet tulajdonítani azt is, hogy a pozsony- és nyitramegyei tótok most már inkább a cseh tájszólást beszélik s ha 1790-ben Bernolák nevű szlovák-tót iró és katholikus pap föl nem ismeri a veszedelmet és meg nem írja a szlovák-tót nyelv grammatikáját, kétségtelenül az egész szlovák-tót nyelvjárás eltűnik s helyét a cseh foglalja el. Így is a Jednota-társulat minden erejét megfeszíti, hogy a szlovák-tót nyelvet kiszorítsa és politikai szempontból az egész szlovák-tótot a cseh nemzet elnyelje.

De sokan azt kérdik e világos, történeti folyamat előadása után, hogy hát akkor hova lettek a magyarok bejövetelekor itt lakó morva-pannon-szlovákok?

Nagyon egyszerű rá a felelet, ha mindent jól tekintetbe veszünk és mérlegelünk: beleolvadtak a magyar nemzetbe.

[1] V. ö. A honfoglalás kútfői. 114, 135. Rački: Documenta historiae Chroaticae 417—19, 545.

Ez az egyszerű igazság csak azokra meglepő, akik nem ismerik Magyarország X—XI. századbeli történetét és a magyar nyelv bizonyságát.

A morva- és pannon-szlovák nem fogadták a magyarokat idejövetelükkor ellenségesen. Volt itt puszta föld elég és ők sokkal jobban gyűlölték a németeket, sokkal nagyobb szabadságot kaptak a magyarok uralkodása alatt, hogysem ne szövetkeztek volna szivesen a honfoglaló magyarokkal. Panaszkodva írják már 900 július havában a salzburgi érsekség papjai, hogy a morva-szlávok a magyarokkal szövetkeztek a németek ellen.[1] Világosan mondja Porphyrogeneta Konstantin, hogy a morva-szláv birodalom összedülésekor az ott lakó szlávok egy része a magyarokhoz menekült.[2] De meg ha végig tekintünk azon vezéreken, akik a X. században a magyarok külföldi kalandozásait vezették, mindjárt láthatjuk, hogy azok közt a Durcsák és Bogát nevűek is előfordulnak,[3] pedig ezek tiszta szláv nevek. Szent Istvánt is mindjárt első harcaiban, amikor még a német bevándorlás meg sem kezdődött, a szláv eredetű Hontpázmány nemzetség támogatja.

Ezen ékesen szóló adatokat támogatja a magyar nyelv is. Csakis így lehet megérteni, hogy a Dunamentén és Dunántúl Esztergom, Komárom, Visegrád, Veszprém régi morva-pannon-szláv (és nem szlovák-tót) helynevek fennmaradtak, sőt részben magyaros képzővel még a XI. században is ilyen morva-pannon-szláv nevek keletkeztek. Ebből lehet megérteni, hogy a magyar nyelv régi keresztény műszavai mind morva-pannon-szláv eredetűek. A magyar nyelv egész

[1] A honfoglalás kútfői. 327.

[2] U. o. 130.

[3] Luitprand: Antapodosis. Pertz: Monumenta Germaniae. SS. III. k. 298—99.

területén előforduló morva-pannon-szláv szavakon kívül még öt olyan hangváltozást állapítanak meg nyelvészeink, amelyek különösen a Dunántúl lépnek fel (de hozzátehetjük, hogy a Dunáninnen is szokásosak) és a szlovén-vend nyelvvel közösek. Keresik is ennek okát, de a mai állapotokból kiindulva a Vasmegye nyugati részén lakó kis szlovén népben, az úgynevezett vendekben.[1] Csakhogy ez az annyira erős és nagyon elterjedt hangváltozásokat nem magyarázza. Történetileg meg egészen érthetetlen ez okadatolás, mert a vendek csak a XIV. században kezdtek a volt országválasztó lakatlan közbe a muraszombati és felsőlendvai várak urainak meghivására beköltözni[2] és soha nem érintkeztek a magyarokkal annyira, hogy ily nagy, már a XIV—XV. században észlelhető hatást gyakorolhattak volna magyar nyelvre. Ezt csak az magyarázza meg, hogy a szlovénekkel rokon nyelvet beszélő pannon- és morva-szlávok beleolvadtak a magyarokba és az ő ajkukon vált a magyar nyelv olyan dunántúlias kiejtésűvé.

Hová lettek tehát a morva-pannon-szlávok?

Szövetkeztek a magyarokkal, társaikká lettek, megtartották birtokaikat, sőt részben vezető hatáskörhöz is jutottak! És ha bizonyos tekintetben más lett a magyar nemzet ott az őshazában azzal, hogy a török eredetű, uralkodó faj a magyarba beleolvadt, más tekintetben új lett azzal is, hogy itt Magyarországon a X—XI. századokban magához csatolta, egybeolvasztotta a morva-pannon-szlávokat is. A morva-pannon-szlávok tehát nem semmisültek meg teljesen. Megvannak ma is, de a magyarok nemzetében! Az a Pázmány Péter, aki a Hont-

[1] Magyar Nyelvőr: 1915. 50, 90. Simonyi Zsigmond értekezése.
[2] V. ö. Csánki: Magyarország történelmi földrajza. II. 717.

Pázmány, az a Rákóczy Ferenc, aki a Bogát-Radvány, tehát a magyar honfoglaláskor már itt lakott morva-pannon-szláv nemzetségek kései ivadékai voltak, csak olyan magyarok, mint Korczánnak, Árpád vezértársának leszármazói, mert a két nép itt Magyarországon eggyé lett.

Ha tehát örökösökről lehetne beszélni, inkább mi magyarok vagyunk az örökösök, mert a morva-pannon-szlávok vére, nyelve bennünk van és ha Szklenár, Sramkó és más irók, meg a bujtogató kémek mást beszélnek, azzal ma már csak saját tudatlanságukat árulják el, azzal csak azt mutatják, hogy a történeti tudomány új kutatásairól, felfedezéseiről fogalmuk sincs.

Azért a szlovák-tótoknak nincsen semmi okuk, semmi joguk panaszkodni, hanem ellenkezőleg csak hálát kell adniok a magyar nemzetnek. Mert csakis a Magyarországba való vándorlás és a magyar nemzet szabadság- és igazságszeretete mentette meg az ő nemzetiségüket. Ott Sziléziában németekké, Morvaországban csehekké kellett volna lenniök. A magyar nemzet adta meg egyes tagjainak nem csupán a megélhetést, hanem a nemesi jogokat is, úgy, hogy kevés nemzetiség van, amelyből annyi emelkedett volna fel a nemesi rangra és így az ország sorsának vezetésére, mint a szlovák-tótok közül. Gondoljunk csak a trencséni, túróci, liptómegyei számos nemesi falvakra! Gondoljunk csak a számos és annyira elágazott felvidéki nemesi családokra! Hogyan elárasztották ezek később egész Magyarországot! Ki beszélhet tehát itt elnyomásról? Ki beszélhet itt üldözésről, hisz még Pázmány Péter is gondoskodott, hogy a tótok Nagyszombatban tótnyelvű egyházi beszédeket kapjanak! Ezenkívül ki tudná megszámlálni, hány meg hány szlovák-tót lépett a papi pályára és

emelkedett előkelő, söt püspöki állásokba! Nem maradtak, mint régen, csupán pásztorok, földmívesek, hanem lettek közülök iparosok, kereskedők, hivatalnokok minden akadály nélkül.

Nem is volt addig soha semmi baj a szlovák-tótokkal, míg az a szerencsétlen, borzasztó tévedés be nem fészkelte magát az ő vezetőik lelkébe, hogy ők itt a régibbek, hogy ők Szvatopluk ivadékai. Addig a szlovák-tótok mindig szeretettel csüngtek a magyar hazán, együtt küzdöttek, harcoltak a magyarokkal e haza védelmében, még csak azt sem lehet mondani, hogy parasztlázadásokat csináltak volna, mint az oláhok, szlovének, szerbek, vagy akár a magyarok is. Szépen csendesen fejlődött, szaporodott a szlovák-tót nép, míg csak a történetet izgatásra használó vezetők nem mentek közibe és a régi szeretet helyett gyűlölködésre nem oktatták.

Épen azért szükséges a felvilágosítás, szükséges különösen a nép vezetőinek felvilágosítása, hogy elfogulatlanul, igazságszeretettel vizsgálják és tanulják meg népük történetét. Meglátják abból, hogy mily szeretettel fogadta a magyar a beköltözött szlovák-tót népet, mint részesítette őt az idők folyamán az akkori követelményeknek, műveltségi állapotoknak megfelelő jogokban, mint adta meg nekik 1848-ban az összes magyar állampolgári jogokat! Mint áll előttük most is nyitva a pálya, hogy bármely hivatalhoz eljussanak! Megvan az a szabadságuk is, hogy a maguk anyanyelvét megtartsák és műveljék. Csak ne tűzzenek ki maguk elé olyan célokat, amely a magyar állam szétdarabolásával, a magyar nemzet megromlásával és e hazából való kiűzésével jár, ne követeljenek olyant, ami őket történeti jogon sohasem illette és nem illeti meg, ne követeljenek olyant, ami más — e hazában élő — népeknek kárára van,

s megint oly szeretetben, békében élhetünk, mint éltek a magyarok és a szlovák-tótok Kálmán királytól kezdve 1800-ig. A cseheknek és oroszoknak pedig nincs joguk a magyar nemzettől elszakítani olyan területet, amelyet a magyar nyitott meg a művelődésnek s ahová csak utólag fogadott be vendégekül és nem rablókul szlovák-tótokat!

III. FEJEZET.

A románok (oláhok).

A MÁSODIK olyan nép, amely már másfélszázad óta szörnyen elégedetlen és tagjai közül számosan egyelőre a magyar állam szétdarabolására, végül pedig annak megrontására törnek, a román, másként régi nevén: oláh.

Ennek régi vágyai okozták, hogy a külföldi politikusok rávetették szemüket Erdélyre s azt koncként oda akarnák dobni a szomszéd Romániának a román államból várt katonai támogatásért!

A hazánkban lakó román nép is azért olyan szörnyen elégedetlen, mert vezetői oly rettenetes tévedésben vannak, hogy ők hamarabb laktak e földön a magyaroknál, hogy ők Traján gyarmatosainak leszármazói, ennélfogva a 105-ik év óta állandóan (continue) itt laknak, s így a magyarok őket elnyomták, földjeiket elvették. Ezt a continuitást, állandó ittlakást hangoztatják azután, ezzel izgatják a különben jóindulatú népet, ezzel vándorolják be egész Európát és lázítják Európa közvéleményét a magyar nemzet ellen és ok nélkül szereznek maguknak is, a magyaroknak is százezer bajt és millió jajt.

Szándékosan és jogosan írtam, hogy ok nélkül. Mert az egész állandó ittlakás, continuitás csak chimaera, képzeletszülte agyrém!

Traján gyarmatosaihoz a románoknak semmi közük. Nem tőlük származnak, nem is laktak századokon keresztül azon a helyen, ahová Traján gyarmatosokat szállított.

E kettőről nagyon könnyű meggyőződni, csak

elfogulatlanul vizsgáljuk a római birodalom eseményeit és őszintén, egyedül a történeti igazságot keressük minden előre kitüzött cél nélkül.

Traján gyarmatosai nem tiszta latinnyelvű népség volt. Ellenkezőleg, az irók, feliratok bizonyítják, a régészeti emlékek nyilván mutatják hogy a birodalom minden részéből, Sziriától kezdve Galliáig minden tartományból egybegyüjtött városi, bányász és kereskedő lakosok voltak azok.[1] A mai románság ősei pedig tiszta latinnyelvű pásztornépek voltak. Aki egy kicsit végignézi a 106—257. évekből fennmaradt dáciai feliratokat és olvasni tud, láthatja, hogy ilyen, mindenfelől összeszedett városi lakosságból olyan nép, melynek nyelve alapjában véve tiszta latin és amely eredetileg századokon át pásztornép volt, nem alakulhatott.

A dunabalparti Dáciában még a Trajántól idetelepített mindenféle anyanyelvű rómaiak sem maradtak meg állandóan, mert a gótok támadásai miatt a 260—272. években azok is kivonultak a dunabalparti Dáciából és a Duna jobbpartjára huzódtak. Oly világosan, oly határozottan megírja ezt három közelkorú és több későbbi római iró, nevezetesen az egykorú tudósításokat, hiradásokat felhasználó, 320 körül iró Flavius Vopiscus és a 370 körül iró Eutropius, továbbá Rufus Sextus vagy Festus, hogy nem lehet kétségbevonni. Vakmerő ferdítés, ha valaki azt olvassa ki e nyilatkozatokból, hogy csupán a katonák és hivatalnokok vonultak ki, ellenben a

[1] Még a kövek is ezt kiáltják, mert hiszen görög, szir, zsidó feliratok és a Mithras-kultusz emlékei merülnek fel minduntalan a régi Dáciában felásott romok közül. Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde: Neue Folge XII. k. Goos Károly: Die innerliche Verhältnisse des Trajanischen Daciens. Réthy: Az oláh nyelv és nemzet megalakulása 34—42. Hunfalvy: Az oláhok története: I. 102—106.

köznép ott maradt, mert az is benne van ez irók nyilatkozataiban, hogy «abductos ex ea *populos* in Moesia collocavit», tehát a népet, a köznépet is áttelepítették a Duna jobbpartjára és csakis azért nevezhették el némi joggal a Margus (most Morava) és Utus (ma Vid) folyamok közt eső területet 272-től kezdve szintén Dáciának, mert a régi, dunabalparti Dácia lakossága oda költözött. Kétségtelenné teszik ezt a régészeti leletek is, mert 260 után mintha elvágták volna, megszűnnek a Duna balpartján, a régi Dácia területén a római feliratok, téglák, eszközök;[1] megszünnek, eltűnnek a föld szinéről az összes római helynevek, pedig Galliában, sőt Németország déli részén és a Balkán-félszigeten átalakítva ugyan, de megmaradtak.

260 után a régi Dáciát elözönlik a gótok, a húnok, gepidák, avarok, szlávok. Mindenikről megvannak vagy a történeti feljegyzések, vagy a régészeti leletek és helynevek, csak a románokról nincs 260-tól kezdve 1208-ig egyetlen szó sem a történelemben, sem a régészeti leletekben, sem a helynevekben. 1000 évet (vagy pontosan 948 évet) egyszerűen elsikkasztanak azok, akik a római continuitásról, a románok állandó dunabalparti lakásáról szóló mesét elhiszik, vagy, ami még rosszabb, hirdetik!

Felszólították már az ilyen continuitást mesélő irókat arra, hogy, ha a románok csakugyan itt laktak a Duna balpartján a 260—1208. években is, mutassanak fel valami kis emléket, egy darabka irást, egy darabka cserepet, egy darabka épületet, amelyet a románok ez időben készítettek! Vagy mutassanak fel, ha nem is valami nevezetes csatát, de legalább

1 Kuzsinszki: Pannonia és Dácia. Szilágyi S.: A magyar nemzet története. I. k. CCXXVII. I. Az áttelepítésre nézve l. u. o. CXXIX.

egy rablótámadást, vagy gyújtogatást, lopást, mit a III—XII-ik századokban Erdélyben lakó románok elkövettek! Mutassanak fel a nyelvben, művelődésben, ethnographiai szokásokban egy kis gót, vagy gepid, vagy avar hatást! De hiába minden kutatás! Ilyet nem tudnak mutatni és így a tudomány a románok állandó dunabalparti lakását a mesék és népbolondítások közé utalja.

Annál inkább joggal teszi ezt, minél bizonyosabban ki tudja most már mutatni a történeti tudomány, a nyelv- és ethnographia-tudományokat is segítségül hívván a magát románnak, rumunynak, az idegenektől pedig oláhoknak, vlach-ok-, blach-oknak hivott nép keletkezését és a Duna balpartjára való későbbi átköltözködését.

Először is a nyelvtudomány segítségével megállapította, hogy a román nyelv magva tiszta latin, vagyis a testrészek, a számnevek, a közelebbi rokonsági fokok és a kezdetleges foglalkozásokra vonatkozó szavak mind latin eredetűek. De a latin nyelvből való ezen kiágazás akkor történt, mikor a talián-olasz nyelv már megvolt, úgy hogy a román nyelv tulajdonkép nem is leánya a latin nyelvnek, hanem a talián-olasz útján unokája. E kiválás pedig a nyelvtörténeti adatok kétségtelen tanúsága szerint csak a VI—VII. századokban ment végbe. A román nyelv épúgy elejti a szók végén az *s*, *m* hangzókat, mint a talián, épúgy a latin tárgyesetből képezi a főneveket, mint a talián-olasz, épúgy diphtongusokat csinál az *e*, *o* hangokból, mint a talián-olasz, a *k* hangzót épúgy *cs*-nek ejti a magas hangzó előtt, mint a talián-olasz.[1]

[1] Puşcar Sextil: Etimologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache. Heidelberg, 1905. Réthy L.: Az oláh nyelv és nemzet megalakulása. 5—18.

A román és talián-olasz kiágazások a latin nyelvből tehát egy vidéken indultak meg, s ez csakis úgy történhetett, hogy a románok ősei kivándorlásuk előtt a mai Olaszországban laktak.

Már most tekintsünk csak egy kissé a világtörténet VI—VII. századbeli lapjaira. A kelet-rómaiak 553-ban, a keleti gótok teljes leverése után elfoglalták Itáliát és annak alsó részét, nevezetesen Apuliát egész 1040-ig erősen kezükben tartották. Nagyon természetes tehát, hogy a kelet-római, vagy a bizánci görögök nemcsupán hivatalokat, hanem nagybirtokokat is nyertek Itália déli részén, még pedig főleg olyanok, akik a Dél-Itália keleti tengerpartjával szemben, Durazzo—Valona környékén voltak birtokosok.

Ámde a keletrómai császárság azon területén, amely Valona és Thessalonika közt terjed el, vagyis a régi Thessaliában és Epirusban épen ezidőtájt, midőn a bizanci görögök Dél-Itáliában megvetették a lábukat, a lakosok nagyon megfogyatkoztak. Már a 396—402. években iszonyúan elpusztították e vidéket a nyugati gótok, az 572—91. években pedig az akkor betört szlávok rombolva, öldökölve vonultak végig e vidéken egész Hellasig.[1] A gótok pusztítása után a bizánciak az albáni hegyek közt megmaradt albánokat hozták e vidékre. Midőn pedig a szlávok újra megritkították itt a lakosságot, akkor a kezükben levő Dél-Itáliára vetették szemüket. Az otrantói tengerszoros, amely a régi Epirust Itáliától elválasztja, csak 80 km. széles. Ezen keresztül nem volt nehéz átszállítani egy csomó délitáliai hegyi pásztort s azokat főleg a Thessalia északnyugati részén levő hegyekre, az úgynevezett Pindus-hegységre telepítették.

1 Weiss János: Világtörténet. Kiadta Szabó Ferenc, Nagybecskerek. III. 610, 759, 766. Jiredek: Geschichte der Serben, I. 89.

A délitáliai pásztorok a közéjük jutott albánokkal összekeveredve voltak a román nép közvetetlen ősei. A 600-tól 973-ig terjedő 273 év alatt kilenc nemzedék nőtt fel s ez elég volt arra, hogy erősen elszaporodjék, nyelve a többi román nyelvektől különböző, sajátságos nyelvvé változzék. Az albánoktól kölcsönözték a románok azt, hogy a többi román nyelvekkel ellentétben az articulust hátul vetik, (pl. a talián il uomo helyett omul-t mondanak), a 11—19 számneveket teljesen albán módra képezik, (un szpre zecs = egy a tíz felett), az *l* és sokszor az *n* hangok helyett gyakran *r* hangot ejtenek (rhothacizmus) s hogy a latin *a* helyett a tompa *ă* hangot ejtik.[1]

Midőn a románok 600 táján Thessaliába költöztek, akkor már keresztények voltak s ennélfogva a kereszténységet Itáliában latin papoktól tanulták meg. A keresztény vallás főfogalmait, nevezetesen a túlvilágra, (ceruri = ég, înger = angyal), az egyházközségekre, (creștin = keresztény, lege = vallás), a templom külsejére (biserica = templom, crucea = kereszt), az egyházi szokásokra és ünnepekre (sîrbatore = ünnep, florii = virágvasárnap, paresimi = nagybőjt) vonatkozólag a románok maig az itáliai olaszoknál is szokásos latin eredetű szavakkal jelzik.[2] Ámde a VIII. században a görög császárok elszakították őket a latinszertartású egyháztól, görög papokat küldöttek hozzájuk és így számos görög szót — legalább is 20-at, főleg a tanításra és törvénykezésre vonatkozót — a görögöktől vették át, a használatos keresztnevek pedig (Waszali, Tódor,

[1] Réthy L.: Az oláh nyelv és nemzet megalakulása, 82—90. Moldován Gergely: A románság, II. 42—43, 94—99.

[2] Auner: Wie das Christentum unter die Rumänen kam, támaszkodva: Pirvan egyetemi tanár: Contribuție Epigrafice la istoria crestinismulni daco-român c. művére.

Paraszkeva, Fimia) jóformán mind a görögöktől kölcsönzöttek.

Az így megalakult román nép azután ellepte egész Thessaliát és Hellast, úgy hogy a XI—XIV. századokban, tehát három századon keresztül Thessaliát nem is hívták másként, mint Nagyoláhországnak (Megali Vlachia, Vlachia magna). Az 1205 után itt alakult hercegség is ducatus Athaenarum et Blachiae nevet viseli, sőt a tengernek szaloniki-i oldalát is gyakran oláh tengernek, mare Valachicum-nak hívták.[1]

E, Thessaliában és attól északra lakó románokkal nem sok baja lett volna a magyar nemzetnek, mert abból legfeljebb egyes családok kerültek volna (mint ahogy a XVIII. században kerültek is) hazánkba, mint akár a velük szomszédos albánokból, vagy régi magyarosan orbonások-ból. Azonban 983-ban két nagy nemzetnek, a görögnek és a bolgárnak összeütközése a románok jelentékeny részét sokkal közelebb hozta az Aldunához, mint ahogy az rendes körülmények között gondolható volt.

976-ban lépett trónra II. Basilios görög császár, a hires bolgárölő. Föltett szándéka volt a bolgár birodalmat megsemmisíteni. Ellenállott azonban a bolgár Sámuel cár. 981-ben II. Bazilios Drinápolyból kiindulva, Szófiát akarta elfoglalni, de Szófiától délkeletre, Stiponjenél szörnyű vereséget szenvedett. Ezt sokáig nem bosszulhatta meg, mert Szkleros Bardasz Ázsiában császárrá kiáltatta ki magát. Ezt kellett előbb legyőzni. Ezt felhasználván, Sámuel

[1] Murnu George: Vlahiamare. Bucuresti. 1913. Szamota: Régi utazások 47. Vjesnik zemaljskoga arkiva. Zagreb. XIII. 146. Anjoukori Diplomáciai Emlékek. Budapest, 1876. III. 40. Századok 1899. 51. A román nyelvben levő görög szavakra nézve lásd Moldován Gergely: A román nyelv. Erdélyi Múzeum, 1900—70. Réthy: Oláh nyelv és nemzet megalakulása. 108—109.

983-ban nem csupán Thráciát és Szaloniki környékét nyugtalanította, hanem betört Thessaliába, a szoros értelemben vett Görögországba és Peloponnesusba is. Sok várat is elfoglalt s ezek között legnevezetesebb volt a thessaliai Larissa. De még ennek elfoglalásánál sem állott meg, hanem, mint Skylitzes görög történetiró világosan megírja, «e városnak lakosait összes családjaikkal együtt elvitte belső Bolgárországba, azokat saját katonáivá tette és azok erejét a rómaiak ellen fölhasználta».[1] Még csak feleségül is larissai nőt vett el.

Larissa és környéke azonban abban az időben teljesen román (oláh) lakosokkal birt. A Sámuel bolgár cártól onnan elköltöztetett lakosok eszerint románok voltak.

Az ilyen áttelepítések akkor nagyon szokásosak voltak. Igy telepített át Kisázsiából a Vardar mellé Teofil császár 835 körül törököket. Igy telepítette át Tzimiskes 970 táján az Eufrát mentéről Philippopol környékére az örményeknek egy részét. Igy vitték el erővel a bolgárok a görögöket 811-ben is, 1206-ban is Trácziából a Duna mellé.[2]

S már most kérdezzük, hogy hová telepítette Sámuel cár ezeket a thessaliai román lakosokat?

Az első útmutatás erre az, hogy mint — Skylitzes maga mondja — Sámuel az áttelepített román lakosságot a görögök ellen használta fel. Már pedig akkor a görögök csak Thrácia birtokában voltak. Második útmutatás az, hogy az áttelepített románok hegyi lakók voltak, tehát megint főleg hegyvidék védelmére voltak alkalmasak. E kettő a Sztruma és Marica

[1] Scriptores historiae Byzantinae. Editio Veneta IX. 544. Migne: Patrologia Graeca. CXXII. 107.

[2] Jireček i. m. 137. 226.

folyók közt emelkedő Rhodope hegységre irányítja figyelmünket.

És csakugyan, ha e vidék történetét kutatjuk, úgy találjuk, hogy már 1014-ben Bolgár- és Görögország határán, tehát vagy a Nesta (Mesta, Karasu) folyó mentén, vagy a mai Tatar-Pazard-síktól délre hiába ostromolja II. Bazilios az erősen elrekesztett Kimpolung és Klidion szorosokat. 1078-ban a régi Philippi és Amphipoli városok közt — tehát valahol a mai Mesta, régen Nesto folyó mentén — Kimpina (Chempina) nevű faluban verték meg Basaliák nevű bitorlót és 1091-ben a Marica völgyében részben román pásztorokból álló seregével győzi le Kommen Elek a betörő besenyőket. 1095-ben pedig már oláh (román) kalauzok vezetik keresztül a kunok seregét a Balkán hegység szorosain.[1]

Kimpolung (= Hosszumező) és Kimpina (= Kismező) jellemző román szavak. Klidion is az, mert a latin claudiumból (= rekeszték, zár) épúgy lett klidion, mint a clavisból a meglenorumun tájszólásban cleili, vagy a clamoból a makedo-rumun klem.[2]

Ezen adatokból világos tehát, hogy a XI. században a Sztruma folyó és a Balkán-hegység közt, vagyis a Rhodope-hegység mentén románok (oláhok) laktak. De nem csupán szórványosan laktak itt, hanem annyira elszaporodtak, hogy megint az egész vidék lakossága túlnyomóan belőlük állott. Ezért aztán a Rhodope-hegység mentét a 1180—1260 években szintén Vlachianak, Oláhországnak hívták.

Mivel a Rhodope-menti Vlachiaról eddig szándékosan-e, vagy akaratlanul? de senki sem be-

[1] Scriptores Historiae Byzantinae. Ed. Veneta IX, 553, 71, 74, XII. 110, 217.

[2] V. ö. Puşcar Sextil: Ethymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache I. 30. l.

szélt — bár az ily természetű értekezésben hosszabb, tudományos bizonyítgatások nem szokásosak, — kénytelenek vagyunk fekvését részetesebben meghatározni.

Mind a római pápák, mind a bolgár-oláh cárok 1202—37-iki leveleiből kitünik, hogy Bolgárország mellett ez időben volt külön Vlachia, Blachia nevű ország is. Nevezetesen a bolgár-oláh egyházak fejét nevezik totius Bulgariae primas-nak, tehát e Blachia (Vlachia) nem foglaltatott benne az egész Bolgárországban.[1] E Vlachia alatt nem érthették a thessaliai Magna Vlachiát, mert ez az 1202—4 években a görögök, majd a latinok, 1237-től kezdve pedig a Kommenos Dukas görög despoták birtokában volt.

De közelebbről is meg tudjuk e második Vlachiának fekvését határozni. 1253-ban a keleten utazó és az akkori országokat nagyon jól ismerő Rubruquis Vilmos francia követ azt írja Aszen Mihály bolgár cár birodalmáról, hogy az «ultra Danubium versus Constantinapolini Valachia et minor Bulgaria»-ból áll. Vagyis ez (az akkori Tatárországból tekintve) «Dunántúl Konstantinápoly felé Oláh-Országból és Kis-Bolgárországból áll.»[2] Tehát Thessaliától messzire vagy Macedónia keleti, vagy Thrácia (Rumélia) nyugati részén kellett ez Oláhországnak lennie, mert csak így lehetett mondani, hogy Konstantinápoly felé fekszik.

De ide mutatnak a többi adatok is. 1205-ben Henrik konstantinápolyi latin császár azt írja a pápának Drinápoly városáról: «Andronopolis civitas Graeciae munitissima et montibus tantum interpositis Blachorum populis affinis», azaz «Drinápoly

[1] Wenzel: Arpádkori okmánytár VI. 267, 277, 282—84. Theiner Mon. Hung. I. 157.

[2] Fejér: Cod. Dip. IV. 2, 263.

Görögország legerősebb városa és csak a hegyek választják el a közeleső oláh népektől».[1]

Ugyancsak mutatja a feredzsiki érsekséghez tartozó és így már Macedonia keleti részén eső aprosi püspök panasza is, aki 1244-ben segítséget kér a római pápától, mert egyházát a görögök és oláhok elfoglalták.[2]

Még pontosabban mutatja a Rhodope-menti Vlachia hollétét Barbarossa Frigyes keresztes hadjáratának leírója, Ansbert pap. Azt mondja világosan, hogy midőn Philippopolbol a német császár hada 1189 november végén Drinápoly felé indult, akkor Fridrik, a pergei udvarbiró becsapott egy gazdag, Vlachianak (németesen Flachia-nak) nevezett és Thessalonikától nem messze eső tartományba és ott több élelmiszert talált, mint amennyit katonái elhozhattak. Midőn pedig Drinápolyban vesztegeltek a német keresztes hadak 1190. január havában, akkor megint a würzburgi püspök és a salmi gróf törtek be az oláhok földére. Ott két várost üresen találtak, a harmadikat pedig 5000 ember levágásával megvívták.[3]

Észak felé felnyult e Vlachia egész Nisig, mert Ansbert úgyszólván napról-napra vezetett útleírásában azt mondja, hogy Barancstól (Branicsevótól) Nisig görögök, szerbek, bolgárok és oláhok bántották a keresztesek seregét, Nistől Szófia felé haladtában azonban csak görög és *oláh* támadásokról emlékezik meg.[4] Nyilvánvalóvá teszik ezt a Szófia környékén fennmaradt helynevek is, mint Vakarel, Paserel, Cerecel, Csorul, Karnul, Krecul, Murgas, Picsor. Még a Philippopol közelében egykoron la-

[1] Wenzel i. m. VI. 302.
[2] Eubel: Hierarchia medii aevi I. 94, 553.
[3] Fontes rerum Austriacarum. V. k. Bécs, 1883. 42, 48.
[4] U. o. 26.

kott románok emlékét is őrzi a Varisor helynév és a Riló hegységben az Urdina-tó mentén. A román nyelv legalaposabb ismerője Weigand Gusztáv mondja, hogy e helynevek nem a később ide is elvándorló Pindus hegységbeli arumunoktól származnak, hanem olyan tájszólásból, amely közelebb állt a dakorumunnak nevezett oláhhoz.[1] S azt sem lehet mondani, hogy e helynevek csak a XIX. században keletkeztek, mert pl. Vakarelt már 1530-ban említik, tehát csak a románok régi ottlakásából származhatik.

Megállapítható ekként teljes történeti biztossággal, hogy Teteven, Szófia városok és a Rhodope hegység mentén, épen Bolgár- és Görögország határszélén, vagyis épen ott, ahova 983-ban Sámuel cár a Thessaliából hozott románokat telepítette a 983—1260. években Oláhország, Vlachia nevű tartomány állott,[2] s innen van, hogy a régi népneveket a maga korában élő népekre alkalmazó, 1216-ban meghalt Choniates Niketas a Balkán-hegység lakosairól azt írja, hogy azokat régen Moeseknek, most pedig oláhoknak hivják.[3] A Thessaliából 983-ban a Rhodope-hegység környékére telepített románok életében két roppant fontos változás ragadja meg figyelmünket.

Az egyik az, hogy így a görögök hatalmából kikerülve, a bolgár-szláv papok és kenézek (urak) hatása alá kerültek. Mivel pedig 1019-ben Bazilios a bolgár egyház szervezetét meghagyta, ez alól azután sem kerültek ki. Ennélfogva papjaik, iródeákjaik továbbra is a bolgárok maradtak. Ez magya-

[1] Weigand: Rumänen und Arumunen in Bulgarien. Leipzig. 1907. 40—48.

[2] Wenzel: Árpádkori okm. VI. 267, 277, 282—284. Theiner: Monumenta Hung. s. ill. I. 157.

[3] Scriptores Byzantini. Ed. Veneta. XIII. 194.

rázza meg a tömérdek, nyelvükbe átment szláv szót és azt, hogy a románság ez ágának istentiszteletе 1715-ig bolgár-szláv nyelven folyt és hivatalos iratai is mind bolgár-szláv nyelven készültek.[1]

A másik, a román nemzet megalakulására és jövendő sorsára még fontosabb dolog volt az, hogy Sámuel cár őket katonákká tette és határőrökül használta. E Rhodope-menti románok ezáltal részben kiléptek a pásztorkodás szűk köréből, olyan szervezethez jutottak, amely őket összetartotta, sőt még külön országok meghódítására és megtartására is alkalmasokká tette őket. A görögök, mint láttuk, később szintén alkalmazták őket zsoldos katonákul s így némelyik közülök nagyobb műveltségre, ismeretkörre tett szert. Igy már 1095-ben egyik közülök, Pudila nevű, Kommen Elek császár kéme volt.[2]

Mint a görög császár katonái jártak először a román katonák a Duna balpartján a későbbi Oláhország, most Románia területén. 1164-ben Andronik, Manuel görög császár unokatestvére, azelőtt Nis és Barancs (Brandiz, Branicsevo) kormányzója, később trónkövetelő, kiszabadult a fogságból és Anchialosban élelmet meg kalauzokat szerezve Gácsország (Galicia, Halics) felé menekült, hogy ott menedéket és segítséget nyerjen. A konstantinápolyi császári udvar először azt hitte, hogy e veszedelmes, gonosz ember Nisbe vagy Barancsba fut és ott majd Magyarország támogatását kéri. Első dolguk volt tehát, hogy a Nis vidékén a hegyek átjáróit őrző román katonákat értesítsék Andronik futásáról és annak elfogására felszólítsák. Mivel azonban

[1] Nyilvánvaló dolog ez, de különben a legjelesebb román irók is, mint Bianu, Bunea beismerik. V. ö. Bunea : Jerarchia Românilor din Ardeal si Ungaria. 1904. 262.

[2] Scriptores : Hist. Byzant. XII. 216.

Andronik a Szeret és Prut mentén Halics városa felé tartott, a román katonák a nagy jutalom reményében fölkerekedtek és átmenvén a Dunán, valahol a mai Szucsava tájékán utólérték Andronikot. Megfogták és visszavitték Konstantinápolyba.

Két évvel később, 1166-ban még több román katona taposta a későbbi Oláhország (Románia) földjét. Manuel császár a magyarok ellen háborút viselvén, egyik seregét Nándorfehérvár felé küldte ugyan, de Leó Vatatzes nevű vezérét arra utasította, hogy másik oldalon is támadja hazánkat. Leó tehát összeszedvén jórészt román (oláh) katonákból álló csapatát (Valachorum ingens multitudo), a Fekete-tenger felé vonult, ott átszállt a Dunán és körülbelül a mai tömösi, vagy bodzai szoroson keresztül betört hazánkba.[1]

De még e kirándulások sem idézték volna elő a románok nagyfokú átköltözködését a Duna balpartjára, ha nem tör ki 1186-ban a nagy bolgár-oláh felkelés.

1186 táján történt, hogy Angelos Izsák görög császár óriási adót vetett ki a bolgárokra és oláhokra. Mivel ezek nem fizettek, elvétette tőlük marháikat és juhaikat. A juhoknak és kecskéknek elvétele legérzékenyebben sújtotta a románokat, mert ők akkoriban főleg hegyi pásztorkodással foglalkozván, ezekből állott összes vagyonuk. Közülök támadt két testvér, Kalopéter és Aszen, akik a zúgolódók élére állottak és sereget szerveztek belőlük. Bár ellenfeleik nem mondják, de egész működésük elárulja, hogy e testvérek előzőleg a bizanci seregben szolgáltak és így némi hadvezéri ismeretekre tettek szert. Mindamellett a bizanci, rendes hadsereggel szemben elő-

[1] Kinnamos egykorú görög író értesítése. Hist. Byzant scriptores XII. 68, 69, 118.

ször vereséget szenvedtek. A görögök rettenetes bosszúját kikerülendők, 1187-ben ők és követőik átmenekültek a Dunán, szövetséget kötöttek a kúnokkal, úgy, hogy kisebb testvérök, Kalojoan, vagy másként Joanitz, az egyik kún főúr leányát vette nőül. Már most azután a kúnok seregével megerősödve visszatértek és elfoglalták Bolgárországnak a Duna és a Balkán közt elterülő részét. A kúnokkal együtt küzdöttek azután Kalopéter és testvérei egész 1206-ig. S így természetesen nem csupán kereskedelmi összeköttetés jött köztük létre, hanem családi és egyéb barátságos összeköttetés is, nevezetesen az, hogy a románok megismerték a későbbi Oláhország (most Románia) kitünő legelőit és odaszállították át telelni az ő féltett jószágaikat.

Megkezdődött tehát ezzel 1186 után az átvándorlás a Duna balpartjára. Különösen pedig nagy méreteket öltött ez az 1208—13. években. 1208-ban július 1-én történt a rettenetes nagy philippopoli ütközet a latinok és Burul bolgár-oláh cár csapatai közt, s ez a bolgár-oláh sereg szörnyű vereségével végződött. Ennek következménye lőn, hogy Philippopol végleg a latinok kezére jutott. 1236-ig azok birtokában is maradt, s a Philippopoltól délnyugatra eső Oláhország (Vlachia, némelyek szerint Fejér-Vlachia) meghódolt.[1] 1213-ban pedig a konstantinápolyi császár és a vele ekkor már kibékült Burul cár hadakoztak Nis tájékán.[2] S végül az 1246—57. években újra nagy harc folyt a Rhodope-menti Oláhországért s utóljára is a bolgárok kénytelenek voltak azt a görögöknek visszaadni.[3]

Ezen hadjáratok kényszerítették a Rhodope-menti

[1] Jireček: A bolgárok története 228, 243.
[2] U. o. 231.
[3] U. o. 250.

román lakosságot a kivándorlásra. Mert hiába volt neki nyáron át menedéke és nyájának legelője a Rhodope hozzáférhetetlen helyein, ha télen le nem húzódhatott velük a síkságra, éhenhalt. Midőn pedig emiatt máshol kellett magának és nyájának helyet, megélhetést keresnie, máshová nem mehetett, mint a kúnok földére, ahol ellenségei elől oltalmat, nyájának bőséges legelőt talált. Innen van, hogy 1234-ben már egyházilag szervezve és oly nagy számban jelenik meg a román nép a későbbi Oláhország (most Románia) területén, hogy az oda költöző magyar és német katholikusok nyelvük és vallásuk veszélyeztetésével is kénytelenek voltak hozzájok alkalmazkodni.[1]

Azt, hogy a románok csak a XIII. század elején kezdtek átköltözködni a Duna balpartjára, még világosabban bizonyítja a dunabalparti területek története a IV—XII. századokban.

Hogy a gótok, hunnok, gepidek bírták a mai Erdélyt és Romániát a IV., V. századokban, a világtörténelemből untig ismeretes. De már 452 után megülték e vidéket a szlávok, úgy hogy a VI. században már Szlávországnak (Slavinia) hívták azt[2] s ott három szláv fejedelem is uralkodott.[3] A szlávok 603-ban áttörtek a Dunán és a Balkán-félszigeten telepedtek le. Helyüket a bolgárok foglalták el. Mivel azonban ez lovas nép volt és az avaroktól is félt, a későbbi Erdélyt, vagyis a hegyes részeket lakatlanul hagyta. Minél jobban áthúzódott azonban a bolgár nemzet a Duna jobbpartjára, annál lakatlanabbá vált a Duna balpartja s így nem volt nehéz a 800-ik év táján a magyaroknak a Neszter—

[1] Theiner: Monum. Hung. I. 131.
[2] Jireček: Geschichte der Serben 1911. 70—71.
[3] U. o. 73, 87—88.

Duna közét elfoglalni. 896-ban innen a magyarokat elűzték a besenyők. 896—1066-ig a besenyők bírták a Duna balpartját. Bizonyítja ezt három, egymástól távolálló, teljesen érdektelen görög író: Porphyrogeneta Konstantin, Suidas és Skylitzes János (illetőleg Kedrenus). Porphyrogeneta Konstantin műve 42-ik fejezetében világosan mondja, hogy az alsó Dunánál, szemben Distrával (Szilisztriával) Patzinakia (Besenyőország) fekszik. Suidas 960-ban azt írja: «Λακεσ οτ νυν Πατζινακιται λεγομενοι» azaz: «a dákok, akik most besenyőknek hivatnak», vagyis a görög írók szokásai szerint (amint ezek a szerbeket triballoknak, a magyarokat pannonoknak nevezik) a régi dák nevet a dákok egykori hazájában lakó besenyőkre ruházza.[1] Skylitzes (illetőleg az ő művét átíró Kedrenos) pedig még határozottabban írja az 1044-iki évhez ezt: «A besenyők (Konstantinápolyból nézve) a Dunántúl, a Dnieszter-től Magyarországig terjedő síkságokon kóborolva, mindig sátrak alatt élnek és 13 törzsekre oszlanak».[2] Azután pedig a kúnok foglalták el e területet[3] és csak az 1234-iki adat igazolja, hogy mint jövevények a kúnok országában románok (oláhok) is élnek.

De hát Béla király Névtelen jegyzője? Hát a románoknak az Olt mentén való s az 1222-iki oklevéllel igazolt ottlakása?

Hát ez ellenvetésekre könnyen megfelelhetünk. Béla király Névtelen jegyzője nem történetíró, nem szavahihető tanú, hanem mesemondó. Ő a maga tudat-

[1] Idézi Ghergel: Zur Frage der Urheimat der Romänen. Wien, 1910. 48. és hivatkozik Suidas művének 1834-iki londoni kiadására. I. Col. 869.

[2] Hist. Bizantinae Scriptores. IX. 606.

[3] Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen. I. 11, 14, 53, 56, 59, 74. Theiner: Monum. Hung. s. ill. I. 87. Századok. 1908. 609—14.

lanságát azzal takargatja, hogy a korabeli állapotokat és eseményeket áthelyezi a IX—X. századokba és honfoglalásnak tünteti fel. Ő az 1141-ben keletkezett halicsi hercegséget már 889-ben meglevőnek, III. Bélának a görög császárság ellen indított 1180—1182-iki hadjáratait már Árpád korában megtörténteknek, hazánk nyugati határának 1190-iki állapotait Árpád fiának idejére helyezi; az állítólagos bolgár Glad vezér seregét ép úgy kúnokból, bolgárokból és oláhokból (blaci) állíttatja össze, mintha csak Kalopeter vagy Aszen 1186—96-iki seregéről beszélne.

Hozzá még a Névtelen jegyző műveként ismert elbeszélésnek az a része, amelyben az erdélyi románokról (oláhokról) szó esik, nem is III. Béla király Névtelen jegyzőjétől való, hanem csak később, 1280—90 táján toldotta azt bele valamelyik hízelgő íródeák, aki a Tétény nemzetséget akarta megdicsőíteni.[1]

Az Olt mellékén lakó románok (oláhok) története röviden ez. 1142-ben nem laktak e vidéken, mert II. Gyécse király idejéig e vidék «desertum», elhagyatott, lakatlan.[2]

Az 1222—24-iki oklevelekben említett románok az Olt mellett laktak, mert a Barcaságba vezető egyik út az ő földjükön keresztül ment és a későbbi' Besimbák nevű faluban lakó besenyőkkel, meg a nagyszebeni szászokkal együtt használhatták a fogarasi hegyeken levő nagyerdőt.[3]

Az 1223-iki oklevél szerint ez oltmenti románok földjének egy részét II. András a kerci monostornak ajándékozta. Mivel ennek birtokába a monostort

[1] Hist. Hung. Fontes Dom. II. 261—302. Turul 1909. 3—4. l. Halicsra nézve lásd Pelesz: Geschichte der Union der ruthenischen Kirche I. 168.

[2] Urkundenbuch I. 1.

[3] Urkb. I. 20—35.

Benedek vajda iktatta be, Benedek pedig 1208-ban volt vajda, ez ajándékozás 1208-ban történt. Azonban az elajándékozott területen Egerpatak, Nagybükk, Árpás határnevek fordulnak elő, vagyis ez a mai Árpás határa volt az Olt mellett.[1] Világos tehát, hogy e terület nem volt mindjárt kezdetben, románoktól (oláhoktól) megült és ősidőktől birt hely, hanem 1208, illetőleg a románok odatelepítése előtt ott magyarok laktak. Egy 1250-iki oklevél szerint ez oltmenti románok már 1210-ben a szebeni ispán vezérlete alatt harcoltak a bodoni (viddini) lázadók ellen.[2] Ebből megint világos, hogy katonai kötelezettségeik is voltak. Ez adatok egybevetése kétségtelenné teszi, hogy csak 1142—1208 közt hozták e románokat határőri szolgálatra az Olt mellé, s egy tekintet a térképre mutatja, hogy ott az akkori Kúnország (később Oláhország, vagy Havasalföld) ellen alkalmazták őket, még pedig azért, mert itt nagy hegyek vannak s a balkánfélszigeti román hegyi pásztorok és katonák erre valóban alkalmasak voltak. 1142—1208 közt történt, még pedig 1182-ben, hogy III. Béla megtámadta a bitorló görög császárt Andronikot és tőle Barancs, Nis, Szófia városokat elvette. Láttuk azonban, hogy Nis, Szófia környéke akkoriban tele volt román pásztorokkal és katonákkal. Nagyon természetes tehát, hogy III. Béla felhasználta az alkalmat és e vitéz hegyi katonákból elhozván egy csomót, letelepítette őket az akkori Szeben, később Fogaras megyék területére.

Az összes tatárjáráselőtti adatok tehát mind ezen, Olt mentén lakó kis töredékre vonatkoznak s ez

[1] Urk. I. 27—28. Benedek vajdára nézve l. Wenzel: Árp. Okm. I. 98. VII. 324—25. Knauz. Monum. Strigon I. 187. Fejér: Cod. Dip. III/1. 68, 60. l.

[2] Századok. 1912. 292.

csak olyan mesterséges áttelepítés volt, mint a mellettük lakó besenyőké, vagy mint a XVIII. században Rákóczy társainak letelepítése Franciaországban.

Teljesen céltévesztett dolog s csak a continuitás bizonyítására igyekvő elvakultság, egy XII. századi telepítéstől a románok állandó erdélyi lakását következtetni!

Hisz épen Erdély az, ahol a románság későbbi beköltözését legvilágosabban kétségtelen történeti adatokkal ki tudjuk mutatni.

A főbb adatokat felsoroljuk!

1211 előtt nem laktak mai Brassó és Háromszékmegyékben, mert ezek addig a kúnok becsapásai miatt lakatlanok voltak és üresen állottak.[1]

Tehát az az 58.054 román lakós ősei, akik most Brassó és Háromszék megyék területén élnek, 1211-ben még nem tanyáztak ott.

1142 előtt a mai Szeben és Fogaras megyék területe volt ily lakatlan (desertum),[2] tehát nemhogy 198.000 román lakott volna ott, mint most, hanem egy sem.

A Hunyad, Alsófehér, Küküllő és Torda megyékben lakó rómánok is csak később költöztek oda, mert hiszen a Maros és a Küküllő völgyeit csak 1091-ben csatolta Szent László végleg Magyarországhoz, azelőtt az is, a besenyők, kúnok távoltartására szánt Gyepü-el, állandóan meg nem szállt országválasztó köz volt, amint ez az eredetileg Kolozsvártól délre és északkeletre elhelyezett gyepükből és határőri állomásokból nyilván következik.[3]

Ezenkívül épen e területen maguk a helynevek is,

[1] Terra Borza deserta et inhabitata Urkundb. I. 11.

[2] U. o. 1—2.

[3] Erdély és a honfoglalás. Katholikus Szemle. 1896. 460—67. Erdélyi Múzeum. 1915. 29—36.

valamint a XIII—XV. századbeli intézmények kézzelfogható bizonyítékát nyujtják annak, hogy a románok nem a Traján-féle gyarmatosok utódai, hanem később beköltözöttek.

Ott van mindjárt a *Maros*-folyó neve. Kétségtelen, hogy a római gyarmatosítás idején és még két századdal azután is e folyó neve *Maris* volt. Később, a VIII—XII. századokban már *Moris*. Már most ebből csinált a magyar *Marost* (mint ahogy a Lois-ból csinált *Lajost*), az Erdélybe beköltözött szász *Mörischt*, a román pedig *Murest*. Ha a román állandóan itt lakik, akkor ő megtartotta volna a *Maris*-t, mint ahogy a *mare*, *margine* szavakban megtartotta az *a* hangot. Ámde mivel ő *Mures*-nek hívja a Marost, világos, hogy, mikor ő idejött, akkor ő *Moris*-nak hallotta e folyó nevét és ebből épen úgy csinált *Mures*-t, mint ahogy a *mori* (meghal) szóból *muri*, *portare* (hord) szóból *purta* stb. szavakat.

Ott van az *Ompoly* folyó neve. Ezt a római gyarmatosítás idején *Ampelum*-nak hívták. Ha a román állandóan itt lakik, ebből épen úgy *Împel*-t csinált volna, mint ahogy *campus*-ból (mező) *kimp* (câmp)-et, *cantus*-ból (ének) *kint* (cânt)-et.[1] Az *Olt* folyó régi *Aluta* nevét is megtartották volna, ha mindig ott laktak és nem vették volna át a magyaroktól az *Olt* nevet. (Sokszor használt családnév Olteán = Oltyán.)

Ha az állandó ittlakás igaz volna, akkor az állítólag itt lakó rómaiak nem csupán tartományuk fővárosának, Ulpia Trajana-nak, továbbá a többi jelentékeny városoknak, mint Apulumnak, Potaissanak nevét feledték volna el, hanem még a folyók neveit is más nemzetektől tanulták volna el. Oly képtelenségek ezek, hogy azokat csak teljesen el-

[1] Melich: Adatok hazánk X—XII. helyneveinek értelmezéséhez. Magyar nyelv. 1906. 100—101.

fogult, az igazságot megismerni nem akaró ember hiheti el.

A XIV—XV. századokban a hazánkban lakó románok intézményei is olyanok voltak, hogy világosan mutatják akkori beköltözésüket. Valamennyi román faluban feltaláljuk a kenézeket, nagyobb területeken a vajdákat és az *Oháb*a nevű községeket.

Mik voltak a kenézek? Hosszas magyarázat helyett elmondja 1350-ben I. Lajos király kancellárja e szavakkal: «Kenesiatum duximus conferendum sperantes, per eorum solertem procurationem villas nostras olachales habitatorum multitudine decorari», «remélvén, hogy az ő szorgos gondoskodások által oláh falvaink sok lakóst nyernek, adjuk a kenézséget».[1] Nemkülönben jelenti 1352-ben Szeri Pósa krassómegyei főispán, ezt iratván: «Mutnokpatak nevű lakatlan földet kérték tőlem olyan szabadsággal, mint aminővel a (karán)-sebesi kerületben lakó kenézek bírják az ő falvaikat, hogy azt benépesítsék». («Postulaverunt a nobis terram, que iacet deserta, Mutnukpataka vocatam, in tali libertate, in qua libertate habent liberas villas Quenesi in provincia Sebus, tu in eadem libertate possiderent et multiplicarent.»)[2] Semmiért akkor sem adtak semmit. A kenézek azért kaptak külön szabad telket, kaptak malmot, kapták a birságok egy részét a földesuraktól, mert ők fáradtak a falvak benépesítésében.

Csak Hunyadmegyében legalább ötven kenéz család virágzását lehet bebizonyítani a napjainkig fennmaradt oklevelekkel, de tele voltak velük Alsófehér, Torda, Arad, Zaránd, Bihar, Temes, Krassó stb. vármegyék is. S mindezen kenézek csak

[1] Mihályi János: Máramarosi diplomák. 29.

[2] Pesty: Krassómegye története. III. 28. Eredeti oklevele a Macskássy-család levéltárából.

azért kaptak ily kiváltságot, mert más országokból hozták a lakósokat és benépesítették a lakatlan földeket.[1]

A vajdák pedig azért kaptak még nagyobb terjedelmű földeket és szabadságokat, mert ők olyan férfiakat hoztak, akik háború esetén fegyveres szolgálatra is vállalkoztak s akiket a vajdák (azaz seregvezetők) gyüjtöttek össze és vezettek a csatába.

Vajdák vezetése alatt harcoló csoportokat telepített a váradi püspök az ő belényesi uradalmában, a király az akkor bihar-, most kolozsmegyei sebesvári uradalomban és Máramarosmegyében, továbbá a Drágfy-család a szilágycsehi vár tartozékaiban.[2]

Az Ohába nevű községek onnan nyerték nevüket, mert a benépesítéstől kezdve 3—4, sőt 8—10 esztendőre minden adózás alól mentességet (ohába-t) kaptak, s így valamennyi Ohába helynév a későbbi betelepülésnek nyilvánvaló jele.[3]

Erdélyen innen is nagy vidékekről ki tudjuk mutatni, hogy a románok a XII. századnál később költöztek oda.

Így 1241-ig nem laktak Biharmegyében, mert a tüzesvaspróba-lajstrom 389 esetében egyetlen egyszer sem kerülnek elő. Pedig lehetetlen, hogy egy kis lopásban, gyujtogatásban ne lett volna részük. Erdőd, Kővár vidéke 1231-ben, Csicsóvár környéke 1298-ban még csak lakatlan erdőség volt. Máramarosmegye 1264-ben teljesen üresen állott s most

1 Pesty: A szörényvármegyei oláh kerületek. 51—53. Csánki: Magyarország történelmi földrajza. V. 25—41. Lehóczky: Adalékok az oláh vajdák, kenézek intézményéhez. Történelmi Tár. 1890. 135. stb. ll. Mihályi: Máramarosi diplomák 29, 50. stb.

2 Fejér: Cod. Dipl. IX/3. 364—66. Csánki: i. m. V. 365, 620—21. Történelmi Tár. 1890. 164. Mihályi i. m. 45, 55, 63. stb. Petri: Szilágy vármegye monographiája. VI. 683—85.

3 Melich: Három helynévről. — Századok. 1907. 327—31.

már oklevélből is tudjuk, hogy csak 1335-ben telepítették ide Mikola fia Bogdán vajdát az ő oláhjaival a tatárok ellen határőrökül.[1]

Temes, Krassó, Arad és a régi Szaránd (Zaránd) megyék hegyes vidékeire először nem is tisztán románok, hanem bolgár-szlávok költöztek be, mert Galambóc és Haram (most Palánka) vonalán ők könnyebben átlépték a Dunát. Világos ez abból, hogy mind 1366-ban, mind 1395-ben, sőt már 1331-ben is ezeket nem oláhoknak, hanem szlávoknak hívják a hivatalos magyar okiratok.[2] Világos abból is, hogy minél régibb időre megyünk vissza, annál jobban látjuk, hogy még azon községek neve is, ahol most románok laknak, eredetileg szláv eredetűek. Így pl. a Néra (eredetileg Nyárágy) felső völgyében most csupán románok laknak, de még 1555-ben is Bozsovics, Lapusnik, Milec, Legeden, Prevalac, Tyuko, Zagradya, Pades, Tergovistye, Mendrisnak falvak voltak ott, már pedig ezek tiszta szlávok.[3] S ma is ott vannak még Prilipec, Prigor, Rudaria. Továbbá Miháld = Mehádia mellett Belarieka, Kornyareva, Teregova, Kamena, Topla, Ravna, Pirhova helynevek fordulnak elő, s aki csak kicsit ért a szláv nyelvhez, rögtön látja, hogy ezek is szlávok.[4] Tehát csak a török hódítás idején, a XVII. században, az elmenekült lakosság helyett tódultak ide a románok, mint ahogy fel is van jegyezve, hogy az 1641—46. években 10.000 román család, tehát legalább 50.000

[1] Wenzel: Árpádkori okm. XI. 231—3. 3 Hazai okm. VII. 307 Urkund b. zur Gesch. d. Deutsch. in Sieb. I. 90. Pesty Frigyes: Krassómegye története III. 10.

[2] Fejér: Cod. Dip. IX/3. Századok 1898. 362. Hist. Hung. Fontes Dom. III. 190. Hazai Okmánytár III. 110—11.

[3] Pesty: A szörényi bánság története. III. 272.

[4] Pesty: i. m. II. 7.

ember költözött át Oláhországból Versec környékére, még előbb pedig sokan Erdélybe.[1]

Hozzá még nem csupán ily általánosságban tudjuk kimutatni, hogy a románok, egy kis töredéktől eltekintve, csak 1241 után költöztek hazánkba, hanem százakra menő falvakból bebizonyíthatjuk, hogy azokat előbb magyarok vagy szászok lakták és ők csak később, a XVI—XVIII. századokban telepedtek oda le.[2]

Ezt tudva, nem csodálkozhatunk azon, hogy 1293-ban még oly csekély számban laktak hazánkban a románok, hogy őket mind egy csomóba, a Gyulafehérvártól keletre eső Székasvölgybe, mintegy 36.000 kat. hold területre akarták elhelyezni.[3]

Azért nem is tartottak sohasem a magyar királyok és főurak semmi veszedelemtől a Magyarországba befogadott románok részéről. Ezek az addig használhatatlan erdei legelők után némi jövedelmet adtak, a hegyvidéken a határokat, némely erdős helyeken az utakat egész jól őrizték; kisebb-nagyobb csapat katonát is adtak s azért szivesen beengedték őket. De, hogy idővel ennyire elszaporodjanak, arra senki sem gondolt! Az csak a török pusztítás és az 1709—11-iki pestis dühöngése után következett be. Még 1733-ban is magának a román püspöknek pontos összeirása szerint Erdélyben csak 425.000 román lakott,[4] holott most ugyanazon területen 1,633.092

[1] Hasdeu: Dictionarul limbei istorice si poporane a Romanilor. Etymologicum Magnum Romaniae IV. Introducere a LXXXVI. Acta Bulgariae ecclesiastica. Zágráb, 1887. 96—97.

[2] Müller: Die ursprüngliche Rechtslage der Rumänen im Siebenbürger Sachsenlande. I. 30—31, 39, 55, 68, 74—75, 109—14, 121, 124, 130, 132, 138, 140, 150. Bunyitay: Biharmegye oláhjai és a vallási unió. 21—25. Kádár: Szolnok-Dobokamegye monographiája. V. 127. Erdélyi Múzeum. 1912. 245.

[3] Urkundenbuch zur Gesch. der Deutschen in Sieb. I. 193.

[4] Századok. 1900. 141—47.

román lélek él. Kézzelfogható tehát, hogy nem állandó ittlakás, hanem későbbi bevándorlás és szaporodás útján emelkedett a románság ily nagy számra Magyarországon.

Az előadottakból egész világosan megrajzolható a románok átvándorlása Itália déli részéről a Duna balpartjára. Századok munkája, százezrek harca és küzdelme s főleg az isteni gondviselés keze lassankint idézte ezt elő. Krisztus után a 600-ik év táján szállították át e románok őseit Itáliából Thessaliába és Makedonia délnyugati csúcsába. Innen 983-ban telepítette őket át Sámuel bolgár cár a Rhodope-hegység és Nis—Szófia környékére. Itt alakult át a nép vezető része hegyi pásztorokból katonává. Innen először csak mint a görög császárok zsoldosai jártak a román katonák a mai Románia területén az 1164—66. években. Majd 1186—1204-ben a görög seregek támadásai elől Szófia környékéről menekültek át nem csupán a katonák, hanem egész néposztályok a velük szövetséges kúnok országába, a mai Románia déli részébe. 1204—12 után a latin császárok (francia-olasz lovagok) támadásai elől még nagyobb mértékben volt kénytelen kivándorolni a román nép a Rhodope-menti hazából a biztosabb, békésebb Kúnországba, vagyis a mai Románia déli részébe és azt lassan-lassan benépesítette. Egy kis, oltmenti csoporttól eltekintve, innen 1241 után jöttek először Hunyad-, majd Alsófehérmegyébe. 1335-ben érték el magyarországi településük legészakibb vonalát, Máramarosmegyét. Innen húzódtak 1348-ban át Moldvába, s itt lassan-lassan lefelé húzódva, a moldvai és oláhországi románság összeért, 1400-tól kezdve a mai Romániát egészen birtokába vette s ott politikailag is külön nemzetté alakult.

Ezen nyilvánvaló, kétségtelen adatokkal igazolt

valódi történettel szemben feneketlen mese a románok Traján gyarmatosaitól való eredete és állandó dunabalparti lakása.

De honnan keletkezett e mese, hogyan tett szert olyan nagy elterjedésre?

A XV. században már széltében divatozott a renaissance, a humanizmus, vagyis a régi római birodalom műveinek, irodalmának, művészetének feltétlen bámulata. Mindenfelé keresték a hatalmas rómaiak épületeit, könyvtárait, szobrait, feliratait és egyéb nyomait. Az egyik ilyen híres XV. századbeli humanista író, Aeneas Sylvius, családi nevén Piccolomini, sokáig ott élt II. Frigyes római császár udvaránál. Ott hallott valamit a német utazóktól az Alduna mentén lakó románokról s azok nyelvéről, s határtalan könnyelműséggel odadobta azt az állítást 1450 táján írt művében, hogy Traján gyarmatosait valami Flaccus nevű római vezér vezette Dáciába és így onnan nevezik e gyarmatosokat Valachusoknak.

1485 táján Bonfini Antal, recanati iskolaigazgató, azon mesterkedett, hogy az akkori tudósok pályafutása szerint e kis városból valami fényes, fejedelmi udvarba jusson. Mivel épen akkor Mátyás király híre delelőponton állott, «Libellus de Corvinae domus origine» címmel könyvecskét írt. Ezzel jelent meg 1486 végén Mátyás király előtt. Ebben az akkori hazug, hizelgő szokás szerint a Hunyadi-családot Valerius Corvus családjától, illetve azon ágtól, amelyet Corvinus Messala Pannoniába telepített át, származtatja. A hizelgésnek meglett az eredménye: Mátyás kinevezte őt udvari történetírójának. Bonfini, hogy a kortársak gúnyjától Mátyás király származását védelmezze, a király rendeletére írt «Rerum Hungaricarum Decades» művébe beleszövi és Aeneas Sylviussal vitatkozva, tehát annak művé-

ből kiindulva, előadja azt a vakmerő, hazug, annyi vészt hozó állítást, hogy az oláhok (románok) a Trajántól és a többi római császártól Dáciába küldött seregektől és gyarmatosoktól származnak.[1]

Bonfini műve azután először kéziratban, később pedig nyomtatásban roppant sebesen terjedt. 1543-ban már ki is nyomtatták. 1711-ig latin nyelven megjelent hétszer, németül kétszer és magyarul 1575-ben egyszer. Ebből azután, mint a gaz, úgy terjedt el a következményeiben szörnyű, hizelgésből származott, hazug tévedés.

De azért 1740-ig e tévedés megmaradt tudományos balvéleménynek, senki abból közjogi következtetést nem vont. A moldvai románok közül már többen tudtak latinul és így Bonfini állításáról, de nekik közjogi követelésekre nem volt szükségük. Az erdélyi románok pedig a XVIII. századig nem tudtak latinul még olvasni sem.

De mihelyt az első román ifjú rendes iskolát végez Nagyszombatban és teleszívja magát nyugat műveltségével, mihelyt elolvassa Bonfini és követői tévedését, mindjárt feltámad benne a tudat, hogy, hisz ha a románok Traján gyarmatosaitól származnak, akkor nekik több joguk van Erdélyben, mint a magyaroknak. Micu (Klein) János volt ez ifjú s alig tették meg őt fogarasi (egyébként Balázsfalvára költözött) püspöknek, már 1741-ben fellép azon követelésével, hogy a román népet Erdély negyedik nemzetévé, vagyis közjogi alkatrészévé tegyék. 1790-ben a libellus supplex Valachorum már teljesen kipattantotta a nagy veszélyt, amelyet a szörnyű tévedés

[1] Bonfini: Rerum Hungaricarum Decades II. liber VII. A kölni 1690-iki kiadásban 196. l. V. ö. Császár Mihály: A magyar közművelődés a XV. században. Antonius Bonfini Decadesé-nek alapján. Budapest. 1902. 28—29, 32—34, 66.

okozott. Abban az időben már izzott az erdélyi románok elméje az állandó ittlakásról szóló hazugság gyujtogatásától. Jöttek: Sinkai, Maior Péter, Baritiu, majd Jancu és társai. Ezek mind azért követelődztek oly igazságtalanul a magyar nemzettel szemben, 1848—49-ben azért harcoltak oly elkeseredéssel a magyar nemzet ellen, mert e szörnyű tévedés rabjai voltak. Ennek mérges hajtásai 1867 után is a dákóromán törekvések, a borzalmas izgatások, a memorandum-pör, a külföld félrevezetése, a veszekedések, a gyűlölségek a mindennapi közéletben, egyszóval százezer baj és millió jaj.

Mindezek mindjárt mind elmúlnak, ha a szörnyű tévedés helyére a valódi történeti igazság lép. Mert mindjárt nincs semmi jogtalanság, semmi sérelem a románokkal szemben, nincs semmi okuk az elégedetlenségre, ha azon igaz álláspontra helyezkednek, hogy a románok három századdal később és egészen más, bolgár-szláv műveltséggel s alacsonyabb fokú foglalkozással költöztek Magyarországba, mint a magyarok. Lám az 1512—21 közt Oláhországban (a mai Románia déli részén) írt krónika Bonfini hazudozásával szemben még jól tudja, hogy «a rómaiaktól elvált oláhok észak felé üzettek és úgy lépték át a Dunát Szörénytornyánál (Turnu Severinnél)». Tehát ott az igazi románok még akkor is tudták, hogy ők eredetileg a Dunától délre keletkeztek és csak kényszerűségből, később költöztek a Duna balpartjára.[1] De ez a tudat nem akadályozta őket a fejedelemség megalapításában és védelmezésében.

A román nép valódi eredetének és a Duna balpartjára való átköltözésének ismerete egyáltalában nagy megnyugvást keltene az egész román nemzetben és új tevékenységre ébresztené azt. Mert ez meg-

[1] Onciul: Originele principatelor Romane. 1899. 110–11.

magyarázza e nemzet nyelvének eredetét, kimutatja a görög, albán, szláv (és egyik ágánál a későbbi magyar) hatást, megmutatja azon csodálatos utakat, amelyeken Isten őt e földre vezérelte; megmutatja, miért szakadt el Itáliától, miért kellett először a Balkán-hegység közepére költöznie, majd miért kellett a XIII. században a Duna balpartjára menekülnie. Megmagyarázza e valódi történet, miért lett utóbb a román görögkeleti vallásúvá? római származása dacára miért gyűlölte oly sokáig és gyűlöli nagyrészt még most is róm. kath. vallást; miért lett papsága, istentiszteleti nyelve és hivatalos nyelve egész a XVIII. századig bolgár-szláv. A valódi történet megmagyarázza, miért kereste fel a román először mindig az erdős, ligetes hegyeket; miért vívta mindig legnagyobb győzelmeit erdős, bokros helyeken és titkos támadásokkal, nem nyilt ütközetekben. Ez magyarázza meg, hogy miért mutatkozik minden műveltségi fokmérő: monostor, püspökség, város, oklevél, nyelvemlék a románoknál pontosan három századdal később, mint a magyaroknál.

Azok, akik a románok állandó ittlakásának meséjét kigondolták és vitatják, nem is gondolták, vagy nem is gondolják, miféle szégyent fognak rá a románok őseire. Hiszen ha az igaz volna, akkor román nemzet ősei 272-től 1182-ig, 910 esztendőn keresztül a legnagyobb tétlenségben, lustaságban, mindenki előtt meghunyászkodva éltek volna itt. Akkor e nemzetre igazán rá lehetne alkalmazni Petőfi szavait: «Élt egy nép a Kárpát alján, ezer évig lomhán, gyáván!»

Akkor e nemzet leesett volna a művelődés azon magas fokáról, amelyen a régi rómaiak álltak, a vándor pásztorok fokára; elfelejtette volna az őseitől épített városok neveit, intézményeit, elfelejtette volna még a római folyamneveket is; alávetette

volna magát a sokkal műveletlenebb bolgár-szlávoknak; átvette volna annak betűit, vallását, még államnyelvül is azt használták volna a rómaiak bámulatosan kifejlett klasszikus latinsága helyett! Akkor e nemzet belenyugodott volna abba, hogy 1000 évig őt minden más nép sanyargassa, adóztassa és nemcsak fegyvert nem fogott, hanem még csak egy kis zúgolódással, vagy menekülléssel sem adta jelét, hogy ő is megvan, hogy ő is élni akar.

Ily gyalázatosan nem viselkedett még a néger, vagy hottentotta sem; minden nép ott, ahol él: mozog, tesz vagy ront valamit, de nem henyél! Nincs is ilyen nép a valóságban, csak a mesében; csakis úgy lehet megérteni azt, hogy a román nemzet a 272—1182 években semmi jelét nem adta életének a Duna balpartján, hogy nem is élt ott, hanem csak később költözött oda.

Annál erősebben mutatja e természetes megfigyelés is a románok későbbi beköltözését, mert maga a román nemzet, mint a valódi történet mutatja, épen nem volt rest, hanem nagyon is élelmes. Bizony e nép nagyon is igyekezett vagyont, eleinte persze állatokból álló vagyont, szerezni; bizony nem szívesen fizetett adót; bizony nem tűrte, ha őt bántották, hanem ölt, rabolt, gyújtogatott, de amit jogtalannak talált, azt megtorolta!

Semmiféle politikai cél — s ez szól különösen a romániai, velünk szemben ellenséges, történetíróknak és államférfiaknak — nem teszi széppé, vagy igazolttá az igazságkereső ember előtt saját őseinek meggyalázását! Már pedig a románok állandóan dunabalparti lakásáról szóló elmélet teljesen hazug is, de meg az ősök gyalázása is!

Mindenesetre helytelen és esztelen dolog tehát a magyar részről, ha azt a népet, amelyet királyaink

és főuraink maguk hívtak be, vagy legalább is eleintén maguk engedtek be e hazába, amelynek tagjai valaha a magyarral együtt harcoltak a keresztény művelődés megmentéseért s amely a magyar nemzetnek előkelő férfiakat adott, gyűlöli és a magyar állampolgári jogok élvezetében korlátozza. Ostobaság volna a magyar részről azt hinni, hogy olyan népet, amelynek külön egyháza, külön irodalma, külön művelt osztálya van, nyelvétől megfoszthat és magába beleolvaszthat.

De viszont még nagyobb bűn és hálátlanság a román részről gyűlölni azt a nemzetet, amely neki a görögök, franciák, olaszok, bolgárok és utóbb a törökök üldözései elől menedéket nyújtott. A legnagyobb hálátlanság annak a nemzetnek vesztére törni, amely a román népnek mindig az ő foglalkozásának és akkori műveltségi állapotának megfelelő jogokat adott. Roppant tudatlanság elfelejteni azt, hogy a magyar nemzet a XVI. század elejétől kezdve mindig igyekezett a román népben a művelődést meghonosítani és terjeszteni, és elfelejteni, hogy Magyarországon indult meg a román nyelv művelése, irodalma, a görög és bolgár-szláv nyelv nyüge alól való kiszabadítása.

A románok későbbi beköltözésének tudata és elismerése őrájok nézve csak nagy áldás, mert ezáltal eltávozik szivükből a keserűség, a rosszra ingerlő harag, elfoglalhatja annak helyét szivében a felebaráti szeretet a magyar iránt s buzgalom, hogy amit a rettenetes csapások miatt, a nehéz küzdelmek miatt a művelődés terén mulasztott, mielőbb kipótolja.

Nincs tehát a magyarországi románoknak semmi okuk az elkeseredésre. Még kevésbbé van okuk és joguk véres, irtó, romboló és önmagukra is csak

szégyent hozó kitörésekre, hanem kötelességük későbbi beköltözködésükből származó helyzetüket megérteni, kötelességük a békés, másnak jogait tiszteletben tartó együttélésre törekedni. Szörnyű tévedés és hazugság, amit egyik tudatlan, véresszájú vezérük költött, hogy tőlük valamit elvettek volna; a való az, hogy mindig többet kaptak, mint amit beköltözésükkor nekik igértek.

Csak ez a tudat fogja az évszázados keserűséget eloszlatni, csak ez fogja a kölcsönös megértés és békés együttműködés művét szolgálni! Csak ez a tudat fogja a romániai nemzet államférfiait is az igazságtalan vádaktól, jogtalan támadásoktól visszatartani, őket a kényúri államok bujtogatásától megóvni és igazi érdekeik felismerésére vezetni!

IV. FEJEZET.

A horvátok és a szlavonok.

Hajdanában a Zrinyiek és Blagayak, a Patacsicsok és Fodróczyak, a Melithek és Orsicsok stb. együtt éltek, együtt haltak a magyarokkal! Mily fájdalmas tehát látni, hogy napjainkban a magyar állam minden nemzetiségénél erőszakosabban és nagyobb követelésekkel léptek fel a magyar nemzet történeti jogával szemben a horvát-szlavonok némely tudósai és képviselői.

Ezeknek követelődzése már nem az önkormányzat, hanem a personal-unió, sőt, mint mostanában kitünt, tulajdonképen a trializmus örve alatt a végleges elszakadás és nagyszerb királyság!

A magyar nemzet pedig rettentő gyönge volt immár évszázadokon keresztül a horvátokkal szemben. A jóbarátság kedvéért mindig többet és többet engedett és tulajdonképen el is felejtette, hogy neki vérrel szerzett jogai vannak a Drávántúlra, el is felejtette, hogy a horvátok önkormányzati joga eleintén csak kis területre szólt. Elfelejtette, hogy e jog csakis a magyar király ajándéka volt és nem a magyar királyság vesztére, hanem annak segítségére volt szánva!

Hogy a Quaternik-Starcsevics-féle horvát-szlavonok követelődzései jogtalanok és oktalanok, azt az új történeti kutatások nyilván mutatják. Először tehát az új történeti kutatások világánál előadjuk a drávántúli részek hazánkhoz való csatolását és régi jogi állapotát, s azután megmutatjuk, mily hibás,

sőt hazug oklevelekre és előadásokra alapították a horvátok szertelen követeléseiket.

A drávántúli területek a történeti adatok világánál három részre oszlanak. Első a mai Szerém, Verőce és Pozsega megyék területe. A másik a mai Zágráb, Körös és Varasd megyék területe, vagyis a középkori Szlavonia, s a harmadik a Gozd nevű erdős hegységen túl eső régi Horvátország.

A mai Szerém, Verőce és Pozsega megyék területén (1746 óta hivatalosan Alsó-Szlavonia) legalább is az 1083—1526. években rendes, a magyar királytól közvetetlenül kormányzott megyék állottak. Az, hogy az 1226—1241. években a megyék közül a mai Verőce és Pozsega megyék területét (Szerémet akkor sem!) II. András magyar király fia: Kálmán herceg számára alkotott szlavoniai hercegséghez csatolta jövedelme és hatalma nagyobbítása végett, a közvetetlen kormányzást csak rövid időre szakította meg. Igy e megyék lakossága csak rövid ideig állott a herceg helytartója, a bán hatósága alatt, akkor is csak a magyar király rendeletéből. A magyar király, amint a hercegséghez csatolta, úgy attól vissza is vehette, amint vissza is vette már 1242-ben.

1526—1699 közt, a török uralom idejében a magyarság innen majdnem teljesen kipusztult és helyét a Szerbia és Bosznia országokból beköltözött részint kath., részint görögkeleti szerbek foglalták el. Mivel e szerbeket általában rácoknak hívták, a mai Szerém, Verőce és Pozsega megyék területét Kis-Rácországnak nevezték el.[1]

1699-ben e terület végleg felszabadulván a török uralom alól, a királyi kamara tette rá kezét és ez

[1] A bizonyítékokat részletesen felsorolja Palugyay: Kapcsolt részek. Pozsony, 1863. 215.

időtől kezdve 1745-ig e vidéket szerémi kerületnek (districtus Sirmiensis-nek) hívták.

Ugyanez időben, midőn a szerémi kerület a királyi kamara kezén volt, a horvát-szlavon rendek folytonosan sürgették, hogy Alsó-Szlavoniát helyezze vissza a király a horvát-szlavon bán joghatósága alá, mert a bécsi hadügyi tanács felállítván a varasdi és károlyvárosi katonai határőrvidéket, a bán hatósága nagyon szűk körre szorult, nevezetesen a régi Körösmegye keleti, nagyobbik felének, s az 1718—38. években keresztény kézen levő szávántúli résznek, vagyis a régi Alsó-Szlavoniának igazgatásához semmi köze sem volt.

A sok kérésre 1741-ben a XVIII. törvénycikkben megigérte a király, hogy a temesi, a szerémi és alsószlavoniai kerületeket a kamarai és katonai igazgatás alól a rendes, polgári közigazgatásnak visszaadja. Azonban, midőn 1745-ben csakugyan kiküldtek egy bizottságot Alsó-Szlavonia visszakebelezésére, akkor a katonaság sehogysem akart lemondani a mai Belovár-Körös megyék területéről, vagyis Alsó-Szlavoniáról s ennélfogva nem a valódi régi Alsó-Szlavoniát, hanem a szerémi kerületet csatolták vissza Felső-Szlavoniához és így 1746-ban azt nevezték el Alsó-Szlavoniának.[1]

Igy lett Szlavonia egész újkori, önkényes elnevezéssel a volt szerémi kerület, holott az sohasem tartozott közvetlenül a szlavon bán joghatósága alá, holott a lakosok, bár nagyobbrészt délszlávok, de mégis más-más eredetűek, mint a szlavonok és horvátok, és nyelvük is jó erősen elüt a szlavon tájszólástól, mint azt Olovoi Miklós bosnyák püspök már 1699-ben világosan észrevette és megállapította.[2]

[1] Palugyay: Kapcsolt részek. 229.

[2] Hodinka: Tanulmányok a bosnyák-diakovári püspökség történetéről. 78.

E területre tehát történeti joguk a horvátoknak teljességgel semmi sincs. Nem tartozott soha Horvátországhoz, nem volt soha horvát lakossága, hanem 1083—1390 közt magyar, olasz és német, 1390 után részben szerb és bosnyák, 1526—1745-ben úgyszólván csupán szerb és bosnyák. Nem volt e területnek Horvátországhoz hasonló önkormányzata, sőt még az 1746—1848. években is külön követeket küldött a magyar országgyűlésre és nem Horvát-Szlavonországokkal közösen.[1] Tulajdonképen szorosabb kapcsolat e terület és a horvát-szlavon országrészek közt csak 1871-ben, a határőrvidék polgárosítása után keletkezett, mert akkor a volt szerémi kerületet (1746 óta Alsó-Szlavoniát) a horvát-szlavon országrésztől elválasztó körösi és szentgyörgyi határőrvidék katonai igazgatása megszünt és így a két országrész egységes, egymással mindenütt érintkező közigazgatás alá került.

A drávántúli terület második része a mai Zágráb, Körös és Varasd megyék területe, vagyis a középkori Szlavonia. E terület a honfoglaláskor a Német-birodalomhoz tartozott. Előbb külön szláv herceg kormányozta, azután a bajor hercegséghez, 976 után a korontál hercegséghez csatolták és két határgrófságra osztották. 1082—83 telén Szent László elfoglalta a németektől és ebbe 1092 elején IV. Henrik német császár belenyugodott.[2]

Szent László e meghódított területet felosztotta három (Varasd, Körös és Zágráb) megyére, magyar tisztviselőket állított azoknak élére, átalakította azt teljesen magyar vármegyékké, egyházilag is a magyar

[1] Palugyay i. m. 230—31.

[2] Ezt külön értekezésben igazoltam. Megjelent ez a M. Tud. Akadémia II. o. értekezései közt «Szent László meghódítja a régi Szlavoniát» címmel. Budapest, 1916.

kath. egyház tagjává tette, mert a felállított zágrábi püspökséget a kalocsai érsek hatósága alá rendelte.[1]

1083-tól 1190-ig tehát e területnek semmi külön önkormányzata nem volt. 1190-ben III. Béla Imre fia számára Horvát-Dalmátországokból hercegséget alkotott, hogy ott fia mintegy begyakorolja magát a kormányzói teendőkbe. Hogy fiának nagyobb jövedelme és több katonája legyen, e hercegséghez csatolta Zágráb, Körös és Varasd megyéket is. Igy tettek utódai is 1241-ig. Mivel pedig a horvát hercegséget másként szlavon hercegségnek is hívták, e szlavon elnevezést kiterjesztették az állandóan ahhoz csatolt három vármegyére is. Az olaszoknál nem lett ebből semmi baj, mert ők Horvátországot továbbra is Szlavoniának nevezték, de a magyaroknál erősen küzdött a régi horvát név is a megmaradásért s így az lőn a kiegyenlítés, hogy 1241 után a Gozdon túl eső országrész megmaradt Horvátországnak, ellenben Zágráb, Körös és Varasd megyék területe megkapta és 1746-ig meg is tartotta a Szlavonia nevet.[2]

Mivel ekként 1190 óta Zágráb, Körös és Varasd megyék nem állottak közvetetlenül a magyar király kormányzása alatt, adózás, biráskodás, katonáskodás tekintetében kezdtek elválni a többi magyar megyéktől. A magyar királyok tudtával, jóváhagyásával keletkezett szokásokat, intézkedéseket aztán 1273-ban írásba foglalták és ezeket Csák Máté bán (Trencséni Csák Mátyus nagybátyja) meg is erősítette.[3]

De ha százszor végigolvassuk is e szabályokat, nem találjuk azokban semmi jelét Szlavonia önálló-

[1] Monumenta Vaticana Hungariae. S. I. T. I. 14. Theiner: Monumenta Hung. s. ill. I. 601. Fejér Cod. Dip. II. 282.

[2] Karácsonyi: Szent László meghódítja a régi Szlavóniát. Budapest, 1916. 16—32.

[3] Cod. Dip. Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae V. 25—27.

ságának vagy függetlenségének. Egyedül az önkormányzatnak kezdete nyilvánul meg bennük, mert a szabályok megtartására a szlavon országrésztől megválasztott szolgabiráknak kellett felügyelniök. A szolgabiráknak szabad választása azonban már a Dráván innen eső megyékben is megkezdődött.

Egyébként a király hatalma a régi Tótországban, mint meghódított földön még nagyobb volt, mint a Dráván innen. Tetszése szerint szabályozta az ő helytartójának, a bánnak hatalmát is, mert pl. I. Károly a tőle annyira kedvelt Ákos Mikos bánnak 1325-ben megtette azt, hogy a szlavoniai nemeseket mind a biráskodása alá rendelte,[1] Zsigmond király pedig ezt a felhatalmazást megszorította. Ugyanő, vagy talán még I. Lajos a felebbezést a báni törvényszék itéletétől a királyi kúriához megengedte, úgy hogy 1430-ban már ez is egyik szabadsága a szlavoniai (tótországi) rendeknek.[2] A magyar király — ha úgy tetszett — a szlavonok minden megkérdezése nélkül új adót vethetett ki rájok, mint ahogy tette ezt IV. Béla 1263-ban a 7 denár adóval.[3] Különben 1495-ben maguk a szlavon rendek is elismerik, hogy «Szlavoniának összes jogai (omnia iura) és kiváltságai a dicső királyoktól, II. Ulászló magyar király elődeitől engedélyeztettek».[4]

Nem is volt soha, azt lehet mondani, egész 1605-ig semmiféle vágy, vagy törekvés a szlavon rendekben a magyar királyságtól való elszakadásra. Sőt az 1440—64. években megízlelvén a Cilleyek uralma alatt a németek kormányzását, ők ugyancsak erős

1 Cod. Dip. CDS. IX. 253. Kukuljević: Jura Croatiae. Zágráb, 1862. I. 186—87.

2 Zichy V. 128. Hajnik: Magyar birósági szervezet. 141.

3 Cod. Dip. CDS. V. 508.

4 Kukuljević i. m. III. 13.

magyarérzelműek lettek és követeik az úgynevezett magyar nemzeti párthoz csatlakoztak. Az 1505-iki országgyűlésen ők is elfogadják, hogy II. Ulászló vagy leszármazói után csak belföldi magyar embert választanak magyar királlyá és arról külön hiteles másolatot visznek haza,[1] 1526-ban pedig a Zápolyay-párthoz csatlakoznak.[2] Önkormányzatukhoz természetesen ragaszkodtak, mert rájuk nézve roppant pénzügyi kedvezmény volt az, hogy az országgyűlésektől megszavazott adóknak mindig csak a felét fizették.[3] De másrészt a régi magyar közjog és magánjog akkora hatást gyakorolt a szlavon rendekre, hogy vármegyéik szervezetre nézve teljesen egyenlők voltak az egész magyar vármegyékkel, az igazságszolgáltatás terén pedig annyira követték a magyarokat, hogy Verbőczy hármas-könyvét nem csupán elfogadták, hanem Pergosich János szlavon (és nem horvát!) nyelvre le is fordította és 1574-ben kinyomatta.[4]

Nem régi történeti jogok, hanem csakis az 1526 után bekövetkezett szomorú események idézték elő azt, hogy Zágráb, Körös és Varasd megyék később a magyar nemzettől annyira elidegenedtek és épen a középkori Szlavonia területe lőn székhelye számos, a magyar szent korona ellen lázító vezérnek és jogásznak.

A mohácsi vész után a magyar királyi központ annyira meggyengült, hogy nem nyújthatott állandó védelmet Szlavoniának. Ennek védelmét tehát Stájerország vállalta magára (az 1578-iki brucki egyezség

[1] Kukuljević i. m. I. 258.
[2] Acta comitialia r. Croatiae. I. 29 stb.
[3] Kukuljević i. m. III. 11—12.
[4] Szabó Károly: Régi magyar könyvtár. II. 34—35. Kukuljević i. m. II. 68.

szerint). Ezáltal állandó német tisztikar és sok helyütt német katonaság telepedett le a régi Szlavoniában, s a szlavon rendek állandóan ezekkel, nem a magyarokkal érintkeztek.

Még inkább elválasztotta a szlavonokat a magyaroktól a vallási meghasonlás. A szlavon rendek nem fogadták el a bécsi békekötésnek a protestánsok vallási szabadságáról szóló cikkelyét, hanem a protestáns hithirdetők kiűzését rendelték el,[1] sőt azt sem engedték meg, hogy protestáns embernek ott birtoka legyen.[2]

De legfőként megváltoztatta a szlavon rendeknek Magyarországhoz való érzelmeit a horvát bevándorlás. Mert bármennyire elhomályosodott is, bármennyire elfelejtették is, mégis történeti való, hogy Zágráb, Körös és Varasd megyék lakossága nem horvát, hanem az attól meglehetősen különböző szlavon vagy szlovén. A horvát ferencrendű Tomasich János csak nagyon jól tudhatta a maga nemzete nyelvét és mégis 1561-ben a horvátoktól határozottan megkülönbözteti a Dráva és Száva közt lakó szlavonokat. Bizonyítják ezt a szomszédban lakó németek is, akik a XV—XVIII. századokban a középkori Szlavoniát állandóan Windisch-Land-nak és lakosait a horvátokkal (Krabatten) szemben mindig windek-nek nevezték, épen úgy, mint a Stájerben és Krajnában lakó szlovéneket.

Ámde 1493-ban, az udbinai csatavesztés után megkezdődött, 1520-ban, főleg pedig 1528-ban Knin és Jajca várak eleste után feltartózhatatlanul még nagyobb fokban folytatódott a horvátok menekülése Szlavoniába, majd a Dunántúlra fel egész Morvaországig. 1557-ben, Kosztajnica várának török kézbe

[1] Kukuljević II. 63, 68.
[2] U. o. 86.

jutásával a még hátralevő horvát nemesség is elhagyta hazáját és főleg a Száva—Dráva közt keresett menedéket.

E horvát nemesség azután kiszorította a régi Szlavoniából a régi, részben magyar eredetű, vagy legalább is magyar érzelmű nemességet, úgy hogy az Erdődyeken kívül ott jóformán egy magyar család sem maradt. A horvát nemesek kezébe jutottak tehát a vármegyei és katonatiszti állások is.

E horvát származású nemességnek roppant kapóra jött, hogy 1666-ban megjelent Lucius János dalmát írónak könyve Dalmatia történetéről és ebben Tamás spalatói főespereses művе a hozzácsatolt függelékkel együtt. Mivel pedig Tamás főesperes, elég hibásan és önmagának is ellentmondóan, egész a Dráváig terjesztette ki a régi Horvátországot, a művéhez később csatolt függelék pedig önként meghódoltnak hirdette Horvátországot, mindjárt készek voltak a régi Szlavóniában lakó horvát nemesek azzal az elmélettel, hogy ősi foglalás jogán övék a Száva—Dráva köze és ez valaha önálló, a magyarokhoz csak önként csatlakozó ország volt. Szakmárdy János, meg Plemich György a XVII. század végén és 1712-ben már Lucius művének hatása alatt beszélnek és mindig jobban szaggatták az egységes magyar királyságnak a drávántúli területhez való jogait.

Részben talán megtévesztette őket az is, hogy 1527-ben, midőn Szlavonia nem fogadta el Ferdinánd osztrák főherceget magyar királyul, hanem Zápolyay János pártjára állott, I. Ferdinánd, hogy jogát ez országrészhez fenntartsa, felvette címei közé a rex Sclavoniae szót is. Pedig Szlavoniának sohasem volt királya. Szlavonia sohasem volt királyság, hanem csak ducatus vagy banatus még azon királyi levél szerint is, amelyben II. Ulászló neki külön díszes

címért ajándékozott.[1] Ha nevezték is regnum-nak azt csak regio «vidék» értelemben használták. Maga a tévedésből és kortesfogásból felvett «rex Sclavoniae» nem adott Szlavoniának semmi jogot, mert hiszen I. Ferdinánd nem koronáztatta meg magát Szlavonia királyának s nem is adott ki okiratot arról, hogy Szlavoniát királyság rangjára emeli, s maga az ő német kancelláriája Szlavoniát továbbra is Windisch-Land-nak és nem Königreich-nak irja.[2]

Valóban tehát Zágráb, Körös és Varasd területe, vagyis a középkori Szlavonia egyszerűen a Németbirodalomtól elhódított terület s a hódítás és békekötés jogán elválaszthatatlanul a magyar királysághoz tartozik.

Bárminő és bármennyi kiváltságot adott is a magyar király idők folyamán ez országrész lakosságának, bármennyi önkormányzati jogot engedett is át 1868-ban a magyar törvényhozás, abból semmiféle jog a teljes függetlenségre, vagy Magyarországtól való elszakadásra nem származik, mert sem a király, sem a magyar törvényhozás ilyen jogtalan törekvésekre okot és jogot nem adtak.

A drávántúli országrészek legszegényebb, de történetileg legérdekesebb része a régi Horvátország. Ez a XI. században a tengerpart mentén, a mai Bukkaritól Makarig, a szárazföld felé a hegyek mentén a mai Modrus, Bihács, Livno vidékéig terjedt, tehát a mai Modrus, Lika-Krbava megyéket s Dalmáciának északnyugati, túlnyomó részét foglalta magában. A X. században Porphyrogeneta Konstantin, a XII. században Edrisi, akkori földrajzíró, tehát teljesen érdektelen felek, oly világosan és határozottan leírják annak kiterjedését, hogy ezzel

[1] 1496-ban. Kukuljević i. m. I. 234.

[2] Acta comitialia r. Croatiae I. 104, 134, 135, 136, 194.

szemben a későbbi, 1260 táján író Tamás főesperes ingadozó leírása komoly ember előtt számba se jöhet.[1]

A Kulpán jóval túl, a hegyeknél kezdődött a régi Horvátország még a XVI. század elején is, amint azt tömérdek oklevél és egykorú író tudósításából kimutathatjuk. A mai Belovár-Körösmegyében, Köröstől délre, Polyana faluban 1741-ben született Brodarich István püspök, híres tudós ezt írja Szlavonia és Horvátország határairól: Szlavonia a Dráva és Száva közt terül el, de a Száván túl is messzire kiterjed egész az Unna folyóig, ahol Horvátország kezdődik.[2]

Csak a horvátok bevándorlása után kezdték Zágrábmegyének a Kulpán túl eső részét Horvátországnak nevezni. Világosan mondja ezt Szlavoniának 1554-iki adószedője e szavakkal: Zágrábmegye egyik, a Kulpán túl eső járását a mostani időben (moderno tempore) Horvátországnak hívják és a királyok felmentették az adófizetés alól.[3] Még inkább úgy hívták a Kulpán túl eső részét, midőn (1579) a károlyvárosi határőrséghez csatolták az egész vidéket és azt horvát határvidéknek nevezték el (a Kulpa és a Dráva köze volt a szlavon határvidék) s végül 1746-tól kezdve, de csakis akkor kezdték a régi Szlavoniát, vagyis Zágráb, Körös és Varasd megyéket előbb Felső-Szlavoniának majd Horvátországnak nevezni, Szerém, Verőce és Pozsega megyéket pedig előbb (1746—90 közt) Alsó-Szlavoniának, később csak egyszerűen Szlavoniának.

A régi Horvátországot a X. században a kelet-

[1] Rački: Documenta hist. Chroaticae. 400. Vjesnik zemaljskoga arkiva XIII. 121—122.

[2] Idézi: Palugyay: Kapcsolt részek. 240.

[3] Vjesnik IX. 94. Zrinyi Miklós életére vonatkozó levelek II. 559.

római császárság főnhatósága alatt meglehetősen önálló horvát hercegek (archon, dux) kormányozták, s ezek családját I. Tirpimirtől kezdve eléggé biztosan ismerjük.[1] A kelet-római császárság hatalmának hanyatlása után e hercegek közül II. Kreszimir megkapta a király nevet, sőt unokája, III. Kreszimir Péter, Horvátországgal még Dalmátországot is egyesítette és így mind Horvát- mind Dalmátországot ő kormányozta. 1073 után bekövetkezett halála után Szlaucz (latinosan Slavizo, magyarosan Szalócz) nevű főúr megbuktatta a királyi családot, de őt meg 1075-ben a Dél-Itáliában uralkodó normannok fogták el és vitték rabságba. Ekkor a dalmát városok és a horvátok újra szövetkeztek, lerázták magukról a kelet-római császárság (úgyis csak névleges) főhatóságát, királyul választották Szvinimir volt bánt, a pápától kértek számára koronát, s így világi hatalomtól független királyságot alapítottak.

III. Kreszimir Péter királynak azonban volt még egy István nevű unokaöccse, s ez fönntartotta jogát atyai trónjához. Szvinimir halála után sikerült is neki a királyi trónt elfoglalni, de 1090-ben meghalt.[2] Ekkor nyílt alkalma a magyar királyi családnak Horvátország ügyeibe beleszólni és azt elfoglalni.

III. Kreszimir Péternek nővérét ugyanis 1062—63 táján Gyécse magyar herceg, utóbb (1074—76-ban) magyar király vette nőül. Gyécse már 1066 táján, mint sógor, személyesen ment III. Kreszimir Péternek segítségére a Horvátország felső részét elfoglaló korontálok (karinthiaiak) ellen.

Midőn István horvát király meghalt, az ő trónja női ágon természetesen I. Gyécse fiára szállott. Ezek

[1] Századok 1915. 139.

[2] Az erre vonatkozó adatok mind megtalálhatók Rački: Documenta historiae chroaticae művében.

közül az idősebbik, Kálmán, Magyarország királyának volt kiszemelve (mivel Szent Lászlónak fia nem volt), a másik azonban épen alkalmas volt a horvát királyi szék elfoglalására. Szent László magyar király tehát benyomult seregével Horvátországba és 1091 május havában Horvátországot a dalmát városok kivételével elfoglalta és ott Álmost királlyá tette.[1]

1095. július 29-én Szent László meghalván, Kálmán csakugyan Magyarország királya lett. De Álmos nem volt megelégedve a kicsiny és akkor még az egykorú, érdektelen tanuk leírása szerint nagyon vad Horvátország kormányzásával. Úgy egyezett ki tehát bátyjával, hogy lemond a horvát királyságról s ehelyett megkapja Magyarország tiszántúli és erdélyi részét hercegségül.[2]

Kálmán így hozzájutván Horvátországhoz, azt, mint anyai örökségét, a magyar királysághoz csatolta, abba bekebelezte, a mutatkozó ellenállást leverte, sőt mivel nagybátyja, III. Kreszimir Péter, a dalmát városokat is birta, ő is jogot tartott azokhoz. Meg is kezdte azok meghódítását a tengermelléki Belgrád (Zara, Vecchia) elfoglalásával, de közbejövén a keresztes hadjáratok és egyéb bajok, csak 1105-ben fejezhette azt be.[3]

Kálmán király felvette ugyan a horvát király nevét (rex Croatiae), de nem azért, mintha a horvát királyságot külön független államnak hagyta volna meg, hanem csak azért, hogy jogát e területhez ezzel kijelentse és biztosítsa. Máskülönben ő azt a magyar királyságba teljesen beleolvasztotta, bekebelezte, úgy hogy okleveleiben mindig «nostrum regnum», «regni

[1] Századok 1912. 27—31. 1915. 133—42.

[2] H. Hung. Fontes Dom. III. 209.

[3] Századok 1912. 29—30. Pauler: A magyar nemzet története. I. 200, 207.

mei» szavakkal él.[1] Tehát semmit sem tud arról, hogy ő két, egymástól különálló országnak vagy államnak volna feje. Maguk az egykorú horvát és olasz lakosok is úgy tudták, hogy Horvátország, mint külön állam, megszünt létezni s 1111-ben a brazzai szigetbeli elüljárók, 1164-ben a spalatói érsek azt írják, hogy felettük Kálmán, illetőleg István magyar (rege Hungarie) és nem horvát király uralkodnak. A római pápa is azt adja elő 1139-ben, hogy a spalatói érsek ügyében hozzá II. Béla magyar (és nem horvát) király fordult.[2] Szén (Zeng) városát a pápa tudomása szerint nem horvát király, hanem «Bela, illustris rex Hungariae» ajándékozta a templomosoknak.[3] Pedig, ha az új elmélet szerint csak personal-unióban lett volna Horvátország a magyar királysággal, mint magyar király nem ajándékozhatott volna ott semmit. Maguk a Frangepánok 1314-ben, amidőn a velenceiek az Arbe-szigettel szemben levő Jablane, most Jablanac földet követelték, azt írják, hogy az említett Jablane föld Magyarországon van és nem tartozik az arbei szigethez, «dicta terra Jablane in regno est Ungarie, nec aliquid pertinet de ea ad insulam Arbensem».[4] Tehát az ő tudásuk és elismerésük szerint is a horvát részek annyira bele vannak olvasztva Magyarországba, hogy a horvát helységek is Magyarországon feküsznek.

Hogy a regnum meum, regni mei szavak használata legalább is reáluniót jelent, azt maguk a horvát írók is beismerik, sőt vitatják, mikor arról van szó, hogy a régi horvát királyok Dalmátországot Horvát-

[1] Cod. Dipl. CDS. II. 1, 19.
[2] Cod. Dipl. CDS. II. 21, 48.
[3] U. o. II. 191.
[4] Wenzel: Diplomáciai emlékek az Anjouk korában. I. 203.

országgal teljesen egyesítették, mint pl. Klaić: «Regnum Crovatiae et Dalmatiae» értekezésében.[1] Csak egy kis igazságszeretet kell tehát és beláthatják, hogy Magyarország és Horvátország közt is ilyen reálunió volt, mert a magyar király, míg e szót *regnum* a kancelláriák királyság és nem regio (vidék) értelemben használták, soha több, kormánypálcája alá tartozó regnumot, királyságot nem ismert. Maguk a horvátországrészi rendek 1492-ben még nagyon jól tudták, hogy csakis valóságos egyesüléssel, reálunióval vannak egybekapcsolva a magyar királysággal, s ezt ünnepies oklevelükben ily módon nyilatkoztatták ki: «Mivel mi, előbbemlített Horvát- és Szlavonországrészek és azok összes lakosai régtől fogva Magyarország koronájához és magához Magyarországhoz tartozunk, s alattvalói is vagyunk e koronának és országnak, tehát ezen békekötést az ez ügyben kihirdetett budai országgyűlésen nyilván és ünnepiesen elfogadjuk». «Nos itaque, ex quo praedicta regna Croacie et Slavonie nosque omnes et ceteri etiam incola eorundem regnorum ad coronam regni Hungarie et ad ipsum regnum Hungarie ab antiquo spectare et pertinere dinoscimur, eisdemque corone et regno subiecti sumus, ob hoc tractatum huiuscemodi pacis et concordie in presenti conventi Budensi super ea re indicto publice et solemniter acceptavimus et acceptamus.»[2] A Frangepánok, Zrinyiek, Krusicsok, Martinusevicsok, Subicsok, Guszicsok stb. pecsétjeiket függesztették e nevezetes nyilatkozatra! Ott van ez ünnepiesen kiállított oklevél a bécsi állami, udvari levéltárban és százszor többet bizonyít a régi Horvátországnak a magyar királysággal való teljes, valóságos egyesí-

[1] Vjesnik Zemaljkoga arkiva. — God. XIII. 114—27.
[2] Firnhaber: Beiträge zur Geschichte Ungarns. 1490—1526. 139.

téséről, mint akárhány most kigondolt új elmélet vagy hosszú lére eresztett, kései értekezés!

Ha már most még ehhez meggondoljuk, hogy a XV—XVI. századokban mily testvériesen harcoltak a horvátok a magyarokkal a török ellen, ha meggondoljuk, hogy a magyarok a menekülő horvátok ezreit mily szeretettel fogadták, ha meggondoljuk, hogy kivált a Drávántúlra menekülő horvát nemes családok mennyire összeforrtak a magyar nemesi családokkal: igazán csodálatos, hogy később oly szörnyű idegenkedés állott elő a horvátokban a magyar nemzet iránt, hogy közülök annyian a magyar királyság megdöntésére, a magyar nemzet vesztére mindenkivel szövetkeztek, hogy a magyar nemzettől való elszakadásra évek óta dühöngő pártot alakítottak s a testvéri egyetértés és együttműködés helyett a romboló gyűlöletet ápolták magukban.

De hát a félrevezetés munkája nagyon könnyű! Egy-két hazugság csakhamar megmérgezi a lelkeket és a testvérek dühöngő ellenfelekké válnak.

A horvát történetírás terén megjelent két szörnyű hazugság közül az egyik az, hogy ők csak bizonyos feltételek mellett önként hódoltak meg a magyar királynak s a másik, hogy Kálmán király meg is koronáztatta magát horvát királynak.

Mint említők, 1666-ban megjelent Lucius (Lucsics) János nagy műve Dalmátország történetéről. Ebben közli Tamás spalatói főesperest művét és annak hirhedt függelékét a horvátok meghódításáról. Ugyancsak ő művének III. könyve III. fejezetében közzétette a zárai apácák részére szóló hirhedt levelet. Csak kivonatosan közli ugyan, de azt a részt, amely szerint Kálmán a tengermelléki Belgrádon magát megkoronáztatta, teljesen kinyomtatta.

Ez teljesen megváltoztatta nagyon sok művelt

horvátnak és szlavonnak véleményét a horvát és szlavon részek közjogi állapotáról s azok száma, akik híven ragaszkodtak a magyar nemzethez (mert — örömmel elismerjük — ilyenek is voltak mindig) nagyon megfogyott. Már Szakmárdy János báni főjegyző, de még inkább PlemichGyörgy báni főjegyző rögtön magukévá tették a horvát és szlavon részek függetlenségének annyira kedvező hazugságokat. Különösen 1712 elején, midőn Eszterházy Imre, a különben szinmagyar származású zágrábi püspök túlzott loyalitásból, a szlavon-horvát nemesek pedig, mint nyiltan megvallják: «a felséges osztrák ház nagyobb kegyességének megszerzése végett» kigondolták, hogy először ők ajánlják fel a női ág örökösödését, jött nagyon kapóra az a Lucius műveből merített tudat, hogy a horvátok csak önként hódoltak meg Kálmán királynak. Tudták, hogy a női ág örökösödésének előzetes felajánlásáért nagy szemrehányás éri őket a magyar országgyűlésen, mert ezzel elébevágtak az országgyűlés határozatának, előre lemondtak Magyarország függetlenségének biztosításáról, de hát azt írta erre Plemich: «Magyarországhoz kapcsolt részek vagyunk ugyan, mint a törvények mondják, de nem alattvalók, és hajdan nem magyar, hanem benszülött királyaink voltak, nem az erőszak, nem a hódítás csatolt minket a magyarokhoz, hanem önkéntesen, szabad akarattal vetettük magunkat alá, nem ugyan Magyarországnak, hanem a magyar királynak».[1] Soha addig ily, egyenesen a magyar nemzet ellen irányuló nyilatkozatok nem hangzottak, míg a történeti hazugságok fel nem bukkantak. De ezentúl — mint tudjuk — a horvátok, szlavonok mind vakmerőbbek lettek, követelték és 1845-ben Vukotinovics ezt már sarkalatos

[1] Kukuljević: II. 106.

tételnek hirdette, hogy őket nem kapcsolt részeknek, hanem társországoknak nevezzék. Sajnos, e jogtalan követelést a hazugságoktól félrevezetett magyar törvényszerzők 1868-ban teljesítették, 1910-ben pedig Tomasich már nemzetközi szerződést akar csinálni a hirhedt függelékben foglalt meséből.

Mert valóban a Tamás főesperes művéhez csatolt függelék elbeszélése mese és nem igazság. Megállapította ezt a történeti kutatás részben épen a horvát történettudósok segítségével.

Hogy valaki valamelyik országos eseményről tudjon valamit, szükséges, hogy vagy egykorú, jelenlevő, esetleg szemtanúktól értesült ember legyen, vagy legalább régi, egykorú írókat olvasson. Ámde a függelék készítője nem egykorú, hanem *csak 1330 táján* élt spalatói, olasz kanonok vagy közjegyző volt s még csak szájhagyományból se meríthetett, mert nem tartozott a horvátokhoz! De nem csupán távol 220 esztendővel később élt e függelékkészítő Horvátország meghódításánál, hanem nem is olvasott egykorú okleveleket. Egyetlenegy 1095-ben élő horvát főurat se tud felemlíteni, hanem mind olyan horvát családokat sorol fel, amelyek a XIII. század végén, vagy a XIV. század elején éltek. Hozzá még csak fogalma sem volt a függelék készítőjének a hódító családjáról, mert hiszen Kálmán királyt Szent László fiának, máskor Szent Lászlót Kálmán atyjának nevezi, pedig nagyon tudjuk egykorú adatokból, hogy Szent Lászlónak nem volt fia, sőt a zárai főesperest 1091-iki oklevéléből láthatjuk, hogy ezt 1905-ben ott a horvát és dalmát részeken is jól tudták.[1]

De nemcsak e tekintetben kapjuk hazugságokon a függelék készítőjét, hanem ott is, mikor a horvá-

[1] Századok 1912. 1—30.

toknak teljes adómentességet adat Kálmán királlyal, holott a XII. században a magyar király külön adószedőt tartott a horvát részeken (exactor tributorum per Chroatiam) és még 1218-ban is ugyancsak fizettek mindenféle adót a horvátok.[1]

Ilyen nyilvánvalóan tudatlan és hazug írónak nem szabad hitelt adnunk és kései hazug tudósításai senki se építhet államjogi követeléseket! Még kevésbbé szedheti el ily, utólag kigondolt mesékkel másnak valóságos, eredeti oklevelekkel bizonyított, százados jogait.

A zárai apácáknak 1102-iki évre tett oltalomlevele is tévedésből keletkezett és később, 1190 táján készült hamisítvány.

Nincs meg ez oltalomlevélnek eredetije, hanem a zárai apácák későbbi oklevéllajstromában maradt fenn. Maguk a horvát történetírók is beismerik azonban, hogy e lajstromban több hamis, későbbi, koholt levél is található.[2] Ez is a hamisak közé tartozik, mert szerkezete nem egyezik meg a Kálmán király korabeli oklevelekkel. Nevezetesen említi a megpecsételést, pedig az a dalmátok részére kiállított levelekben III. Béla király ideje előtt nem volt szokásos. Már senki se tud előre írni a 70—80 évvel később élők szokásai és új szabályai szerint!

De meg maguk a kövek is kiáltják, hogy ez oklevél hamis. A zárai apácák tornyában kőbe van vésve, hogy Kálmán király csak 1105-ben foglalta el Zárát. Nem adhatott tehát a zárai apácáknak oltalom-levelet három évvel azelőtt. Hiábavaló csürés-csavarás, ez oklevelet 1102-iki iratnak elfogadni nem lehet!

[1] Századok 1912. 1—30. és 1910. évf. 651.

[2] Rački: Documenta 67, 68, 147, 157. Sisič: Kralj Koloman i Horvati godine 1102. 80.

A zárai apácák 1190-iki ügyésze szeretett volna egy bitorlót megbüntettetni, mert az apácák birtokát elfoglalta. Szüksége volt tehát ilyen oltalomlevélre s ebben annak kimondására, hogy a bitorló négyszeresen térítse meg a monostor kárát. Az ő korában az ilyen oltalomleveleket rendesen valami rendkívüli nagy esemény alkalmával iratták meg. Tudta tehát, hogy legkönnyebben elhiszik, ha azt írja, hogy Kálmán király az ő megkoronázásakor örvendeztette meg az apácákat ilyen oltalomlevéllel. Hallotta azt is, hogy a magyar királyokat Fejérvárott — szláv nyelven Belgrádon — szokták megkoronázni, de ő más Belgrádot, mint a tengermellékit, nem ismert. Úgy koholta tehát ez oltalomlevelet, mintha a tengermelléki Belgrádon 1102-ben koronázták volna meg Kálmánt. Ezen, 1102-iki koronázás tehát csak a zárai ügyésznek sületlen tévedése, de nem történeti való.

Egyes horvátok még a trauiknak adott 1108-iki kiváltságlevelet is a horvátok túlzó követelésére használják fel s annak ezen szavait «midőn koronázás, vagy az ország ügyeinek tárgyalása végett hozzátok érkezem, senki se mehessen erőszakkal a polgárok házába, csak akit ti befogadtok», — a horvát király koronázására értelmezik.

Ámde ezzel csak tudatlanságukat árulják el, mert nem tudják, hogy a XII. században még széltében divatozott a bemutató koronázás, vagyis az, hogy minden nagy ünnepen és minden nagy városban a király megkoronáztatta magát és úgy vonult be a templomba. Ha másnak nem hisznek a horvátok, olvassák a cseh történetiró, Kozma prágai kanonok művét, világosan le van ott írva, mi volt az ünnepnapokon szokásos bemutató koronázás.[1] Olvassák el, hogy még 1158-ban is szabályozzák, mely ünnepen

[1] Migne: Patrologia Latina CLXVI. 176.

tétetheti fel a cseh fejedelem a koronát[1] és ábrándduljanak ki, mert a tudatlanság se nem szép dolog, se jogot nem ad senkinek követelődzésekre.[2]

Kései, hazug fogáson, hamisítványon és tudatlanságból származó félreértésen alapszik tehát mindaz, amit a horvátok Kálmán királynak horvát királlyá való koronázásáról és a horvátoknak vele való szerződéséről beszélnek. Nem volt szerződés, se koronázás, hanem egyenesen a magyar királyságba való bekebelezés! Hogy helytartóval, a bánnal kormányoztatta őket, az épen úgy nem tette a horvát országrészeket külön állammá, mint ahogy Erdélyt nem tette azzá a vajdai kormányzás, vagy a nagyszebeni szász földet a külön ispán alatt való állás. Minden kiváltság, minden eltérés a magyar király hatalmában levő többi országrésztől csak a magyar királytól származott és attól visszavonható vagy módosítható. Maga a könnyelmű, pazarló II. András is azt mondja 1226-iki oklevelében, hogy fia, Kálmán herceg a dalmát—horvát hercegséget az ő bőkezűségéből (liberalitate nostra) kapta és a dridi birtokát csak oly kikötéssel adja át a traui püspöknek és utódainak, ha az egységes magyar királysághoz hivek lesznek: «Corone fidelibus», tehát nem ismer más koronát, mint a magyart.[3]

Még 1486-ban is a magyar király teljes meghatalmazással küldi ki Bodó Gáspár tolnai főispánt és Korotnai János nádori itélőmestert birákul (iudices) Szlavon-, Horvát- és Dalmátországokba s azok ott Szén (Zeng) városában fontos birtokpert döntenek el.[4] Hogy mertek volna maguk a horvátok

[1] Huber—Baróti: Ausztria története. I. 292

[2] Az előadottakra v. ö. még Századok: 1910. 641—52, 1912. 1—31.

[3] Cod. Dip. CDS. III. 278.

[4] Fermendzsin: Acta Bosnae 295—98.

az ilyen magyar birák elé járulni, ha nem tudták volna, hogy a magyar király az ő legfőbb birájuk s azokat teszi helytartóivá, akiket ő akar!

Be kell következnie a horvát atyafiaknál annak az időnek, midőn elvetik a meséket, hamisítványokat és csak a valódi történeti adatok fényénél fogják áttekinteni népük történetét. Be fogják akkor látni, hogy a magyar nemzet nem volt soha igazságtalan velük szemben és csakis a magyar nemzethez való csatlakozással menthették meg nemzetiségüket, vallásukat, művelődésüket. Enélkül bizonyosan vagy a görög, vagy a szerb teljesen elnyomta volna őket, (a szlavon részek pedig épúgy elnémetesedtek volna, mint Stájerország). Ha egy kicsit higgadtan vizsgálják a rájok vonatkozó történeti emlékeket, be fogják látni, hogy teljesen az egységes magyar királysághoz tartoztak és a drávántúli részeket csak regio (vidék) értelemben nevezik regnumnak, nem pedig mint külön államot vagy királyságot.

Be kell látniok, hogy 1096 óta — tehát több mint 900 év óta — az általuk lakott országrész sohasem volt külön királyság, nem volt külön állam. Az, hogy mint külön királyi helytartótól (hercegtől vagy bántól) kormányzott területet, részint *regio* értelemben, részint nagyzolva regnumnak nevezték a horvát és szlavon részeket, nem határoz, mert, mihelyt az egész magyar királysággal állítják szembe e területeket, rögtön ducatus, banatus vagy provincia annak a neve, tehát csak része az egységes magyar királyságnak s nem külön királyság. Igy pl. a pápai udvar, pedig az legjobban ismerte az országos közjogi helyzetet, 1242-ben azt írja «archiepiscopis et episcopis per regnum Ungarie et Istrie, *Sclavonie, Croacie* et *Dalmatie provincias* constitutis».[1] *1501-ben*

[1] Theiner: I. 194. Cod. Dip. CDS. IV. 280.

is Péter kardinális «ad regna Hungarie, Bohemie et Polonie necnon Prussiam ... Transilvaniam, *Sclavoniam, Dalmatiam, Croatiam* predictorum regnorum *provincias*» volt kiküldve pápai oldalkövetül.[1]

Még a pápai kancelláriánál is jobban tudhatta a horvát részek közjogi állását a velencei köztársaság, mert hiszen kivált 1407 óta állandóan szomszéd volt vele és a horvát főurak többé-kevésbbé összeköttetésben voltak vele. Ámde a velencei köztársaság hivatalos iratai sohasem írják Horvátországot királyságnak, regnumnak (pedig pl. 1463-ig Boszniát annak nevezték), hanem csak banatus-nak és provincia-nak, a magyar szent-korona egyik tartományának.[2] Még maga a szláv származású bosnyák király is csak «banatus»-nak nevezi Horvátországot 1461-ben.[3]

De még a külföldi tanukra sincs szükség, mert hiszen maguk a horvátok tudósai, a tinnini főtörvényszék tagjai és a tinnini káptalan tagjai írják 1420-ban meg 1485-ben, hogy náluk az igazságot «Magyarország szent-koronája iránt való hűségre» hivatkozva bizonyítják. Maguk beismerik 1489-ben, hogy Magyarország általános törvényei náluk érvényesek és a beiktatások a «horvát bánság» területén mentek végbe.[4] Hogy lehetne az külön állam, külön önálló ország, ahol más országnak koronájára tesznek esküt, más ország törvényei általános elismerésre találnak? Nem történeti valóság az olyan,

[1] A pannonhalmi Szent-Benedekrend története. III. 575.

[2] Magyar diplomáciai emlékek Mátyás király korából. I. 34, 84, 86, 118, 238. II. 117, 126, 280, 399, 493. A bosnyák királyságra nézve l. u. o. I. 108, 115, 201, 211.

[3] U. o. I. 97.

[4] Alsó-szlavoniai Okmánytár 341. 324. Frangepán oklevéltár. II. 163.

hanem mese, s ha ilyen nyilvánvaló bizonyítékok után hirdeti valaki, hát az történeti hazugság.

A józan logikának győzni kell a horvátoknál annak felismerésében is, hogy se az 1527-iki királyválasztás, se a Habsburg család női ágának örökösödését kimondó határozat nem bizonyítja Horvátország függetlenségét. Az első azért nem, mert csak utólagos hozzájárulás és hűségeskütétel a pozsonyi országgyűlés ily nevű döntéséhez, a második pedig tulajdonképen csak igéret, hogy majd ők így fognak szavazni a Habsburg család fiágának kihalása esetén. Világosan mondják ugyanis a horvát rendek 1527. január 1-iki határozatukban, hogy azért választják és ismerik el Ferdinándot Horvátország királyának, mert «iuribus pro sacro regno Hungariae obtinendo provisus est» «az Istennek szentelt Magyarország elnyeréséhez kellő jogai vannak» és mert a pozsonyi magyar országgyűlés már előzőleg 1526 december 16-án törvényesen megválasztotta.[1] Az 1712-iki felkinálást pedig maga a császári udvari tanács úgy fogadja, mint kezdeményezést, amelyet nagyon jó volna a magyar országgyűlésen valóságos törvénnyé tenni, «adeoque per legem publicam regni».[2] Maga III. Károly király is azt óhajtotta először, hogy ezt a határozatot nagy titokban tartsák, már pedig a titkos határozat nem törvény. A törvényt ki kell hirdetni, nem eltitkolni.[3]

Ha tehát igazán megvizsgálják horvát testvéreink a történeti adatokat, láthatják, hogy őket a dalmátolaszok gyászosan félrevezették mind a hirhedt függelékkel, mind a zárai apácák részére készített hamisítvánnyal. Az ezekre épített következtetések mind

1 Acta comitialia regni Croatiae. I. 51.
2 Kukuljević: Jura Croatiae. II. 108.
3 Vjesnik. XIV. 66.

elesnek, a történeti jog csakis az egységes magyar királyság, az egységes magyar állam mellett szól. 1096 óta sohasem volt horvát koronázás, sohase volt külön, horvát pénz, vagy idegen államokkal külön kötött egyezség, egyszóval külön horvát állam. Amit Kukuljević, Kvaternik és társai előadtak, az mind merő ábránd volt eddig, az új történeti kutatás után pedig még rosszabb: történeti hazugság.

Így is rettenetes sokra mentek már annak az egykori, régen megszünt horvát királyságnak nevével. A Cetina, Kerka és Un völgyéből (igaz, hogy kényszerűségből) felhúzódtak a Kulpa és Száva közére, majd 1557 után a Száva és Dráva közére. Beléjük oltották követelődzéseiket a magyarokkal együtt érző szlavonokba, úgy hogy ezek el is felejtették, hogy ők nem horvátok. Addig-addig panaszkodtak, hogy Mária Terézia nekik adta a régi Valkó és Szerém megyék gazdag földeit is, pedig azért sohasem folyt horvát vér s utoljára kigondolták követeléseik támogatására a «trojedina kraljevina» jelszót!

Pedig e trojedina kraljevina a biráló ész előtt merő szemfényvesztés! Ugyan ki egyesítette Horvátországgal Szlavoniát? Hiszen közjogilag még Horvát- és Dalmátországok egyesülése sem áll fenn. Mert igaz, hogy 1050—1091-ben Horvát- és Dalmátországok egyesültek, de 1091—1105, majd 1117—1124-ben Dalmátország teljesen el volt különítve és más hatalom, a velencei köztársaság kezében volt. 1357-ben pedig I. Lajos király e Horvát- és Dalmátországokat egészen elkülönítette egymástól, úgy hogy ettől kezdve a magyar királyok állandóan Horvát- és Dalmátországokról és nem Horvát-Dalmátországról beszélnek. 1408-ban pl. Zsigmond király kancellárja elbeszélve, hogy Garay Miklós és János Horvát- és Dalmátországokat visszafoglalták, világosan mondja

«ad reoccupanda regna nostra Dalmatiae et Croatiae transmissimus, iidem praescripta *duo regna* nostris manibus recuperarunt».[1]

És azóta mind a magyar király kancellárja, mind az ország törvényei folyton *Horvát-* és *Dalmátországokról* (többes számban) beszélnek. Csak a horvát költők és ujságok beszélnek *regnum*-ról, egy országról.

Horvát- és Szlavonországok régen annyira különbözők voltak, hogy gyűléseiket egész 1557-ig mindig külön tartották. 1494-ben a szlavon rendek nem akartak segítséget adni a horvátoknak, mert az nekik már külföld s saját országrészükön kívül pedig nem voltak kötelesek harcolni.[2]

Már most, ha törvény volt szükséges Pest-Pilis és Solt megyék vagy Gömör és Kishont megyék egyesítéséhez, mennyivel inkább törvény lett volna szükséges két olyan országrész egybekapcsolásához, mint Horvát- és Szlavonországok! De hol van ilyen törvény? Sehol, sőt annak, aki valaha e részeket annyira elkülönítette egymástól, hogy külön bánt, külön rendi gyűlést rendelt részükre, I. Lajos királynak utóda, a magyar király ma is *Horvát-* és *Szlavonországokat* irat. Azt is kell iratni, mert sem ő, sem elődei Horvát- és Szlavonországokat elválaszthatatlanul nem egyesítették.

Nincs tehát háromegy királyság (trojedina kraljevina), sőt nincs horvát királyság sem, hanem csak egy magyar királyság, egy magyar állam.

Ennek keretén belül van azután a horvát-szlavon önkormányzat!

Senki se bántja, senki se akarja elvenni addig, amíg ez csupán magyar, közjogi intézmény, míg csak

[1] Fejér. Cod. Dip. X/4. pag. 666, 67.
[2] Kukuljević. I. 229.

önkormányzat, nem pedig a magyar királyság szétszakítására szánt ék!

A magyar nemzet vére ontásával nem horvátoktól, hanem bolgároktól és németektől szerezte meg a Dráva-Száva közét és századokon át védte azt a görögök és törökök támadásai ellen. A Kulpán túl eső régi Horvátországot pedig a magyar király örökség útján kapcsolta Magyarországhoz! Ez biztos, történeti való. Az önkéntes meghódolás, kölcsönös szerződés pedig mese! Adott a magyar király a drávántúli részek kormányzására alkalmas jogokat és kiváltságokat, de, mint említők, maguk a szlavon rendek hirdetik 1495-ben, hogy ezek mind a magyar királyok engedélyezéséből származnak.[1]

Természetesen a magyar királyok szavai, a magyar királyok engedélyei nem arra valók, hogy semmibe se vegyék, megtámadják és eltiporják azokat! Ámde nem is arra valók, hogy velük a magyar királyok hatalmának megtörésére törekedjenek!

A magyar nemzet nyilvánvaló történeti jogait nem csupán sérti, hanem elrabolja az, aki a magyar szent koronától a drávántúli részeket és a régi Horvát-Dalmátországokat elszakítani igyekszik.

De nem csupán a magyar nemzet történeti jogait sérti, hanem maga is igazságtalan és hazug úton jár. A Tamás főesperes művéhez ragasztott hirhedt függeléket és a zárai apácák részére *olasz* ravaszsággal készített oklevelet és az ezekre épített sok következtetést a történeti birálat előtt fenntartani lehetetlen és aki azokra hivatkozik, hamisítványokkal él. Már pedig hamis, koholt okiratokkal lehet ugyan kis, ideiglenes hasznot elérni, de maga-magát szennyezi be, aki ilyenekhez nyúl és a hazugságokért utóbb bünhődni fog.

[1] Kukuljević: Jura Croatiae. III. 13.

Nagy szerencsétlenség volt e történethamisítás horvát atyánkfiaira nézve, mert a hamisítványokon épült történetírás gyűlöletet oltott szivükbe, már pedig a gyűlölet rossz tanácsadó. Egész addig, amíg Lucius e hamisítványokat ki nem nyomtatta, Tóth Lőrincek, Zrínyiek, Draskovichok voltak a szlavonok és horvátok közt s egész lélekkel szolgálták a magyar hazát nem csupán a Dráván túl, hanem, ha kellett, a Dráván innen is. Viszont a magyar király is őket épúgy emelte a legnagyobb magyar méltóságra, mint a tisza- vagy dunamenti magyarokat. 1649-ben pl. a nádor is (Draskovich), a királyi személynök is (Mikulich) horvát származású volt. Mióta azonban a szlavonok és horvátok közül oly sokat mesék és hamisítványok elbódítottak, azóta sok horvát-szlavon szivébe mélységes önzés és gyűlölet szállott minden iránt, ami magyar. A megértés és testvéries együttműködés helyett a magyar nemzettől való elszakadás volt oly soknál a végső cél. Gál Lajos, Jellasich, Strossmayer, Starcević lettek ezek vezérei, odaadták magukat mindenkinek, csakhogy a magyar nemzeten egyet üssenek! Pedig a magyar nemzet mekkora szeretettel fogadta valaha menekülő horvát atyafiait és hitsorsait keblére! Hiszen nézzük csak azt, hogy az egyik legjelesebb magyar költőt Horvát Endrének, a legnagyobb magyar történetirót Horváth Mihálynak, első igazságügyminiszterét Horváth Boldizsárnak hívták! Bizonyára több horvát vér folyt ezek ereiben, mint Strossmayer, vagy épen Scotus Viator ereiben és mégis volt olyan szomorú idő, hogy Horváth Mihályt — pedig csak mint tudós is tiszteletet érdemelt volna — Zágrábban leköpték, Strossmayert égig emelték.

A magyar nemzet jogai azonban oly erősen állanak, hogy azokat semmiféle új, hazug támadások

le nem dönthetik. Bármennyire tartsanak némely trialista érzelműek a zágrábi székesegyházban Cyrill és Method tiszteletére szlávnyelvű emlékünnepeket, annak a székesegyháznak mégis az első magyar szent király a védője, második szent királya az alapítója s az egész magyar nemzet volt annak a földnek meghódítója!

Szerbia fiai csak mint menekültek, uszkokok léptek arra a földre s rút hálátlanság a szerb államférfiak, igazságtalanság az idegen nagyhatalmak részéről, ha a szives fogadtatásért a Dráva-Száva közét Nagy-Szerbiához akarják csatolni!

Ezt kell tudnia az egységes magyar királyság minden lakosának mind a Dráván túl, mind a Dráván innen. Akkor más szemmel fogják nézni a horvát-szlavon atyánkfiai a mi jogainkat s akkor másként fogják védeni a színmagyarok is az ő jogaikat s bár a színmagyaroknak tiszteletben kell tartaniok a szlavon-horvát atyafiak önkormányzati, szerzett jogait, mégsem lesznek árulói a magyar szent korona jogainak.

V. FEJEZET.

A szerbek.

NEM AKARJUK a multak véres, szomorú fátyolát fellebbenteni! Így is mindig mély fájdalom sajog a magyar szivében, ha úgy futólag eszébe jut, hogy egy nemzetiség se égetett fel annyi magyar házat, egy se ontott annyi magyar vért, egy se ölt le annyi ártatlan magyar nőt és csecsemőt, mint a szerb, mint a földönfutó s Magyarországon menedéket, barátságos otthont nyert szerb!

Hozzá még e nemzetiség egészen ki akarja szakítani Magyarország kellő közepét és azt vagy a Nagy-Szerbiához csatolni, vagy legalább külön, szerb kézben levő kerületté szeretné alakítani.

De miért? Mit vétett a magyar nemzet, hogy ily rettentő dühvel támadnak rá a szerbek és elvennék tőle az ország közepét? Talán elvették a magyarok az ő földjüket? Talán elnyomták, megsemmisítették vallásukat? Talán tönkretették művelődésüket?

Lássuk, mit felelnek erre a történeti adatok.

Mikor a magyarok e hazába költöztek, a szerbekkel teljességgel nem érintkeztek. Elfoglalták ugyan a mai Szerém és Verőce megyék területét is, de nem a szerbektől, hanem a bolgároktól. A bolgároké volt és maradt 896—1018-ig a Száva jobbpartja is, tehát ott se lehettek szomszédosok a magyarok a szerbekkel. A Dráva-Száva köze — mint láttuk — 1083-ig a Német-birodalomhoz tartozott és ott 1526-ig nem is laktak szerbek, hanem csupán szlavonok. Maga a szerb nemzet akkor még csak a szerb

Morava, Ibar, Lim és Zeta völgyében élő pásztornép volt s csak a XII. században kezdett a hegyről leszállva, északnyugat felé terjeszkedni.

A szerbek vándorlása Magyarország felé csak akkor indult meg, midőn IV. László mindent elpocsékoló kormánya idejében a Száva jobbpartján, a Drina és Morava közt eső mácsai bánságot és Boszniát 1286—90 közt IV. László sógora, Dragutin István szerb király kerítette kézre. Ő birta azután 1316-ig és utána az erőszakos Milutin István tartotta kezében 1319-ig.[1]

1319-ben I. Károly Mácsót visszafoglalta s oda magyar bánt helyezett. Ő is, fia is, I. Lajos erősen kezükben tartották e bánságot és maguk a szerbek is ezidőben inkább dél és délnyugat felé terjesztették országukat. 1386-ban a Horváthy-párt, Lázár szerb fejedelemmel szövetkezve, utat nyitott a szerbeknek Magyarország felé. Ugyanakkor Lázár szerb fejedelem a régi Bolgárországból elfoglalta a Morava és Timok közti részt Galambóc várával együtt és így a szerbek még hosszabb vonalban lettek szomszédosok Magyarországgal.

1389-ben, a rigómezei ütközetben, mind Lázár szerb fejedelem, mind Murad török szultán elestek. Lázár fia, István, hogy országát el ne veszítse, az új török szultánnal, Bajaziddal szövetségre lépett és vele együtt Magyarország ellen indult. Rettenetes volt az a kegyetlen, rabló háború, amit a törökökkel egyesült szerb csapatok 1389—1402. évig folytattak. Nem csupán a mácsai bánság területe vált jóformán lakatlanná, hanem Száva-Szentdemetertől kezdve Szentlászló váráig a Száva és az Alduna mente is, mert hiába volt minden védelem, hiába volt min-

[1] Századok: 1875. 363. 1894. 142—43. Klaić: Bosznia története 100.

den vitézség, a török és szerb rablócsapatok hol itt, hol ott törtek be és égettek, raboltak mindenfelé. Talán még ez időből származik az az elnevezés a magyar nemzet ajkán: «pogány, vad rác», mert a szerbeknek épen Rácországban lakó része volt az, mely a pogány törökökkel egyesülve vadul rombolt le mindent, ami útjába akadt.

A törökök hatalmát egyidőre megtörő angorai ütközet (1402), majd Zsigmond király hadainak boszniai győzelme (1405) után Lázárevics István nagyot gondolt. Otthagyta a törököt és a keresztényekhez csatlakozott. 1406-ban meghódolt Zsigmond magyar királynak, de oly feltétel alatt, hogy országát megtartja és azonkívül Magyarországon egypár várat kap, hogy, ha török elűzné, legyen hová menekülnie.[1]

Ettől kezdve 1459-ig Szerbia Magyarország mellék-tartománya volt, fejedelme a magyar király híve és főembere. Így aztán nem csupán élénk kereskedés és egyéb összeköttetés indult meg Magyarország és Szerbia közt, hanem a szerbek azon része, melyeket rácoknak hívnak, kezdett átköltözni a Dunán és Száván épen azon területekre, melyeket előbb a törökökkel együtt elpusztítottak. Biztos, hogy 1436-ban már sokan laktak a mai Szerém és Verőce megyék területén.[2] 1439-ben, midőn a törökök Szendrőt ostromolták, maga a szerb fejedelem, Brankovics György is Magyarországra menekült. De nemcsak ő, hanem az Alduna mentén lakó rácok (szerbek) is feljebb vonultak. A Keve városban lakó rác kereskedők ekkor vonultak fel a Dunán egész a Csepel-szigetre és alapították ott a mai Ráckeve

1 Pray: Commentarii de Bosniae, Serviae Bulgariae cum regno Hungariae nexu. Edidit Fejér. Buda: 1837. 30—40.

2 Fermendzsin: Acta Bosnae 159.

városát.[1] A régi Haram (most Új-Palánka) vidékén lakók pedig felköltöztek a tiszamenti Alpárra és Tenyőre.[2] 1443-ban a magyar fegyverek ugyan visszavették Szerbiát a törököktől és visszaadták Brankovics Györgynek, de a rácok már nagyon megtanulták a menekülést Magyarország felé. Midőn tehát 1459-ben a szerb fejedelmi családnak rettentő belviszályai miatt Szerbia végleg a török kezébe került, megint csak idejöttek Brankovics György unokái, letelepedtek Kölpény és Berekszó várakban.[3] De nem csupán ők jöttek, hanem jöttek a menekülő szerb főurak, mint a Belmosevythek, Jaksityok, Bakytyok és ezek mind hozták magukkal híveiket. Később még maguk a magyar királyok is hozattak belőlök az ország déli részére, a lakatlan területek benépesítésére. Legnevezetesebb volt Kinizsy Pál 1481-iki hadjárata. Egész Krusócig, Szerbia volt fővárosáig hatolt ekkor seregével és 50.000 ember jött vele át a török járom alól a magyar szabadságra.[4]

A magyar országgyűlések nem hogy bántották volna, hanem még támogatták e menekülőket. 1481-ben és 1495-ben kimondották, hogy a rácok, mint schismaticusok nem kényszeríthetők a tized fizetésére,[5] pedig csak oly telkek után követelték tőlük, amelyeket hajdan a török és szerb pusztítások előtt ker. katholikusok műveltek. Másoknak, mint pl. a Ráckevén megtelepedetteknek még külön kedvezményeket is osztogattak.[6]

[1] Magdics: Diplomatarium Raczkeviense 23—24.
[2] Knauz: A garamszentbenedeki apátság története. 246.
[3] Starine V. 124. Csánki: Magyarország történeti földrajza. II. 259. Magyarország melléktartományainak oklevéltára. II. k
[4] Mátyás király levelei: Külügyi osztály. II. 97.
[5] A. 1481. art. 3, 1495. a. XLV.
[6] Magdics: Diplomatarium Raczkeviense.

Elkényeztetve lévén ezáltal, azután méginkább nyomult be a rác lakosság Magyarország területére.

1526 után a magyarság pusztult, a rácok pedig részben mint török zsoldosok vonultak mindig feljebb-feljebb. 1597-ben az egykor színmagyar Bács és Bodrog megyékben már 35 rác lakosságú község volt,[1] ugyanakkor a mai Temes és Torontál megye lakossága csaknem csupa rácokból állott. Azután nagyon sokan jöttek Baranya, Tolna és Fejér megyékbe és felhúzódtak egész Komáromig, másoldalon a Tisza mentén egész Szolnokig. Legsűrűbben természetesen a Száva és Dráva közét töltötték meg, úgy hogy a XVII. században a mai Szerém és Verőce megyék területét, továbbá Torontál déli részét az írók, térképezők, utazók egyaránt csak Kisrácországnak (Rascia, Rascien) nevezik.[2]

Ámde ezen rácokkal a magyar nemzetnek nem sok baja volt. Ez békés, pásztor- és földmívesnép volt s békesség kedvéért megfizette az adót mind a török, mind a magyar földesurnak, s ha kellett, szivesen küzdött együtt a magyarral a török iga lerázása végett. Fényes példáját mutatták ennek a tizenötéves háborúban, mert nem csupán harcoltak Deli Márk vezetése alatt a temesvári törökök ellen, hanem nagyon sokan állottak be a magyar hajdúcsapatokba is, úgy, hogy még Szabolcsmegyében is egész községeket alapítottak a rác hajdúk. Ilyen volt Rác- (most Hajdú) Böszörmény, Rácfejértó (most Újfejértó).[3]

Annyira magyaroknak érezték magukat e régtől-fogva itt lakó és a magyarral együtt szenvedő rácok a magyarokkal, hogy, amint a török uralomnak vége

[1] Századok: 1903. 535.
[2] Czörnig: Ethnographie der österreichischen Monarchie II. 161.
[3] Vjesnik: XV. (1913.) 229.

volt, mindjárt szivesen egyesültek a kath. egyházzal és szivesen elfogadták a gör. kath. püspököt.[1]

Egészen másként viselkedett azonban már az a szerb, illetőleg elszerbesedett oláh nép, amelyet uszkoknak (szökevény), vagy mauro-valachoknak, morlákoknak neveztek a XVI—XVII. századbeli szlavonok és németek. Ezek Bosznia északnyugati részéből költöztek be és zsoldosként, meg határőrökül szolgáltak. Egyrészüket a régi Horvátország északi részén, Zeng-Karlopag vidékén telepítették le, másrészüket pedig a szlavon határ védelme végett a Lónya és Glogonca patakok mentén a mai Kőrös-Belovármegyében. Ezek közt annyi morlák volt, hogy az tőlük megszállt területet a szlavonok Mala-Vlaskanak, a németek Klein-Walachey-nek nevezték el.

E szerb menekültek már nem birtak, vagy nem akartak beleilleszkedni a horvát és szlavon részeknek polgárosult állapotaiba. Égettek, raboltak, pusztítottak mindent, kivált ha zsoldjukat nem kapták meg, ami gyakran megtörtént. Vallásilag is nagyon elkülönítették magukat és hiába volt minden fáradozás, minden felvilágosítás, mindjárt készek voltak a katholikusokról a legrosszabbat elhinni s őket megtámadni.[2]

De az igazi veszedelem mégsem ezektől zúdult szegény hazánkra, hanem Ó-Szerbiából.

A XVI. század elején egy nemes szerb ifjú törökké lett s lassan annyira vitte, hogy Szokolovich Mohamed néven nagyvezérségre emelkedett, egyik testvére pedig időközben püspökké lett. E püspök kedvéért Szokolovich nagyvezér 1557 körül kieszközölte, hogy

[1] Nilles: Symbolae ad illustrandam historiam ecclesiae orientalis in terris coronae s. Steph. II. 786—92.

[2] Czörnig: Ethnographie. II. 168. Margalits: Horvát történelmi repertorium. I. 68, 84. stb.

a török kormány helyreállította a volt szerb patriarkaságot Ipek székhellyel.[1] Ipek a régi Ó-Szerbiának északi részén, Djakova nagyobb várostól északra, Podgoricától keletre a Drim-folyó eredeténél fekszik s most Péty (Petsch) nevet visel.

E szerb patriarkatus felállítása nem csupán annyit jelentett, hogy a szerbek egyházi tekintetben saját papjaiknak vannak alárendelve, hanem a Török-birodalom furcsa szokása szerint jelentette azt is, hogy a szerbek igazságszolgáltatás tekintetében a patriarkához tartoznak és a patriarka lesz a fejük. Ezáltal a patriárka természetesen óriási hatalomhoz jutott és a nemzet sorsáról intézkedett.

Mindjárt az 1593-ban kitört háborúban is kitünt, hogy a szerb patriarka nem csupán egyházi, hanem polgári tekintetben is a szerb nemzet fejének tartja magát és aszerint cselekszik. Ő küldött követeket Rómába a pápához, Prágába Rudolf császárhoz, Torinoba a savoyai herceghez s felajánlotta a szerb nemzet segítségét a török kiűzéséhez, gyűlést tartott s a fegyveres felkelés ügyét rendezte. Később is mindig mint a szerb nemzet feje lép fel s így akarja Szerbországot, különösen pedig Ó-Szerbiát a töröktől megszabaditani.[2]

1688 végén a derventi ütközet (szept. 5.), Nándorfejérvár (szept. 6.), majd Zvornik (szept. 25.) elfoglalása után a német császári hadvezéreket roppant felfuvalkodottság és gőg fogta el. Már nem kevesebbről álmodoztak, mint a töröknek Európából való kiűzéséről. Ez aztán vakmerőkké és gondatlanokká is tette őket. Különösen sok volt akkoriban a császári

[1] Thim: A szerbek története. 168—69. Hivatkozik Ruvarac: O petykim patriarszina művére.

[2] Thim: A szerbek története. 1892. II. 168—173. Theiner: Monumenta Slavorum meridionalium II. 90—92.

tisztikarban talián-olasz, így pl. Caprara, Caraffa, Veterani, Piccolomini, hogy csak a nevezetesebbeket említsük. Ezek mind hajlandóbbak voltak a merész vállalkozásra, mind a fáradságos, de biztos, lassú előhaladásra. Azért hiába óvta a bécsi udvari haditanácsot és a császárt, a higgadt Badeni Lajos fővezér, hogy, míg Nagyvárad, Gyula, Temesvár az ellenség kezében vannak, veszedelmes dolog volna a Török-birodalom morava-drina-menti részébe nyomulni, a talián-olasz seregvezérek javaslatát fogadták el és megbízták őket, hogy a Török-birodalom bolgár, szerb népével összeköttetésbe lépjenek.

De másrészről maguk a rácok és szerbek is úgy találták 1688-ban, hogy itt az ideje a török iga lerázásának és a szerbek felszabadulásának. Csakhogy ők egy kissé másként gondolták azt el, mint a császári hadvezérek. Ők a régi, független Szerbországot szerették volna visszaállítani, legfeljebb olyan függéssel a német császártól, illetőleg magyar királytól, mint aminőben voltak az oláhországi vajdák a török szultántól. Akadt is mindjárt önálló fejedelmük a volt erdélyi, török tolmácsban: Brankovics Györgyben. Ez felhasználván a névrokonságot, a volt Brankovics deszpota-család ivadékának adta ki magát s az 1688 szeptemberében elfoglalt Kladovo (Fetizlám) várából felkelésre biztatta a szerbeket. Össze is állott egy csomó szerb és fegyvert ragadott, úgy hogy már 1688 október havában nagy csapat rác katonát küldhettek a császári vezérek Viddin elfoglalására. Az elfoglalás nem sikerült, hanem ellenkezőleg oly súlyos veréseget szenvedtek, hogy állítólag 4000-ren elestek.[1] 1689. június 12-én Kladovából újra felhivást bocsátott ki Brankovics a szerbekhez és bolgárokhoz, hogy fegyveresen hozzá jöjjenek

[1] Angyal Dávid: Thököly Imre. 200.

a szerbek, bosnyákok és bolgárok felszabadítására. E működéshez kikérte a szerbek egyházi fejének, az ipeki pátriarkának beleegyezését és áldását is[1] és azt a felhivásához mellékelt levéllel igazolta.

E levélből tehát megtudjuk, hogy ekkor már Csernovics Arzén ipeki patriarka is szakított a török szultánnal és a szerbek külön fejedelemségének felállítását óhajtotta.

A szerencse — úgylátszott — kedvezni fog. 1689 augusztus 30-án Batocsinánál, szeptember 24-én pedig Nis-nél annnyira megverték a keresztények a török sereget, hogy egész Szerbia s azonfelül Bolgárország nyugati része is a császáriak birtokába került. Badeni Lajos, a győztes fővezér, a már előző évben is a Szerbia északi részén tanyázó Piccolomini Eneat tette meg a Nis vidékén maradt seregek vezérévé. Ez 1689 őszén a Toplica patak mentén benyomult Ó-Szerbiába. Elfoglalta Mitrovicát, Novivarost (vagy görögösen Jenopolt), Prisztinát, sőt a kacsaniki szoroson áthatolva csapatai egész Üszkübig jutottak. A szerbek és albánok roppant diadallal fogadták, úgy hogy a szerb királyság helyreállítása egész biztosnak látszott.

Ekkor jöttek a csapások. Badeni Lajos fővezérnek és a többi császári vezéreknek eszébe se jutott, hogy a szerb királyság helyreállításáért harcoljanak. Badeni Lajos 1689. aug. 2-án jelentést tett Brankovics György és a többi szerbek vágyairól Lipót császárnak. Ennek rendeletére azután november 7-én Brankovics Györgyöt Kladován elfogták és Bécsbe, majd Éger városába küldték. 1690. január 3-án pedig a törökök úgy megverték az O-Szerbiában maradt császári hadat, hogy ez kénytelen volt menekülni és vele együtt menekült

[1] Századok. 1888. 705—707.

Csernovics Arzén pátriárka is, mert különben szörnyű halál várt volna rá.

De ekkor még nem volt minden elveszve. Nis környéke, a Morava és Ibar völgye még császáriak kezében maradt. Nagyon természetes tehát, hogy a szerbek ide húzódtak, annál is inkább, mert a császári seregeknek csak így lehettek segítségére.

Itt is maradtak e szerbek 1690 tavaszán és nyarán, mert a császári seregek ez időben még kezükben tartották Nist, Jagodinán pedig erősen elsáncolták magukat. Maguk a törökök is csak 1690 augusztus havában fogtak hozzá, hogy keleti Szerbiát visszahódítsák.

Azonban Csernovics Arzén és társai okulván Brankovics György sorsán, e kelet-szerbiai területen is rendezni akarták sorsukat és ha már külön szerb királyságra nem számíthattak, legalább önkormányzatot és görög-keleti vallásuk számára teljes szabad gyakorlatot akartak biztosítani. Evégből 1690. június 18-án Belgrádon gyűlést tartottak és ott a novivarosi, másként jenopoli püspököt, Diakovics Izaiás püspököt választották meg követőkül. Megbízták őt, hogy menjen Bécsbe, jelentse ott be I. Lipót császárnál és magyar királynál meghódolásukat, köszönje meg felszabadításukat és a meghódolás fejében kérjen kiváltságokat. Meg is kapta 1690 augusztus 21-én ez engedményeket:

1. hogy a Julián-féle ó naptárt használhatják;
2. hogy az egyháziak és polgáriak együttesen és szabadosan választhatják meg patriarkájokat;
3. hogy a patriarkának szabad legyen a görög keleti egyházakkal és egyháziakkal rendelkezni;
4. hogy, amint eddig (sicuti hactenus) «Görög-Rác-, Bolgár-, Dalmát-, Bosnyákországokban, Jenopol és Hercegovina tartományokban, nemkülönben

Magyar-, Horvátországok, Mysia és Illyria azon részein, ahol valóban görögkeleti vallásúak laknak», a görögkeleti vallású lakosoknak előljárója legyen[1] (communitati preesse).

Ha százszor végigolvassuk is e levelet, csak azt látja belőle minden józan gondolkodású ember, hogy e kiváltságlevél nem Magyarország területére, hanem a szerb patriárkának 1690 előtti joghatósági területére vonatkozik. Magyarországot csak annyiban érinti, hogy, ahol valóban laknak görögkeletiek, azokat az egyházi főhatósága alá rendeli.

De meg az 1690-iki hadjárat történetéből is világos, hogy a Csernovics vezetése alatt álló szerbek, mikor ők e kiváltságokat kérték és kapták, akkor még nem laktak Magyarország területén, hanem Szerbia keleti felén. A belgrádi gyűlés idején (1690. június hó 18.) még erősen bíztak mind ők, mind a császári hadvezérek abban, hogy Szerbiát megtarthatják kezükön. Hiszen még 1690. aug. 26-án is Badeni Lajos a Szerbiában álló és Jagodinánál elsáncolt hadsereghez érkezett meg és csak aug. 29-én azon hírre, hogy Thököly Erdélyt elfoglalta, határozta el a császári fővezér, hogy seregével Szerbiából kivonul és Erdély visszafoglalására siet.[2]

Tehát csak ekkor, a hires kiváltságlevél kiállítása (aug. 21.) után állott elő a helyzet, hogy Csernovics Arzénnak és társainak ki kellett vonulniok Szerbiából és átkelni a Száva balpartjára. Mintegy 36.000 családdal és így körülbelül 180—200.000 emberrel menekült a törökök dühe elől hazánk területére Csernovics, de akkor sem azért, hogy állandóan itt maradjon, hanem csak azért, hogy itt várja be a

[1] Czörnig: i. m. III. Beilagen 93. 70—71. Szalay: A magyarországi szerb telepek jogviszonya az államhoz. 1861. 128—29.

[2] Horváth Jenő: Magyar hadi krónika. 1895. 282—87.

császári seregek győzelmét, Szerbia teljes felszabadítását és régi hazájukba való visszatérést.

Csak ekkor, mikor már a jó Isten az esztelenül fennhéjázókat megszégyenítette, jutott eszükbe Csernovicséknak is, az udvari tanácsnak is, hogy Magyarország is van és annak területén magyar hatóságok is parancsolnak. Ekkor ment tehát rendelet a magyar kancelláriához, hogy Csernovics Arzén és a vele együtt idemenekült rácok, szerbek, bolgárok és albánok részére oltalomlevelet kell kiállítani, mivel a király ő nekik már kiváltságokat adott és őket oltalmába fogadta. 1690. dec. 11-én ki is volt állítva az oltalomlevél s ebben az összes katonai és polgári hatóságoknak meghagyta a király, hogy a menekülteket minden támadások ellen meg kell védelmezni, a patriárkának biztos útlevelet és amennyiben szükséges, fuvart adjanak.[1]

Mindamellett 1690—91 telén mindjárt megtörtént az első nagy összeütközés a magyar hatóságok és az 1690-ben menekült (tehát a régen itt lakóktól különböző) szerbek közt, mert a magyar hatóságok azt akarták, hogy ezen szerbek is vegyenek részt a lakosság akkoriban legsúlyosabb terhében: a téli szálláson levő császári katonák élelmezésében. E menekült szerbek azonban mindjárt a katonai hatóságok, nevezetesen az udvari haditanács védelméért kiáltottak és az udvari haditanács 1691. március 4-én csakugyan úgy határozott, hogy e menekült szerbek nincsenek alávetve a magyar vármegyéknek (tehát a régen itt lakók alá voltak vetve) és így nem tartoznak szállást és élelmezést adni a császári katonáknak. Határozott túllépés volt ez az udvari haditanács részéről, mert az 1690. aug. 21-iki kiváltság-

[1] Czörnig: i. m. III. Beilagen. 94. Szalay: A magyarországi szerb telepek jogviszonyai az államhoz. 1861. 129—30.

levélben Lipót császár csak az egyházi férfiakat mentesítette a katonai beszállásolás terhe alól, nem pedig a világiakat.

Ugyanakkor maguk e menekült szerbek is belátták, hogy nem lehetnek katonai és világi dolgokban is a patriarka hatalma alatt és megismerkedvén a régóta Magyarországon lakó rácokkal, azok közül fővezérükké, vagy mint ők mondják, vajdájukká választották Monaszterly Jánost, aki előbb Komáromban katonáskodott és a hadakozás terén némi jártassággal birt. A király e választást megerősítette.[1]

Mivel az 1690-ben idemenekült szerbek Magyarország alsó elpusztult részén maguk is sok nyomorúságot álltak ki és a vármegyékkel, meg a kamarai hatóságokkal összeütközésbe jutottak, természetesen nagyon szerettek volna visszatérni Szerbiába és ott német meg magyar beavatkozástól vagy igazgatástól függetlenül élni. Azért, amint 1691 nyarán a császári seregek Budáról Mohács és Eszék felé megindultak Nándorfejérvár visszavételére, Csernovics Arzén megkérte a királyt, hogy az 1690. aug. 21-iki kiváltságlevelet erősítse meg és négy ponttal bővítse ki. Az első pont az volt, hogy a vele jött szerbeket régi hazájokba visszaviszi, a második, hogy ott saját külön előljáróik, régi szabadságaik és szokásaik szerint élhetnek, a harmadik, hogy a magtalanul elhunyt görögkeletiek vagyona az érsekre és a görögkeleti egyházra szálljon és végül a negyedik, hogy a menekült szerbek mind a patriarkától, mint egyházi fejüktől függjenek, nem csupán az egyházi, hanem a világi dolgokban is.

1691-ben épen Szent István napján, aug. 20-án adatta ki I. Lipót, most már mint magyar király, a

[1] U. o. 76.

magyar kancellária útján e második, a magyarságra annyi kárt és veszedelmet hozott kiváltságlevelet.[1]

Káros és veszedelmes lett e levél, mert később a Magyarországon lakó szerbek mindig erre alapították abbeli erőszakos követelésüket, hogy nekik külön területet és egészen külön, szerb önkormányzatot adjanak.

De ha jól megvizsgáljuk e levelet és annak célját szem előtt tartjuk, be kell látnunk, hogy e követelések helytelenek és jogtalanok. Az 1691. aug. 20-iki kiváltságlevél nem szól a magyarországi szerbeknek, hanem a Csernoviccsal menekült és a Szerbiába visszaköltözni óhajtó szerbeknek. Mind a négy engedmény csak azon esetre szól, ha csakugyan visszafoglalják Szerbiát és a Csernoviccsal jött családok oda visszatérhetnek! Külön az ő számukra kiszakított területről szó sincs!

Sajnos, a Szerbiába való visszatérésből nem lett semmi. Az 1691. aug. 19-én a szalánkemeni nagy diadal tönkretette ugyan a török sereget és így a Dráva-Száva köze végleg a keresztények kezébe került, de Badeni Lajos, nagyon helyesen, nem nyomult most vakmerően be Szerbiába, hanem előbb elment Nagyvárad várát ostromolni és így a törököt Magyarország területéről kiszorítani, a szerbek maguk pedig nem birták Szerbiát visszahódítani.

1692-ben a betegségek miatt, 1693-ban Nándorfejérvár sikertelen vívása miatt újra meghiusult az a reménység, hogy a szerbeket visszavihetik hazájukba. Mivel pedig az 1691-ben kezdődött súrlódások a magyar hatóságok és a bevándorolt szerbek közt tovább tartottak, akkor jöttek a haditanácsban arra a gondolatra, hogy e bevándorolt és nehezen fékezhető, vad lakosokat külön területre szállítják

[1] Szalay: i. m. 130—32. Czörnig: i. m. III. Beilagen 71.

át. 1694-ben tehát kijelölték nekik a régi Bácsmegye területét (melyet Orteliustól közölt régi térképek után akkoriban hibásan Campus Cummanusnak, Kunmezőnek hívtak) és a középkori Szlavonia keleti részét, az úgynevezett Mala-Vlaska-t, vagyis a mai Kőrös-Belovár megyék területét. Úgy volt tervezve, hogy itt a földesurak és a vármegyék hatalma alól kivéve egyedül a császár Őfelsége, jobban mondva az udvari haditanács és a katonai hatóságok rendelkezése szerint kellett volna élniök. Ámde ez is csak ideiglenes intézkedésnek volt szánva.[1]

Maguknak a szerbeknek főembere, Diakovics Izaiás beismeri 1708-ban, hogy e külön, Magyarország területéből kihasított tartomány nem jött létre (effectui mancipatum non est).[2] 1694-ben ugyanis a törökök megint benyomultak a Szerémségbe, ostrom alá vették Péterváradot és így az 1690-iki menekültek nem mertek a törökökhöz ily közel letelepedni.[3] Megmaradtak tehát szétszórva mindenfelé a Károlyváros, Szigetvár, Székesfejérvár, Buda, Eger, Nagyvárad és Versec vonalakon belül eső várakban a haditanács rendelkezése szerint szétosztva a várak portyázó őrségének. Csernovics Arzén épen azért hét püspököt nevezett ki ezek gondozására. Majd 1695-ben folyamodott ezek megerősítéséért, s mivel ez a haditanácsnak pénzébe nem került, meg is kapta a megerősítést, sőt azt a jogot is, hogy a szerb püspököket továbbra is a patriarka nevezheti ki, továbbá, hogy a tized fizetésre az 1690-ben idemenekült szerbek, (tehát nem csupán a szerb papok) nem kényszeríthetők. Mindez azonban megint csak ideiglenesen, «usqe ad ulteriorem benignam dispositionem» tör-

[1] Czörnig: i. m. III. Beilagen. 83.
[2] U. o. III. 90.
[3] Rónai: Hadi Krónika. II. 209.

tént.[1] S hozzá ebben az 1695. március 4-én kiállított levélben egy szó nem sok, de annyi sincs arról, hogy a szerbek saját előljáróik alatt állanak, szó sincs arról, hogy valami, e végre kihasított tartományban egyedül ők lakjanak.

Ugyancsak 1695-ben kapja Csernovics Arzén Szirác várát lakásul, de ezt is csak addig, míg régi székhelyét Ipeket (Pétyet) visszafoglalják.[2]

Tehát, ha volt is szó róla, hogy az 1694-ben menekült szerbeket külön területre, saját előljáróik alá helyezik, ez mind csak ideiglenes intézkedés, nem kötelező rendelet, vagy törvény vala. Az 1694-iki rendelet különben se a magyar kancelláriáról, hanem az udvari haditanácsból került ki s így a magyar nemzetre nem kötelező. Magyarország területéből külön kis Szerbországot csinálni a magyar királynak nem is volt szabad, mert hiszen ez a koronázáskor letett esküjével ellenkezett volna! Megesküdött ő, hogy hazánk területéből semmit el nem idegenít, hanem ellenkezőleg, még az elidegenítettet is visszaszerzi és a magyar nemzet törvényei szerint alkotmányosan kormányozza. Ezzel ellenkezőleg ő magában, az országgyűlés megkérdezése, beleegyezése nélkül nem intézkedhetett és ha intézkedett, akkor ez intézkedés törvénytelen, jogtalan és így érvénytelen volt.

Maguk az egykorú német katonatisztek és az udvari tanács tagjai sem úgy értelmezték az 1691-iki kiváltságlevelet és az 1694-iki rendeletet, hogy azok Magyarország területén is kötelezők volnának, mert alig volt vége a török háborúnak, mind a menekült szerbeket, mind a hozzájuk csatlakozott, régen itt lakó rácokat beosztották határőröknek és meg-

[1] Szalay: i. m. 135.

[2] Századok: 1883. 375. 1868. 540.

alkották belőlük a tisza-marosi, továbbá a szlavoniai határőrséget. Igy nem állottak ugyan magyar közigazgatás alatt, de annál erősebben rájuk nehezedett a német katonaság kormánya.

1706 június havában roppant nagy jelentőségű tárgyalások folytak Bécsben. Nagyszombatban is ekkor tanácskoztak a király megbizottjai s a közvetítő (angol és holland) hatalmak követei egyrészről, Rákóczy meghatalmazottjai másrészről a felkelő magyarok és a király közt kötendő békéről. Sajnos, a felkelő magyarok követelései túlságosak, a bécsi kormányférfiak pedig roppant gőgösek voltak és igy a béketárgyalások nagyon nehezen mentek. Ekkor megjelent Csernovics Arzén a szerbek nevében és június 16-án benyújtotta a szerbek követeléseit a császári seregeknek a magyarok ellen nyujtott segitségért.

Volt e 24 pontba foglalt (sajnos, egész terjedelmében még sohasem közölt) követelés közül több csekély jelentőségű, mint pl., hogy ne nevezzék őket schismatikusok-nak, hogy a törököket és a zsidókat a kereskedéstől tiltsák el, hogy a régi mértékeket tartsák meg, hogy könyvsajtót és iskolát állíthassanak fel, de volt rengeteg — akkoriban legalább is — teljesíthetetlen és jogtalan követelés is, igy pl. a külön szerb nemesség elismerése, a szerb katonáknak és tiszteknek a németekkel való egyenlősítése és a szenvedett károk megtérítése, különösen pedig, hogy önekik külön területet szakítsanak ki és oda helyezzék át az egész szerb népet. E terület nem kevesebb lett volna, mint a mai Lika-Korbava, Körös-Belovár, Pozsega, Verőce, Szerém, Bács-Bodrog, Csanád, Arad és Békés vármegyék területe.[1]

A bécsi kormányférfiaknak épenséggel nem volt szándékukban a rettenetes sok követelést megadni,

[1] Czörnig: i. m. III. 126. és Beilagen 100.

de, mivel 1706 július végén I. József mégis csak arra határozta el magát, hogy a felkelő magyarokkal szakít és őket igyekszik leverni, szüksége lévén a szerbek támogatására, augusztus 7-én igérte, hogy kivánságaiknak részben eleget tesz. A szerbek előterjesztéséből és az I. Lipót idejéből származó kiváltságlevelekből kiválogatták tehát azokat, amelyekben leginkább egyházi természetű jogok voltak és így szeptember 10-én az udvari kancellária útján elment a rendelet a magyar királyi kancelláriához, hogy új kiváltságlevelet kell készíteni Csernovics Arzén és társai számára. Bele kellett ebbe foglalni I. Lipót 1690. december 11-iki oltalomlevelét, az 1691. augusztus 20-iki és 1695. március 4-iki kiváltságleveleit. Így azután a kiváltságlevél el is készült és szeptember 29-én kiállították.[1]

A szerbek többi kivánságait elütötték azzal, hogy majd ha Magyarországon béke lesz, azokat is (amennyiben a király szolgálatával és az ország törvényeivel nem ellenkeznek: *in quantum servitio nostro regnique legibus non adversantur*) teljesíteni fogják, de egyúttal kimondta a király azt is, hogy fenntartja a jogot e kiváltságokat az idők követelményei szerint jobb alakba szerkeszteni és a mentességeket, kedvezményeket és kiváltságokat bővebben értelmezni.[2]

Így kerültek tehát a szerbek kiváltságolt helyzetbe Magyarországon. Nagyobbrészt határőrök lettek, akik se tizedet, sem adót nem fizettek, mint a magyar-, tót-, vagy németnyelvű jobbágyok. Akik határőrök nem lettek, azok is mentesek voltak a tizedektől, nagyobbrészt kamarai igazgatás alatt éltek és a kamara tisztviselőivel kiegyezve, kevesebbet adóztak. Áldott jó földeken, Magyarország legtermékenyebb

[1] Szalay: i. m. 138—39. Czörnig: III. 126. Beilagen 100.
[2] U. o.

részén szánthattak, vethettek, úgy hogy, mikor 1717-ben a császári seregek Szerbiát csakugyan visszafoglalták és így régi hazájukba már visszatérhettek volna, akkor meg nem mentek.

Mégis elégedetlenek voltak mindig. 1716-ban visszafoglalván a keresztények Temesvárt, a tiszai-marosi határőrvidéknek teljességgel nem volt semmi értelme. Az csak nagy kárára volt a kincstárnak, nagy botrányára az egész adófizető népnek, mert e szerbek semmit se dolgoztak, még csak nem is őrködtek és mégis nagyon jó földeket, sőt fizetést kaptak. De azért, midőn végre nagy könyörgésre 1746-ban Mária Terézia e tisza-marosi határőrvidéket feloszlatta és az ott szolgáló szerbeknek szabadságot adott, hogy menjenek át a Temesközbe s ott teljesítsenek határőri szolgálatot, számosan nem mentek, hanem inkább kivándoroltak Oroszországba.[1]

Az 1711 után bekövetkező hosszú béke idején Magyarország alkotmányos közigazgatása, kivált a helytartótanács felállítása után, mindinkább kifejlődvén és megerősödvén, mindenki belátta, hogy az 1691. augusztus 20-iki kiváltságlevélnek különben is nem Magyarország, hanem Szerbia területére vonatkozó pontjait fenntartani nem lehet. Ha valamelyik szerb nemessé lett, annak magvaszakadtával az országos törvények értelmében a királyi kincstárra kellett szállnia a vagyonának és nem a szerb patriarkára. Nem lehetett fenntartani azt sem, hogy a szerbek egészen külön, saját előljáróik alatt álljanak, mert a határőrök a katonai hatóság alá tartoznak, a vármegyékben lakók pedig adófizetés, igazságszolgáltatás tekintetében a vármegye és földesúri hatalom alól kivonhatók nem voltak, mert akkor

[1] Hazánk. 1885. III. k. 260—66. Márki Sándor: Aradvármegye és Arad várának története. II. 370—71.

egyszerűen semmiféle terhet nem viseltek volna és, bár rettenetes sok volt köztük a rabló, tolvaj, gyilkos, ezek semmi büntetésben nem részesültek volna. Azért már Mária Terézia — pedig ő nem vádolható, hogy a magyar nemzet alkotmányát nagyon kedvelte volna, — kénytelen volt 1771-ben kiadni a «Regulamentum Illyricae Nationis» nevű szabályzatot, s abban kinyilvánítani, hogy a határőr-szerbek a katonai hatóságoktól, a többiek pedig a megyei és földesúri hatóságoktól függnek és polgári ügyekben ezekhez kell fordulniok; a harmadik szakaszban pedig határozottan kimondja, hogy: «az érsek, illetőleg patriarka csak egyháziakban főpapja az illyr nemzetnek, de egyáltalában nem feje a világi ügyekben».[1] Ekként tehát ugyanaz a felső hatóság, amely az 1691-iki kiváltságlevelet adta, nyiltan kimondotta, hogy a külön nemzeti önkormányzat Magyarországra nem vonatkozik. Ebbe a szerbek bele is nyugodtak. Tartottak ugyan 1774-ben és 1776-ban nemzeti gyűléseket Karlócán, de ott egy szóval sem mondották, hogy a regulamentumot el nem fogadják, hanem csak pontosabban szabályozták a közgyűlésekhez tartozó ügyeket. Az 1779-iki declaratio regulamenti illyrici még világosabban kimondja, hogy: «a Magyarországon tartózkodó illyr nemzet valamint a hitet, lelkiismeretet és szertartást illető dolgokban metropolitájától és püspökeitől függ, úgy máskülönben papságával együtt, mint az ország többi lakósai, elsősorban a polgári előljáróktól és hatóságoktól, azután magyar királyi udvari kancelláriánktól fog függeni».[2] S a szerbek ezt el is fogadták.

Tapasztalták tehát az 1690-ben idemenekült és akaratuk ellenére ittragadt szerbek, hogy: «per

[1] Szalay: i. m. 67.
[2] U. o. i. m. 70—71.

quascunque causas res nascitur, per easdem et dissolvitur», ahogyan keletkezik valamely rendelet, akként fel is oszlik. A királyi kiváltságlevél is csak rendelet, tartósabb időre szánt rendelet, de mégis csak rendelet, aki adta, az változtathatja és el is törölheti. Hozzájárult még, hogy idők, körülmények változtával a kiváltságok se mutatkoztak olyan nagyon jóknak, mint aminők a XVII. század végén voltak. Elválasztották ugyanis e kiváltságok a szerbeket az ország többi lakósaitól, sok olyan terhet levettek róluk, a mit a többi lakósok viseltek, de elvágta előlük a haladás útját is.

Mindamellett 1790 ben mégegyszer megkisérelték a régi nagy kivánságot, a külön terület kihasítását elérni. Ez év szeptember 1-én Temesvárott megint nemzeti gyűlést tartottak és ott kivánták a külön területet, az udvarnál a szerbek részére külön előljáróság, tehát kancellária felállítását; kivánták, hogy a görög keleti vallás valamennyi örökös tartományban törvényessé nyilatkoztassék és a határőrző katonaság továbbra is a haditanács alatt maradjon és ha polgárosítanák is a határőrvidéket, a határőrök ne jussanak jobbágyok sorsára. Megjelölték közelebbről a kihasítandó területet, az úgynevezett temesi bánságot.[1]

De még előbb 1790. március 22-én, majd június 2-án a karlócai patriarka és püspöktársai azt kérték előbb a királytól, azután pedig az országgyűléstől, hogy ő és még néhány alkalmas személy a szerbek közül az országgyűlésre meghivassék, hogy ezek ott, mind jelenleg, mind jövendőben, az ország többi karaival és rendeivel együtt, egyértelmüleg és kölcsönös erővel a közjóra és a szerb nemzet jobb, biztosabb helyzetére nézve közreműködhessenek.

[1] Szalay: i. m. 78—79.

A magyar országgyűlés egész előzékenyen fogadta e kérést és hajlandó volt a szerbek számára ugyanazon jogokat megadni, amelyeket az ország többi lakósai bírtak.

Már most a szerbek válaszúton voltak. Ha továbbra is elavult és Magyarországra nézve érvénytelen kiváltságleveleikhez ragaszkodnak, kapnak egy kis területet katonai közigazgatás alatt, minden szabad mozgás, minden haladás nélkül. Ha a magyar országgyűlésre a meghivót elfogadják, részesülnek az ország lakósainak jogaiban, de közvetve lemondanak kiváltságleveleikről s kivált azon pontokról, melyek Magyarország többi lakósainak sérelmével jártak, s beismerik, hogy a bevándorlóknak, menekülteknek több joguk nem lehet, mint az ország régi lakósainak.

A szerbek akkori vezetői az utóbbit választották. Elfogadták az 1790/1-ik évi országgyűlés 27. törvénycikkelyét és az 1792-ik évi 10. törvénycikkelyt. Ezek megnyitották előttük az útat a birtokszerzésre, a hivatalviselésre, az ország többi lakósaival egy sorba helyezték őket és főpapjaiknak a magyar országgyűlésen helyet, szavazatot biztosítottak. Egész csomó gazdag szerb kereskedőcsalád kért és nyert magyar nemességet, szerzett nemesi birtokot. Iskoláik, irodalmuk felvirágzottak. Nem volt semmi bajuk, sőt — mint tudjuk — innen hazánkból indult meg Szerbiának művelődése és rendbeszedése is, mert a magyarországi iskolákban tanult férfiak mentek át oda főhivatalnokoknak, íróknak, tanároknak. Azt is el kell ismernünk, hogy, mint földmívesek és kereskedők, jó szolgálatot tettek a magyar hazának.

Sajnos, mégis 1848-ban — pedig az országos törvény a szerb jobbágyokat is fölszabadította és egyházukat a többi keresztény egyházakkal egyenlő jo-

gúvá tette — megint csak inkább hallgattak azokra, akik Magyarországnak az 1723-iki és 1791-iki törvényekben oly világosan elismert és ünnepiesen biztosított önállóságát és egységét megsemmisíteni akarták, mint a testvéries egyetértés és szeretet szavaira. A magyar nemzet ellen támadtak és a szörnyű belháborúban ők is sokat vesztettek, sokat véreztek. De hát elérték, hogy 1849-ben felállították nekik az osztrákok a szerb Vojvodinát, a szerb vajdaságot.

Megkapták tehát a rég óhajtott külön területet és kiábrándultak. Mert az új területen nem egyedül ők laktak, nem ők választották a tisztviselőket, hanem idegenből küldöttek ilyeneket, sőt még csak a közigazgatás nyelve sem lett szerb, hanem német.[1]

Kiábrándulnak-e végleg nagyzásukból? Eljön-e az idő, midőn Magyarország hű állampolgárai akarnak lenni és ez ország lakósaival békésen együtt élni? Nem tudjuk! De az kétségtelen, hogy a magyar nemzet nem oka a régi szerb királyság felbomlásának, sem annak, hogy a császári seregek vezérei 1689-iki nagyhangú, a magyar nemzet tudta, megkérdezése nélkül tett igéreteit be nem váltották. Amit a magyar nemzet az ide bevándorolt rácoknak, majd 1690-ben idemenekült szerbeknek nyújthatott, azt mind odanyújtotta. Nem bántotta anyanyelvét, vallását, irodalmát. Amint belépett az ország rendes lakósai közé, mindjárt megadta neki a módot a kereskedésre, iparra, tanulásra, hivatalviselésre.

Amit többet követelnek a szerbek, azt ne a magyar nemzettől, ne a magyar alkotmányos királytól követeljék, hanem követeljék a császári vezérektől és követeljék őseiktől. Mivel pedig azokat nem tudják kérdőre vonni, nincs más hátra, mint testvéries megértésre törekedni s alkalmazkodni ahhoz az

[1] Bács-Bodrogmegye mopographiája. I. 579, 602.

államhoz, amely nekik menedéket nyújtott. Nem helyes és nem szabad, hogy erőszakkal, összeesküvéssel, veszekedéssel, fenyegetéssel, vagy épen fegyverrel törjenek a magyar nemzet ellen, mert nagy történeti igazság az, hogy minden igazságtalan tett, minden igazságtalanul kiontott vér az elkövetőre visszaszáll.

Hazánkban, a jog, törvény és igazság hazájában laknak a szerbek is. Ha ezeket keresik, megnyerik! Nemzetiségüket, vallásukat itt nem fenyegeti semmi veszedelem, hisz vallási önkormányzatuk, iskoláik, irodalmuk szépen virágozhatnak! A mult pedig bizonyítja, hogy, ha a magyart nem bántják, szépen, békében meg tudunk élni egymással.

A szerb államnak pedig a Száva és a Duna balpartján, történeti jogon, semmi keresnivalója. Ellenkezőleg: szeretnie, támogatnia kellett volna azt a magyar nemzetet, mely annyi jeles szerb férfiúnak menedéket adott s módot nyújtott a szerb nemzetnek, hogy a török áradat szörnyű idején legalább egyháza, irodalma — a nemzeti fejlődés csirája — megmaradjon!

VI. FEJEZET.

A ruthének vagy kisoroszok.

Az 1910-iki népszámlálás szerint csaknem félmillió (429.477) olyan lélek élt a magyar állam területén, aki a ruthént vallotta anyanyelvének. E népség, egy kis töredéket kivéve, mind egy csoportban lakja az Északkeleti-Kárpátok hegyeit, völgyeit, s így csábító lett volna rá nézve is, hogy külön ruthén hercegséget vagy vajdaságot követeljen magának.

Ámde egész az 1849 után bekövetkezett kényuralomig soha senkinek közülök eszükbe se jutott, hogy a magyar nemzettől valami jogtalan, helytelen dolgot követeljen, vagy hazánk területi épsége ellen áskálódjék. Rákóczy Ferenc hű népe, amíg csak az idegen izgatók nem vegyültek közé, mindig testvéries egyetértésben élt a magyarral és nyelvét, vallását megőrizve, sok sanyarúság közt népesítette be erdős hegységeit.

Nem tulajdoníthatjuk ezt másnak, mint annak, hogy a ruthén nép vezetői többé-kevésbbé mindig tudták, hirdették, hogy csak később, lassan-lassan húzódtak be Magyarországba a régi Veres-Oroszországból (Galiciából — magyarosan Gácsországból —) s így nekik el kell ismerniök az előbb itt lakó és hazát alkotó magyar nemzet jogait.

Csak 1799 óta kezdték hirdetgetni szórványosan egyes tudósok — mint Bazilovics Joannik — hogy már a magyarok bejövetele előtt is laktak volna oroszok, vagy legalább is már a honfoglaló magyarokkal együtt jöttek be s mindjárt letelepedtek.

De hát ez nem vehető komolyan, hiszen az álli-

tás minden kiindulópontja minden, csak nem történeti bizonyíték! Abból, hogy Pannoniába küldtek már a IX. században püspököket, csak olyan ember mer a munkácsi püspökség létezésére következtetést vonni, akinek fejében Pannonia emlegetésekor mindjárt egész Magyarország forog, s aki még csak azt sem tudta, vagy ha tudta, egészen elfelejtette, hogy a IX. században Pannonia alatt csak a Dunántúlt s a Dráva-Száva közét értették s attól Munkács oly messze esett, mint akár Makó Jeruzsálemtől.

Nem csupán egyes írók, hanem hivatalos okiratok igazolják, hogy a XIII. századig Magyarország azon része, ahol a ruthének egy csomóban laknak, még lakatlan erdőség, királyi vadászterület volt. 1248., 1263., 1270., 1272., 1284-iki oklevelekből egészen pontosan meg lehet állapítani azon országválasztó gyepűket (levágott fákból álló akadályokat), amelyeken túl állandó lakósok nem éltek, s így ott ruthének vagy kisoroszok sem lakhattak.[1] Egy 1254-iki oklevél azt írja: hogy akkoriban a mai Márk-Csemernye területe határos volt az oroszok sírjaival,[2] de mégsem bizonyítja, hogy akkoriban már Zemplénmegyében letelepedtek volna a ruthének, mert e sírok nem békés falusi lakósokat fedtek. Azok a cinteremben, a templom mellett nyugodtak. E sírok olyan, Gácsországból betörő, orosz csoportot takartak, amelyet a magyarok megtámadtak, levertek és mint elesetteket egy nagy, közös, határjelül alkalmas sírba helyeztek el.

Még csak az sem való, hogy a magyarokkal egyidőben jöttek volna be a ruthének vagy kisoroszok hazánkba. Az ő bevándorlásuk története egészen

[1] Részletesen kimutatja ezt Hodinka: A munkácsi püspökség története 1909: 65—69.

[2] Hazai okm. VI. 79.

más, s nagyon meg kell különböztetni a különböző időben történt népmozgalmakat. Jöttek ugyan oroszok hazánkba már a XI. és XII. századokban, de a mai ruthének vagy kisoroszok nem ezek leszármazói.

I. Jaroszló 1054-ben birodalmát öt fia között megosztván, ezáltal sok fejedelemség keletkezett ugyan, de egyúttal sok-sok belviszály tört ki s a legyőzött fejedelmek híveikkel együtt gyakran kénytelenek voltak menekülni Oroszországból. Ekként sokszor menekültek egyes fejedelmek, vagy főurak Magyarországba is híveikkel egyetemben. Az ilyen menekülteknek királyaink hol itt, hol ott adtak letelepülésre helyet, mint pl. Kálmán királyunk a mai Szilágymegye déli részén, a volt Krasznamegyében adott szállást a Napkor-Nezd orosz nemzetségnek. Így keletkeztek: Oroszvár Mosonymegyében, az oroszi nevű falvak Somogy, Veszprém, Bars, Nógrád, Torontál, Szatmár megyékben.

Az ilyen szórványosan bejött, nyelvbeli rokonaiktól elszakított és köröskörül magyar lakósoktól körülvett, különben is csekély számú oroszok nem bírták fenntartani nemzetiségüket. Ezek legalább is a XIII. században már beleolvadtak a magyar nemzetbe,

Mikor azonban Veres-Oroszország, másként Gácsország (Galicia) egészen benépesedett és már nem tudta eltartani lakósságát, a XIV. században kezdtek átszállingózni a Kárpátok déli oldalára is a ruthének. A magyar földesurak szivesen fogadták őket, mert az addig lakatlan erdőkből nem volt jövedelmük, az oroszok pedig legalább is jószágaik után adót fizettek, ha pedig erdőt irtottak és szántóföldet csináltak, gabona-kilencedet is adtak. Így keletkeztek először a pásztorszállások, majd kis apró oroszruthén-falvak Magyarország északkeleti részén.[1] Bi-

[1] Hodinka: A munkácsi püspökség története 21—22, 65—79.

zonyára nagy befolyással volt erre az is, hogy 1370-ben I. Lajos Veres-Oroszországot Magyarországhoz visszacsatolta, úgy hogy 16 évig Veres-Oroszországban is magyar tisztviselők voltak és az ottani ruthénekkel vagy kisoroszokkal megismerkedtek.

Lassú — több mint három századon át tartó — bevándorlásuk okozta, hogy ők mindig csak egy-egy falura kértek megtelepülést és sohasem csoportosultak annyira, hogy egész területekre nyertek volna kiváltságlevelet, mint pl. az oláhok (románok), szászok, vagy szerbek. Csak egy összekötő kapcsuk maradt: vallásuk. Közel lévén a przemisli és a halicsi (gácsi) orosz püspökségekhez, onnan mindig kaptak orosz papokat. Majd 1397-ben beköltözött hazánkba Korjátovics Tódor podoljai herceg s ez maga és családja számára 1410 táján Munkácson monostort épített a görögkeleti vallású orosz szerzetesek részére. E monostor élére csakhamar püspököt állítottak és így lett a ruthéneknek valamelyes egyházi központjuk is. Mint görögkeleti vallásúak, tizedet nem fizettek (1495. XLV. cikkely). Életmódjuk, vallásuk, nyelvük e beköltözött ruthéneket vagy kisoroszokat elkülönítette a többi lakósoktól és így nemzetiségüket mindig megtartották. A XVI. század második felében, majd a XVII. században hazánk északkeleti részén annyira dúló háborúk a magyar és német lakósságot nagyon megapasztották, a kisoroszok pedig ott a hegyekben annyira elszaporodtak, hogy már alig bírtak megélni, s azért a XVII. században és főként a XVIII. század elején nagyon sokat telepítettek le közülök Abauj, Borsod, Zemplén, Ung, Bereg, Ugocsa megyék déli részére is, majd Szabolcs, Szatmár, s 1760—70 közt pedig Bács megyékbe. Ezáltal ők is sokkal jobb földekhez jutottak és számuk rohamosan gyarapodott. 1720-ban

még legfeljebb 100.000-ren voltak, 1787-ben már 200.000, 1857-ben 400.000-re ment a számuk.

Még szorosabban a magyar nemzethez simultak e ruthének vagy kisoroszok 1646-ban a kath. egyházzal való egyesülés által. Mivel a szomszédos przemisli püspökség már akkor még görögkeleti kézen volt (nagyobbrészt ott is maradt 1692-ig), a halicslembergi is csak 1700-ban fogadta el az egyházi egyesülést,[1] 1646-tól kezdve a kisoroszok onnan nem kaphattak görögkeleti papokat és így maguknak kellett gondoskodniok papjaik neveléséről. Kezdtek tehát tanulni Munkácson, Nagyszombatban az egyetemen, Egerben a papnevelőben, továbbá az ungvári, kassai, eperjesi kath. iskolákban. Megindult 1698-tól kezdve a ruthén vagy kisorosz irodalom is szintén itt Magyarországon.[2] Ezáltal vezetőik egészen elszakadtak az idegen országoktól, a magyar nemzeti művelődés körébe kerültek.

Megvolt tehát mindenük, ami vallásuk, nemzetiségük fenntartására szükséges volt. Látták, hogy a magyar, tót jobbágyok velük egy sorban vannak, nem volt tehát okuk az elégedetlenségre és így testvéri egyetértésben maradtak a magyarokkal.

Annál kevesebb joga volt tehát a muszka cári birodalomnak arra, hogy a magyar nemzettől a ruthének-lakta vidéket elrabolja s hazánkat természetes védőbérceitől megfossza![3]

[1] L. Pelesz: Geschichten der Union der ruthenischen Kirche. I. 1087—88.

[2] Hodinka: i. m. 765—72. Erdélyi Múzeum 1911. 170—179.

[3] Amit az orosz cárizmus nem tudott megvalósítani, megcsinálta a trianoni papirosbéke, de nem az oroszok, hanem a csehek és oláhok javára. *Kiadó.*

VII. FEJEZET.

A németek.

MINDEN magyarországi nemzetiségnél szem előtt kell ugyan tartanunk a különböző időben történt bevándorlókat, de sehol se annyira, mint annál, amelynek a magyar nemzet ipar, kereskedelem, művelődés tekintelében a legtöbbet köszönhet: a németnél.

Mikor a magyar nemzet e hazát elfoglalta, akkor a nagy német nemzet már négy főtörzsökre és jóformán különálló hercegségekre volt oszolva. Hazánkhoz legközelebb lakott a bajor: a Duna jobbpartján le egészen a tiroli hegyekig és Dráváig. Ettől nyugatra, a Felső-Rajna mentén, lakott a sváb, a Majna és az Alsó-Rajna mentén a frank törzsök, a Weser és Rajna közt pedig a szász. A szászokból azonban egy csomót áttelepítettek még Nagy Károly korában a Rajna balpartjára is, úgy hogy Aachen környéke, ha nem is tartozott a szász hercegséghez, szász tájszólással élt és lakósait szászoknak is hívták.[1]

Ha a magyarok honfoglalásakor már laktak volna itt németek, akkor az lenne a természetes, hogy azok utódai a hazánkhoz legközelebb álló, bajor tájszólást beszélnék és hogy legrégibb, német jövevény szavaink a bajor tájszólásból származnának. Azonban mind a történeti, mind a nyelvtudomány kétségtelenül megállapította, hogy se a legrégibb német lakosok, se a legrégibb jövevényszavak nem a bajor törzsökhöz tartoznak, hanem a nyugati, rajna-, mosel- és majnamenti németséghez.

Épen azért komoly tudósok nem is vonták soha-

[1] Czörnig: i. m. 206.

sem kétségbe, hogy a németek itt Magyarország területén nem őslakósok, hanem később bevándorlottak. A XII. században, a keresztes hadjáratok idején indult meg mint hatalmas áradat a «Drang nach Osten», a németek kelet felé való költözködése, amely ellepte nem csupán az Elbe mentét, nem csupán Cseh- és Lengyelországot, hanem eljutott egész Magyarország keleti határáig.

E bevándorlás főbb eseményei a következők voltak: 1146-ban Gyécse király kibékülve és 1147-ben a keresztesek átvonulása alkalmával megismerkedve a németekkel, megengedte, hogy az Alsó-Rajna baloldaláról, a mai Aachen környékéről jelentkező nagyobb csapat Erdélybe, részben Gyulafehérvár környékére, részben az akkori gyepükön túl a mai Szebenmegyében a lakatlan földekre telepedjék, azt művelés alá vegye és egyúttal az ország határán az Olt-folyó völgyén betörő kúnok ellen védelmezze. E jelentkezők a régi flandriai grófság területéről jöttek s ezért őket flandriaiaknak is hívták, de beszédükben az alnémet tájszólást használták s így közönséges nevük szász volt. Körülbelül velük egy időben érkeztek azok, akiket II. Gyécse király a mai Bereg és Ugocsa megyékben helyezett el nem csupán a földek művelésére, hanem a Tisza mentén betörő ellenség ellen való vigyázásra is.

III. István vagy III. Béla királyok korában ismét nagy csoport bevándorló jelentkezett és ezeket Doboka, Kolozs, Torda megyék szélén, a Beszterce és Lekence folyók mentén helyezték el. Ezeket már sohasem nevezik flandriaiaknak és bár tájszólásuk szász, valamennyire eltér a szebenvidékiektől. Ezek tehát a Rajna jobbpartjáról, körülbelül Elberfeld, Essen vidékéről való szászok voltak s azért foglalkoztak a bányaműveléssel is. Volt azonban köztük

egy kis csapat bajor is és érdekes, hogy az ezektől alapított falut a magyarok Németinek, maguk a szászok pedig, kik nyelvük különbözőségét jobban ismerték, Bajorfalunak (Bayersdorf, Villa Bavarica) nevezték el.

III. Béla idejében jelentkeztek a szepesi szászok ősei. Ezek közt azonban voltak vallon-olaszok, frankok, sőt már svábok is. Azért egyik falu Olaszi, a másik Deutschendorf, a harmadik Svábfalu nevet nyert.

Ezzel a csoportos, nagyfokú, alnémet vagy másként szász bevándorlás véget is ért.

A szászoktól az oklevelek határozottan megkülönböztetik a teutonokat. Így pl. 1240-ben Ó-Budát szászok, Saxones, Pestet és Kis-Pest (a Szent Gellérthegy alján) Teutones lakják.[1] 1230-ban Kálmán herceg szabadságot ad, «hospitibus Teutonicis, Saxonibus, Hungaris et Sclavis».[2]

A szászok példájára ugyanis a mosel- és majnamenti frankok is megindultak Magyarország felé, de ők mint kereskedő- és földmívesnép inkább az ország belsejében kértek szállásokat. Így azután elterjedtek a dunántúli városokban Pozsonytól kezdve egész Valkóváráig s ezenkívül Pozsony-, Hont-, Szatmár- és Biharmegyékben. Nagyobb csoportban csak valamelyik német származású királyné (III. István neje?) telepített közülök Abaújmegyében, a Hernád völgyében tíz falut a mai Gönc környékén s közülök valók a későbbi kassai németek is. Tovább a Hédervváryak és a Frankayak ősei hozták magukkal a vas- és sopronmegyei hienceket. Okleveleink mindezeket közönségesen csak teutones-nek nevezik, de a tőlük magyar nyelvbe átvett szavak elárulják közelebbi (mosel—majnamenti) származásukat.[3]

[1] Fejér: Cod. Dip. IX/7. 657.

[2] U. o. III/2. 237.

[3] Melich: Melyik nyelvjárásból valók a magyar nyelv régi német jövevényszavai. Budapest, 1900.

Az 1241-iki tatárjárás hazánk lakosságát erősen megfogyasztotta s ezért nagyon rászorult új bevándorlókra. Ennélfogva a frank hercegség keleti részéről, Nürnberg környékéről, továbbá Thüringiából újra nagy csoportok érkeztek, főleg erdőirtás és bányaművelés végett.

Ekkor keletkeztek a körmöcbányavidéki német falvak. Ugyanők a szepességben is a Gölnicpatak mentén nagy számban telepedtek le és elterjedvén, alapították a XIV. században a városi és gömörmegyei német városokat és falvakat.

A bajorok közül most is csak szórványosan jöttek, úgy hogy különösen megjegyzik az osztrák tartományok Eisenwurzel városából bányaművelés végett behozatott torockai németeket.

Ezen három, 1150-, 1170- és 1242-ben megindult bevándorlással a nagyobbfokú német telepítések megszüntek s csak az ország nyugati részén az osztrák tartományokkal mindinkább erősbödő kereskedés okozta, hogy e részben a bajor származásúk mindinkább nagyobb számban jöttek át. Ennélfogva az ott levő német városok — kivált, hogy egyrészük 1440 után német birtokba került — mindinkább a bajor tájszólást kezdték használni.[1]

A XVI. és XVII. századokban a török hódítás miatt nem jöttek be hazánkba német települők. Csak két kis csoport érkezett vallási üldözés elől menekülvén s itt oltalmat keresett. Az egyik volt az anabaptisták vagy habánok csoportja s 1547-ben hazánk északnyugati részén, a sasvári és berencsi uradalmak területén húzódtak meg. A másik volt az úgynevezett

[1] Hogy a rába—lapincsközi németek nem hiencek, hanem lassankint Stájerországból átköltözött osztrák- (bajor) németek, bebizonyította Schwartz Elemér: A rába—lapincsközi nyelvjárás hangtana. Budapest, 1914. 1—33.

heidebauerek csoportja. Ezek 1604 után a Mosonmegye déli részén elpusztult falvakat szállották meg. Mindkét csoport a sváb törzsökhöz tartozott s a mai Württemberg-, Badenországokból menekült hazánkba.

Csak hazánk felszabadítása, nevezetesen a karlócai békekötés, 1699 után indult meg újra a németek nagyfokú betelepítése és bevándorlása, de nem kell gondolni, hogy rögtön s nagy csoportokban.

A hadsereg nyomában járó és várak helyreállításánál dolgozó német iparosok jöttek előbb s telepedtek be a városokba. Igy Esztergom, Buda, Pest, Eger, Arad városokba már az 1686—1700. években költöztek német iparosok, kereskedők. De a földműves és így nemzetiségét legjobban megőrző népnek várnia kellett, míg a béke biztos, míg a vetés, aratás nyugodt lehetett. Talán, ha a Rákóczy-felkelés közbe nem jön, 1710-ig meglett volna a benépesítés, így azonban csak 1710 után indult meg, még pedig elég lassan, mert az 1715-iki, egészen pontos összeírás még csak kevés községet mutat fel ott, ahol később sűrűn egymás mellett állottak a német községek. Mutatja ezt e táblázat:

		1790. évben	1715. évben csak
Esztergom	megyében nagyobbrészt német vagy német község	10	3
Pest-Pilis-Solt		43	18
Fejér		14	1
Veszprém		42	2
Komárom		15	—
Tolna		60	1
Baranya		130	1
Somogy		18	1
Bács		24	—

A Temesköz 1715-ben még a török kezén volt, tehát ott németek nem laktak.

Nyilvánvaló tehát, hogy csak 1710 után indult meg az a német bevándorlás, mely azután Dunántúl és a Temesközön oly nagy arányú lett.

Németország állapotai is 1710 után voltak olyanok, hogy onnan számosan kivándorolhattak és a Magyarországba való meghivást szivesen fogadták, még pedig azért, mert a spanyol örökösödési háborúban a mai Elszász-Lotharingia, Rheinpfalz, Baden, Württemberg országok rettentő sokat szenvedtek, lakósai iszonyú nyomorba jutottak és így kivándorolni készek valának.

Innen van aztán, hogy Jenő herceg, 1698 óta a ráckevei nagy uradalom birtokosa és a magyar nemzetnek különben is ellensége, 1710 táján csoportosan hivatta be innen a németeket a Csepelszigetre és Budafokra. Példáját aztán követték a bécsi skót bencések, a pozsonyi Klarissza-apácák, a magyar királyi kamara budai osztálya, gróf Zichy Péter, az ó-budai uradalom tulajdonosa, a Wattay, Ráday családok, majd Grassalkovics Antal és mások. Így lőn Budapest környéke tele német, és pedig nagyobbrészt sváb eredetű községekkel. A kalocsai érsek Pestmegye déli részén népesített be három puszta falut németekkel. Komárommegyében az Eszterházy-grófok, Fejérmegyében, a csókakövi uradalomban a gróf Hochburg család és örökösei a gróf Lambergek, Esztergommegye déli részén az esztergomi érsek és káptalan telepítettek le szorgalmas németeket.

Baranya és Tolna megyékben a XVIII. század elején a nagy egyházi javadalmak mind németek kezébe jutottak. Pécsi püspök volt 1703—32-ben Nesselrode Ferenc, pécsváradi apát 1711—32-ben Zinzendorf Fülöp, szekszárdi apát 1720—50-ben Trautson János, dunaföldvári apát 1733—47-ben József hesseni herceg és augsburgi püspök. A volt császári tábornokok is óriási uradalmakat nyertek a töröktől visszahódított

megyékben, mint pl. Veteráni kapta a dárdai, Jenő herceg a béllyei, Carrara a siklósi, Breuner a szentlőrinci uradalmakat. Ezek tehát mind azon igyekeztek, hogy a néptelen falvak új lakósokat kapjanak és csak természetes, hogy németeket hoztak. Később Tolnamegyében az Eszterházy, Festetics, Dőry családok folytatták a németek betelepítését s mivel II. József császár alatt már protestáns németek is beköltözhettek, hivásukra sokan ilyenek is jöttek be Tolnamegyébe.

Hazánk északkeleti részén gróf Károlyi Sándor 1711-től kezdve 1733-ig sok nehézséggel küzdve népesített be svábokkal, kis részben frank-németekkel hat községet Szatmármegyében. Mikor azután ezek meggyökeresedtek, más szomszédos községekbe is átköltöztek.[1]

Beregmegyében a munkácsi és szentmiklósi uradalmat 1726 Schönborn Lothár mainzi érsek, majd 1728-ban Schönborn Frigyes bambergi érsek kapták meg s ez utóbbi unokaöccsére is átszármaztatta azokat. Ezek szintén hozattak németeket új falvak alakítására, részint meglevők nagyobbítására. Zemplénmegyében a Trautson-család elnyervén a sárospataki uradalmat, szintén létesített három kis német falut.

Bácsmegyében 1760-ig a magyar királyi kamara csak nyolc falut adott át a bevándorló németeknek. Ellenben a Temesközön Mercy Klaudiusz katonai kormányzó az 1718—27. években ötven elhagyott, néptelen vagy csak gyéren lakott helyre hozatott németeket.

Mária Terézia sürgetésére az 1763—70. években a Temesközön és Bácsmegyében új német községeket telepített a tartományi kormányzóság és a királyi

[1] Századok: 1914. 303, 405, 496.

kamara. 1763. február 23-án adta ki felhivását Mária Terézia s felsorolta a bevándorlóknak nyujtott kedvezményeket (hatévi adómentesség, ingyen épület- és tűzifa, iparosoknak tíz éviadómentesség stb). Erre 16.889 lélek vándorolt be a Temesközére és részben új községeket, számszerint nyolcat alapított, részint a már meglevő német községeket gyarapította. Bácsmegyében pedig hét új, gazdag német község keletkezett.

II. József még ennyivel sem volt megelégedve, hanem 1782-ben újra felszólította a Német-birodalom lakósait a bevándorlásra. A Temesközén ekkor újra 2880 család talált biztos otthont s mivel II. József a protestáns németeknek is megengedte a bevándorlást, ekkor ilyenek is jöttek oly nagy számmal, hogy Bácsmegyében hét új községet alakítottak belőlük.[1]

Ez főbb vonásokban a németek XVIII. századbeli beköltözködésének története. Egyes földesurak és a királyi kamara szétszórva másutt is telepített le belőlük, de oly nagy számmal és oly összefüggő területen, mint előadtuk, — nem. E századokon át különböző helyekről, különböző körülmények közt

[1] A németek bevándorlásáról egész nagy irodalom keletkezett. Az idézett müveken kívül felemlítjük azok számára, akik részletesen akarnak erről tájékozódni: Endlicher: Monumenta Arpadiana, Sangalli, 1849. 426—554. Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen, Nagy-Szeben. 1892—1902. I—III. k. Szalay József: Városaink a tizenharmadik században. Budapest, 1878. Hradszky: Szepesvármegye a mohácsi vész előtt. Szepesváralja, 1888. Szentkláray Jenő: Száz év Délmagyarország történetéből. Temesvár, 1882. Bács-Bodrog vármegye monografiája. Zombor. 1896. Iványi István Bács-Bodrogmegye Helynévtára. I—V. k. Baróti: Adattár Délmagyarország XVIII. század történetéhez. Temesvár 1893. Kaindl: Zur Geschichte des deutschen Rechtes in Ungarn. (Archiv für österreichische Geschichte 98 k. 397—402.) Bodor Antal: A délmagyarországi telepítések története és hatása Budapest, 1914.

történt bevándorlás okozta, hogy a németek tulajdonképen sohasem követeltek a magyar állam egységével, megmaradásával ellentétes jogokat (a német lovagok megkisérelték, de azokat II. András kiűzte), Rendesen megelégedtek az egyes városoknak adott kedvezményekkel. A középkor folyamán először az Erdély déli részén lakó szászoknak, majd 1271-ben a szepesi szászoknak sikerült számos várost és községet egybefoglaló társadalmi osztályokat alkotni és ezek számára az adózás, igazságszolgáltatás, katonai terhek viselése tekintetében kedvezményeket nyerni, de ezek megadásánál nem a nemzetiség volt az irányadó, hanem a célszerűség. A középkor az egységes közigazgatás, katonai szolgálat, az egyenlő politikai jogok és terhek elméletét nem ismerte, vagy ha ismerte is, nem követte. Midőn 1437-ben az erdélyi nemesek, székelyek és szászok örök szövetségre lépnek, e három társadalmi osztályt még nem nemzetnek, hanem csak részeknek «trium partium Transilvaniae» nevezik[1] és később is ott a natio szó nem anyanyelvet jelentett (mert hisz pl. a székelyek is magyarok voltak, a szászok közt meg laktak magyarok, románok is), hanem csak azon jogrendet, amelyhez az azon területen lakók tartoztak. Innen van, hogy a jogrend tarthatatlanná válván, 1848-ban maguk a szászok is lemondtak kiváltságaikról, a szepesi szászok pedig azokat jóformán már 1412-ben elvesztették anélkül, hogy azért anyanyelvüket valami veszedelem érte volna. 1848-ban is, azután is oly hazafias magatartást tanusitott a XVIII. században bevándorolt németség, annyira német anyanyelvű, magyar állampolgárnak érezte magát, hogy a maga egészében sohasem fordult a magyar nemzet ellen, hanem ellenkezőleg a magyarral kezet fogva mindig

[1] Székely: Oklevéltár. I. 135. F. X/VII. 912.

hazánk felvirágzásán dolgozott. Az, hogy 1880 és kivált 1900 után a külföldi Schulverein köztük is fellépett és az alldeutsch-mozgalomba akarta őket hajtani, ebbeli érdemüket nem csökkenti. Az értelmiségi pályán meg épen megbecsülhetetlen szolgálatot tettek a németek a magyar nemzetnek, mert, hogy főleg a pénzügyi, kereskedelmi, technikai tereken a magyar nemzet gyorsan egy szinvonalra tudott emelkedni a nyugati nagy nemzetekkel, azt a magyar nemzet ügyét magukévá tevő németeknek köszönhetjük. Elárulja ezt az 1850—80. évek tisztikarában mindenütt ott látható német nevek serege. Hogy azután sokan közülök felemelkedtek hazánk első főurai, főtisztviselői közé, az csak jogos és csak azt bizonyítja, hogy a magyar nemzet azt, aki hozzá szeretettel közelít, tudja szeretni, tudja megbecsülni!

VIII. FEJEZET.

A kisebb nemzetiségek.

1. Vendek, helyesebben szlovének.

RÉGEBBEN a németek az összes szlávokat vendeknek (venedi, windi) hívták. A szlávok közül az az ág, mely eredetileg korunt névvel különböztette meg magát a többiektől, a VII. században a Mura, Dráva és Száva folyók közt, tehát a mai Stájer, Karinthia, Krajna tartományokban, továbbá a magyar királyság Zágráb, Körös és Varasd megyéinek területén szállott meg. A németek ezeket is csak az általános vend, vind néven hivták, ők magukat szlavonoknak, szlovéneknek tartották.

E korunt-szlávok közül a Muraközben és a régi Szlavoniában lakók már 1083-ban a magyar királyok alattvalói lettek s azt a tudatot, hogy ők a horvátoktól különböznek, egész 1600-ig megtartották. A horvátok bevándorlása után lassan ők is horvátoknak kezdték magukat nevezni s a horvátokkal és szerbekkel való sűrű érintkezés és összekeverődés következtében csakugyan mindinkább eltünik a különbség köztük és a valódi, Kulpán túl lakó horvátok közt.

A vendek vagy szlovének azonban a XII—XIV. században megtöltötték Vas és Zala megyék azon hegyvidékét is, amely a XI—XII. században, mint országválasztó köz lakatlan volt. A két, alsó- és felsőlendvai várnak továbbá a dobrai várnak urai biztatták őket bevándorlásra a szomszéd stájer határgrófságból és biztosan tudjuk, hogy még 1366-ban is

folyt a betelepítés, mert ekkor az Olsinc mellett (Mura-Szombat tájékán) levő hat falunak a telepítéskor adott szabadsága *még nem telt le.*[1]

Ezen szlovén bevándorlókat a magyarok közönségesen csak tótoknak hívták, úgy hogy az egész területet, amelyen a szlovének laktak, tótsági járásnak nevezték. Később azután a magyarok is átvették a németektől a vend elnevezést, mert így jobban meg tudták különböztetni őket az északi szlovák-tótoktól. A XVIII. században. a török háborúk idején elpusztult Somogymegyébe is telepítettek át közülök egypár falut, de azok szétszórva alig tudták nemzetiségüket fenntartani.

1776 óta egyházilag is el vannak különítve a szomszéd stájer és zágrábi egyházmegye szlovénjeitől, mert a szombathelyi püspök alá tartoznak. A felsőlendvai uradalom egyrészében a Széchy-család parancsára egy részük evangélikus lett és az is maradt. Ezek tehát még régebben elszakadtak a többi szlovénektől.

Mind a katholikus, mind az evangélikus vendek részére külön imádságos és énekes könyvek, szentírás-fordítások készültek. Ez egyházi különválásnak lehet azután tulajdonítani, hogy a vas- és zalamegyei szlovének vagy vendek lassan csakugyan külön tájszólású néppé lettek. Főleg megkülönbözteti őket az, hogy *j* helyett gyakran *gy* hangot, *u* helyett gyakran *ü*-t ejtenek ki. Számuk 1840-ben 40.000-re rúgott. 1880-ban azonban 70.912-t számlálták össze, mert összeszámlálták a Dráván túl lakó szlovéneket is s ezek száma 23.627-re ment. Az 1910-iki népszámlálásban már nincsenek külön rovatban feltüntetve, de a Murán innen ekkor is voltak 70.950-en. A Dráván

[1] Csánki: Magyarország történelmi földrajza. II. 717.

túl is bizonyára megtartották e számukat, sőt a bevándorlás útján még szaporodhattak is, mert csupán Zágrábban 5160 lélek vallotta magát szlovénnek. Külön nemzetiségi követelésekkel sohase léptek fel.

2. Bolgárok.

A régi Bolgárország hajdan a Fekete-tengertől a Drináig terjedt, tehát hazánkkal az Alduna és a Száva mentén hosszú vonalon határos volt. Az lett volna tehát természetes, hogy később sok bolgár vándoroljon be, de az ellenkezője történt.

A 895—96-iki háború oly erős gyűlöletet ébresztett a magyar és a bolgár nemzet közt, hogy bolgár bevándorlásról szó sem lehetett. 1002—1018 közt az első Bolgár-birodalom megsemmisült s területét a keletrómai (görög) császárság foglalta el s birta 1186-ig. Ez időszakban a bolgár nemzet török része kihalt vagy beleolvadt az ott lakó szlávokba, úgy hogy az 1186—1393-ig fennálló második bolgár királyság főurai és lakósai nem török, hanem szláv származásúak (s mint láttuk, részben románok) voltak. 1186—1254-ig e második bolgár királyság is többé-kevésbbé ellensége volt a magyarnak és onnan bevándorlókat be nem engedtek. 1254-ben IV. Béla király egyik veje, Rászló orosz herceg meghódította Bolgárország nyugati részét (a mai Szerbia északnyugati területét) és ez az ő fia, Béla halála után a magyar királyság része lőn, a Timok és Morava közt pedig a magyar király hűbérese, Szventiszló Jakab uralkodott.

Ugyanez időtől kezdve Kúnország megsemmisülése és a szörényi bánság megerősítése után teljesen fölöslegesekké váltak a mai Krassószörénymegye területén nagy gyepük és ősrégi erdők. Ezeket tehát kiirtás végett kezdték kiosztogatni a Duna jobbpartjáról bevándorló bolgár-szlávoknak. Ezektől származ-

nak a mai Krassószörénymegye területén oly nagy számmal előforduló szláv helynevek (Radomlya, Prigor, Prilapec, Oravica, Korniareva, Teregova, Szokolár stb.). Még 1366-ban is inkább bolgár-szlávoknak ismerik a magyarok a Lippától—Orsováig lakó, görögkeleti vallású népeket. De ezen bolgár-szlávok nem egyedül jöttek, hanem hoztak magukkal román pásztorokat is és ezek később annyira elszaporodtak, hogy a bolgár-szlávok beléjök olvadtak. Ugyanígy jártak azon bolgárok is, akik a XIV. században Erdélyben, Brassóban, Bolgárcsergeden (Balázsfalvától délre) s a hunyadmegyei Szkei (bolgár-szláv) falvakban telepedtek meg.

A most Magyarországon lakó bolgároknak ezekhez a XIII—XIV. században bevándorlott, de elolához odott bolgárokhoz semmi közük.

A XVII. században Viddintől délre Kiprovác városában és környékén egypár faluban a régen, talán még az 1365—82. években megtért kath. vallású bolgárok laktak. Ezer meg ezer veszély és nyomorúság közt tartották fenn magukat és a ferencrendű szerzetesek segítségével megőrizték vallásukat. 1689 őszén Badeni Lajos Nis felől Viddin ellen indult és ezt el is foglalta. Lehetett tehát remélni, hogy Bolgárország e része a török uralom alól felszabadul. Ámde egy év mulva következett a rettenetes csapás. A törökök megverték a keresztény sereget és mindent visszafoglaltak. A törökökkel együtt jött tatárok rettenetesen rabolták a köznépet, kivált azokat, akik a törökök előtt gyanúsak voltak. Már pedig Bolgárországban leggyanúsabbak voltak a kath. bolgárok, mert azt tartották róluk, hogy ők a kath. német császár kémei. Életük megmentése végett tehát e bolgár katholikusok a Dunán át az akkori Oláhországba menekültek és ott főleg Krajova és Rimnik városok-

ban meg azok környékén telepedtek meg. 1699-ben a remény, hogy régi hazájokba visszatérhetnek, eltünt. Ekkor tehát kezdtek beköltözni kereskedés, iparűzés végett Erdélybe, Alvinc, Gyulafehérvár és Déva városokba.

Az 1716—17-iki győzelmes hadjárat nem csupán a Temesközét, hanem Oláhországnak az Olt jobbpartjáig terjedő részét, az úgynevezett Kis-Oláhországot, a magyar király kezébe juttatta. Ekkor megint számos kath. bolgár jött át Kis-Oláhországba s kezdtek húzódni Orsovára is. Püspökük, Sztaniszlavich Miklós, ekkor már nagyobbrészt Kis-Oláhországban lakott. Ámde jött az 1737—38-iki szerencsétlen háború. Kis-Oláhországot sem tudták a keresztény seregek megmenteni a törökök támadásai elől és Sztaniszlavich püspöknek híveivel együtt menekülnie kellett, ha nem akarták életüket veszteni. Futott tehát több mint 300 családdal Temesvár felé. A tartományi kormányzóság e bolgárokat Ó-Besenyő faluban telepítette le 1738-ban. Magát Sztaniszlavichot némi vigasztalásul 1739-ben a király kinevezte csanádi püspökké. Sztaniszlavich ekkor rábirta a paulikianus nevű kath. bolgárokat is, hogy hazánkba jöjjenek és kinyerte, hogy ezek, meg a többi, már hazánkban lakó bolgárok számára Vingán egész új bolgár város alapíttassék számos, értékes kiváltsággal. Így azután lassan az Erdélyben letelepedett bolgárok is Vingára költöztek és ott virágzó, gazdag községet alapították. Ó-Besenyőről és Vingáról még bocsátottak ki kisebb rajokat Bolgártelep, Berestye, Székelykeve, Nagy-Erzsébetlak községekbe, de számuk így sem emelkedett feljebb 12.000-nél. Számosan mint kereskedők és iparosok nagyobb városokban kerestek maguknak lakást és ott elmagyarosodtak. Nyelvük különben elszigeteltségük miatt lassan-lassan

annyira átváltozott, hogy régi Bolgárországban lakó nem érti meg.

Mindig tudatában lévén annak, hogy mint menekülők későn érkeztek hazánkba, a magyar nemzet iránt hálásak voltak és jogtalan követeléseket nem támasztottak.[1]

3. Krasován-szlávok.

A Krassó, vagy röviden Karas-folyó eredeténél egymásmellett hét hegyi falu fekszik. Lakósai róm. kath. vallásúak, délszláv nyelven beszélnek s közönségesen csak krasovánoknak hívják őket. Számuk 1910-ben 6197-re rúgott. Bevándorlásukról csak annyi bizonyos, hogy 1358-ban még nem laktak ott, de 1550-ben Krassó város nyolc tanácsosa közül öt már szláv vezetéknevet visel, tehát a város lakosságának többségét ők tették. Mivel a XVII. században a bosnyák ferencrendűek viselték gondjukat, ebből azt sejthetjük, hogy 1463-ban, midőn a török Boszniát elfoglalta, menekültek hazánkba s mivel akkor a krassai uradalmat az albán származású, szintén kath. vallású Krassófei Orbonás család birta, ez adott nekik is menedéket. Kath. vallásuk azután megóvta őket a környékező románságba való beolvadástól. Bár ritkán, mégis néha meglátogatták őket egyes ferencrendűek és így keresztülélték a török uralmát. A számos fosztogatás elül gyakran menekültek a közeli hegyekbe, megismerték annak minden zugát és így a XVIII. században ott lassan hat falut alapítván számuk egyre gyarapodott.[2]

[1] Fermendzsin: Acta Bulgariae ecclesiastica. Zágráb, 1887. Történelmi Tár 1898. 362. Czörnig: i. m. III. 143—46.

[2] Pesty: Krassómegye története. II. 157, 267. Csánki: Magyarország történelmi földrajza. II. 112. Fermendzsin: Acta Bosnae: 381—82. 452.

4. Örmények.

A keresztes hadjáratok idején a Kis-Ázsia déli részén levő Kis-Örményországból jöttek be örmény kereskedők hazánkba és főleg Esztergomban telepedtek meg. De ezek már a XIV. században vagy visszamentek, vagy beleolvadtak a magyar nemzetbe. Az örményes helyneveket hibásan hozzák összeköttetésbe az örmény nemzet nevével, mert ezek nem a helységek lakósainak nemzetiségét jelzik, hanem csak azt, hogy ott az őrlésre alkalmas malomkövek találhatók (örmény-őrlemény).

A most Magyarországon élő örmények eredete egészen más. Ezek az Ararat-hegység mellett levő Ani városból származnak. Innen menekültek 1239-ben a Fekete-tenger északkeleti partjára, innen 1330-ban a Krim-félszigeten levő Kaffa-ba s midőn ezt 1475-ben a törökök elfoglalták, Moldvába és Lengyelországba futottak. Itt azután különösen Ilyvó (Lemberg) és Szucsava városokban telepedtek meg és a Fekete- és Balti-tenger közt nagy kereskedést folytattak.

1670 körül az akkori moldvai vajda annyira zaklatta és vallásukban is háborgatta a Moldvában lakó örményeket, hogy ezek megunták és 1672-ben I. Apaffy Mihály engedélyével Erdélybe húzódtak. A fejedelem a görgényi kincstári uradalomban, továbbá saját ősi birtokán Ebesfalván (most Erzsébetváros) adott nekik engedélyt házak építésére s ezenkívül vettek még házakat Gyergyószentmiklóson és Szépvizen. Ugyancsak I. Apaffy Mihály adta meg, fia pedig megerősítette azt az engedélyt, hogy az egész erdélyi fejedelemségben szabadon kereskedhettek. A Rákóczy-felkelés idején sokat szenvedtek s azért biztos helyen akartak maguknak új várost alapítani. Ezért kérték és meg is nyerték az engedélyt, hogy a szamosújvári

vár védelme alatt külön örmény várost alapíthassanak. 1712—19-ben e várost fel is építették, majd 1736-ban az egész szamosujvári uradalmat zálogba vették és azt is kinyerték, hogy III. Károly városukat Armenopolis néven szabad királyi várossá tette. Ezenkívül sok szabadságot, kiváltságokat nyertek, külön birák alatt állottak, külön örmény papjaik voltak 1715-ig külön örmény püspök, 1715 után pedig az erdélyi püspök felügyelete alatt.

Minden megvolt tehát ahhoz, hogy nemzetiségüket fenntarthassák és ez mégsem sikerült. Oka ennek semmi más nem volt, mint az ő foglalkozásuk. Már 1672-ben és később is kérték, meg is nyerték azt a kiváltságot, hogy az egész fejedelemségben, majd az egész országban szabadon (de vámot fizetve) kereskedhessenek. Nem volt tehát köztük földmívelő egy sem, csupán kereskedők és iparosok, főleg timárok voltak. Elszéledtek ezért az egész országban és akik együtt laktak is, kénytelenek voltak megtanulni vevőik kedvéért magyarul. Később nagyon sokan jöttek ki Erdélyből, mint szarvasmarhakereskedők, hazánk tiszántúli részébe és ott nagybérlők, majd birtokosok lettek. Ezek távol élvén a többiektől, nem érintkezhettek papjaikkal sem és így kénytelenek voltak a róm. kath. egyházakba járni. Ebből következett, hogy nem csupán magyarokká, hanem római katholikusokká is váltak. Sokan közülök megszerezték a magyar nemességet is, összeházasodtak a magyarokkal és váltak belőlük gazdatisztek, vármegyei és katonatisztek, sőt magyar írók is. Így nem csupán belesodródtak, hanem sok helyütt élére is állottak a nemzeti életnek, mert csak származásra nézve voltak örmények, de nyelvre, érzésre teljesen magyarok. A tizenhárom aradi vértanú közt is pl. két örményszármazású volt.

A magyar nemzetbe való beolvadás tehát az oka annak, hogy az örmények mindinkább fogytak. 1840-ben még 3798-ra ment a számuk. 1856-ban, midőn minden örményszármazásút — hogy a magyarok számát kisebbítsék — örménynek írtak be az osztrák tisztviselők, állítólag 9864-en voltak. 1880-ban azonban már csak 2702 vallotta magát örményszertartású katholikusnak. E közül 2117 a négy örményszertartású katholikus plebániához (szamosújvári, erzsébetvárosi, gyergyószentmiklósi és csikszépvizi) tartozott. Az 1910-iki népszámlálás a négy örményszertartású katholikus plebánián csak 1834 lelket sorol fel (és még Kolozsvárott 76-ot), de ezek közül is csak 180 vallotta magát örmény anyanyelvűnek, a többi mind magyarnak.[1]

Az örmény mindig hálás volt a magyar nemzet iránt, amiért neki menedéket nyujtott, a magyar pedig testvérként fogadta és annyira tért nyitott előtte, hogy arravaló fiai hazánk első méltóságaira emelkedtek.

5. Az albánok.

Mint 1689-ben a szerbeket, akként biztatták fel a császári hadvezérek 1737-ben az albánok egy részét, hogy fegyvert fogjanak a török ellen. Az albánok Klementi nevű törzsöke hajlott is a szóra, mivel katholikusok lévén, a katholikus német császár alatt mégis csak jobb életet reméltek. Felkerekedtek tehát családjaikkal, Valjevóhoz jöttek és jelentkeztek, hogy a törökök ellen harcolni akarnak. Ámde 1738-ban épen itt Valjevónál az egybegyült szerb és albán csoportokat a törökök annyira megverték, hogy ezek

[1] Lukácsy Kristóf: Historia Armenorum Transilvaniae. Kádár: Szolnokdoboka vármegye. Dés, 1903. VI. 142—44.

menekülni voltak kénytelenek. Igy jöttek tehát az albánok előbb Nándorfejérvárra, majd a Száva balpartjára. A császári hadsereg vezérei érezvén, hogy kárpótlással tartoznak nekik, kivitték, hogy a pétervároradi határőrség területén Hrtkovci és Nikinci (a régi magyaroknál Herkóc és Nyék) falvakba telepítették le őket. Nyelvüket, vallásukat jóformán napjainkig megőrizték. A boszna-szerémi egyházmegye névtára 1884-ben még Klementi-albánoknak írja a Hrtkovcin és Nikincin lakó katholikus híveket és megjegyzi, hogy az anyanyelv legalább részben albán; 1840-ben 1600-ra ment a számuk. Nem lévén azonban semmi érintkezésük a nyelvrokonokkal és ellenben nagyobbrészt körül lévén véve szerbekkel, nem csoda, ha részben elszerbesedtek.[1]

6. A lengyelek.

Árvamegye trsztenai járásában, hazánk legészakibb részén, mintegy tizenöt egymás mellett eső faluban, az 1910-iki népszámlálás szerint 15.300 gorál = hegyvidéki lengyel lakott. Bár mindig csak szlovák-tót származású papjaik voltak és így az isteni tiszteletet velük különben is rokon szlovák-tót nyelven hallgathatták, mégis egészen szomszédok lévén a lengyelekkel, megőrizték anyanyelvjárásukat, úgy hogy azt másnak, mint lengyelnek tartani nem lehet.

E töredék lengyelség csak a XVII. században, kezdett hazánkba átköltözködni. 1241-ig Árvamegye területe lakatlan erdőség volt. A XIII. század elején kezdett Alsókubin környéke népesedni. Még a XVI. században is Kubin és Turdosin közt öt új falut telepítettek. Ellenben 1620-ban már nyoma van annak, hogy lengyelországi főúr Árvamegyébe átszökött

[1] Czörnig: Ethnographie. III. 167.

jobbágyait követeli vissza. Ezek voltak tehát az első gorállengyelek, akik hazánkban menedéket kerestek.[1]

7. A cigányok.

1856-ban az osztrák kormány tisztviselői, talán nem annyira a nyelvet, mint inkább a származást és foglalkozást véve tekintetbe, 103.750 cigányt írtak össze a magyar szent korona országaiban. Ha a származást vennők tekintetbe, most már bizonyára vannak kétszerannyian, ámde közülök legfeljebb 60.000 beszéli a cigány nyelvet, mert a többi, mint pl. a Heves, Hajdú, Jász-Kún-Szolnok, Csongrád megyékben, vagy a Budapesten lakók, mind magyaroknak vallották magukat.

Valódi, külön nemzetiségnek nem lehet őket számítani, mert még annyira se vitték, hogy valahol külön falvakat alapítottak volna és így legalább községi önkormányzatot gyakoroltak volna. Azok, akik közülök most is beszélnek cigányul, jobbára kontár iparosok és kereskedők (alkalomadtán tolvajok), akik pedig letelepedtek, mind a falvak, városok végén húzódtak meg és így kerestek az ő kedvükhöz, hajlamukhoz való foglalkozást. Ezek örülnek, ha nincs közük az előljárósághoz, nem hogy ők alkotnának előljáróságot. Régen külön csoportokban laktak és a földesúr nevezett ki feléjök egy-egy, vajdának hivott csoportbirót.

Biztos különben, hogy csak 1415 táján jelentkeztek először hazánkban. Bolgár- és Oláhországból jöttek át és mint vándor lakatosok, üstfoltozók keresték kenyerüket. Később többször próbálták őket

[1] Századok 1909: 820—33. Horváth S.: A liptai és túróci registrum Budapest, 1900. 39, 67, 71, 79, 89. Fejér Cod. Dip. VII. 552. Történelmi Tár 1910. 186—198.

állandóan letelepíteni és földmívelésre fogni, de hiába és így csak könnyebb szolgálatokra alkalmazták őket. Nemzetiségi jogokat sohasem követeltek.

8. A zsidók.

Tulajdonkép nem nemzetiség, hanem csak vallásfelekezet. Antropologiailag idegen faj, különböző a többi lakósoktól. A zimankós török háborúk idején még kevesen voltak hazánkban. 1720 körül még csak 11.374-re ment a számuk.[1] 1856-ban az osztrák kormány tisztviselői már 414.118-at számláltak össze. Világos tehát, hogy a XVIII. században számosan költöztek be, s ez részben még most is tart, mert az 1910-iki népszámlálás szerint már 851.373-an voltak s egy félszázad alatt természetes szaporodás útján annyira nem növekedhettek.

Mivel Nagy I. Lajos 1360-ban az összes zsidókat kiűzte és csak 1365-ben engedte meg kivételesen egyes városokba a betelepülést, 1365 előtt levő időre egy zsidócsoport se viheti eredetét. Mese az csak, hogy már a honfoglaláskor jöttek volna be a magyarokkal zsidók, vagy épen a magyarok egy része mózesvallású lett volna. Teljesen bizonyos, hogy a kázir nemzet egy része csak akkor tért át a mózesvallásra (nagyobbrészük pedig az izlamra), mikor a kázirok azon kabar nevű ága, mely a magyar nemzetbe olvadt, tőle régen elvált. Az ezzel ellenkező állítások hamisítótól okozott tévedések.

A most Magyarországon lakó zsidók három irányból költöztek be hazánkba. Egy kis része, az úgynevezett spanyol zsidók, Törökországból jött, nagyobb része Ausztriából, különösen annak morva- és cseh-

[1] Magyarország népei a pragmatica sanctio korában. 61.

országi tartományaiból. A harmadik rész — főleg 1772, vagyis Lengyelország felosztása után — a régi Veres-Oroszországból (Galicia, Gácsország) vándorolt be. Anyanyelvük eszerint eleintén túlnyomólag német és kisorosz volt, most pedig részben magyar. Máramarosban kezdenek egyes községeket annyira kisajátítani, hogy lassan zsidó községeket alkothatnak, de az itt levők is túlnyomórészben német anyanyelvűeknek vallják magukat (pl. Tiszakarácsonyfalván az összes lakosság 2517, ebből 16 róm. katholikus, 1330 izraelita, 1162 gör. katholikus. Német anyanyelvűnek vallotta magát 1331, ruthénnek 1101, mivel a ruthének gör. katholikusok, az 1331 német anyanyelvű csakis izraelita lehet).

Ezenkívül vannak hazánkban még más anyanyelvűek is, mint pl.: csehek, morvák, olaszok, itt-ott spanyolok s a mostanában annyira elterjedt kertész bolgárok. Budapesten, mint világvárosban vannak franciák, angolok, oroszok. Ezek mint munkások mostanában jöttek be, de nincs állandó lakásuk és így külön nemzetiséget nem alkotnak.

IX. FEJEZET.

Eltünt nemzetiségek.

Ha végigtekintünk a századok folyamán, még egy csodálatos dolgot tapasztalunk. Nem csupán a most élő nemzetiségek telepedtek itt meg hazánk területén, hanem még számos oly népfajta is, amely lassan-lassan a magyar nemzetbe olvadt bele. Lehetőleg időrendben így mutatják meg ezeket a történeti kútforrások:

1. A kázir nemzet kavar (kabar) ága a VII—VIII. században csatlakozott a magyarhoz, a IX. században már tudott magyarul is s a XII. században teljesen egybeolvadt a magyarral, elfelejtve régi nyelvét.[1]

2. A pannon-szlávok. Mint kimutattuk, a IX. században szövetségre, barátságra léptek a magyarral, majd a X—XI. században teljesen beolvadtak.

3. A besenyők. 1010-ben már kezdtek beköltözni. Számos falut, sőt egész nagy területeket népesítettek be, de azért a XIV. században már teljesen elmagyarosodtak.[2]

4. A vallon-olaszok. Hazánk árpádkori művelődésére rendkívül nagy befolyást gyakorló nép. Lüttich-Namur környékéről, a mai Belgium déli részéről az inségtől üzetve 1047-ben kezdtek bevándorolni, de természetesen a bevándorlás tartott egész 1150-ig. Minden nevezetesebb városunknak, mint: Székesfejérvárnak, Esztergomnak, Egernek, Pécsnek, Nagyváradnak, Zágrábnak ők voltak első munkás polgárai; könnyen megkülönböztethetők a talián-olaszoktól,

[1] Századok. 1914. 545—61.

[2] Jerney J. Keleti utazása. Pest, 1851.

mert ezek bevándorlása csak a XIII. században s akkor is nagyon szórványosan történt. A vallon-olaszok kezdték a jelesebb épületek rakását, a szőlőművelésben ők honosították meg a nemesebb fajtákat, ők tanították az első iparosokat. Hogy a taliánolaszoktól megkülönböztessék őket, sokszor nevezték Gallicus-oknak, a németek pedig vallon-oknak (mint pl. Szepesolaszi = Wallendorf). Jártak ugyan vissza Aachenbe, Lüttichbe s egy kis töredékük Eger tájékán egész a XVI. századig vallon-olasz nyelven beszélt, de túlnyomórészben már a XV. században vagy magyarokká, vagy németekké váltak.[1]

5. A kúnok. Egyes csoportok már a XI—XII. században átjöttek a mai Románia, akkor Kúnország területéről, de túlnyomórészben csak IV. Béla telepítette le őket. Mivel Tiszántúl s a Duna-Tisza közén nagy egybefüggő területen legeltették nyájaikat, míg sátrak alatt költözködve éltek, szivósan ragaszkodtak szokásaikhoz, ruházatukhoz és nyelvükhöz is. De amint Nagy I. Lajos rábirta őket a keresztény vallás felvételére és a vándorélet elhagyására, lassan összeházasodtak a magyarokkal és megmagyarosodtak. Egyesek egy-egy kis töredéket őrizgettek még nyelvükből, mint pl. a kún «Miatyánk» imádságot, vagy egyes köszöntéseket, de a XVIII. században ezek is kihaltak s a magyarral való egybeolvadás egészen teljes lett.[2]

6. A böszörmények. Török, közelebbről káriz (kvarezmin, korozmin) népfajta volt, de mivel a mohamedán vallást tartották, a magyarok a muszulmán szóból alkotott böszörmény szóval jelölték meg őket. Vallásuk miatt 1241-ig nem is olvadtak bele a magyarba (bár magyarul is tudtak), de akik a

[1] Magyar Nyelv. 1906. 273, 1914. 385—406. Századok. 1916. 28, 40.
[2] Kun: Codex Cumanicus. Gyárfás: A jászkúnok története.

tatárjárás után még megmaradtak, keresztények és magyarokká lettek.[1]

7. A jászok. A Kaukázus hegyei közt most is élő osszet népet a szlávok jász-nak nevezték el. E nép egy része a tatárjárás idején kénytelen volt nyugat felé vándorolni. Így telepedtek meg a Prut folyó mentén Jászvásár vagy Jassy tájékán, egyrészük pedig Bolgárországban, Viddin környékén. Innen 1280 táján egy részük Magyarországba vándorolt és főleg a későbbi Jászságban kapott lakóhelyet, de telt egy-egy falu Pilis és Komárom megyékben is belőlük. Katonáskodás lévén a kötelességük, a férfiak a hadjáratokban együtt harcoltak a magyar csapatokkal és így hamar megtanultak magyarul és a XV. században az egész nép magyarrá vált.[2]

8. Tatárok. Szórványosan már a XIII. század végén is költöztek be egyes tatárok hazánkba a kúnok társaságában s ezekből származnak a Tatárfalva, Tatárszállása helynevek. De nagyobb csoport is költözött 1279 után hazánkba és a Kiskúnságban, a mai Kúnszentmiklós (hajdan Tatárszentmiklós) és Tatárszentgyörgy falvak területén nyert szállást. V. László és I. Mátyás király törvényei még a kúnokkal és jászokkal együtt említik őket, mint katonáskodásra és hadviselésre kötelezett kiváltságos népet (1454—68). Mivel most már tudjuk, hogy 1285-ben Kún László Nogaj tatár kánnal szövetségre lépett, tőle segítséget kért, leghihetőbb, hogy ekkor küldött a tatár kán egy csapat tatár vitézt Kún László tarka seregébe s említik is már 1287-ben, hogy IV. László szolgálatában tatárok is állanak.[3] Ha jól értelmez-

[1] Karácsonyi: Kik voltak s mikor jöttek be hazánkba a böszörmények?

[2] Magyar Nyelv. 1912. 193—99.

[3] Wenzel: Árp. Okm. IV. 295. 320. 354. Századok. 1910. 4.

zük Pesti Gábor tudósítását, akkor e tatárok a kúnokkal különben is rokon miser-ágból származtak.[1]

8. Csehek. A XII—XIII. században sok családi összeköttetés volt a magyar király és a cseh fejedelmi családok közt, s ennek következtében több cseh főúr költözött be hazánkba. Ezek hoztak be maguk cseh földmíveseket is, s azonkívül önként is vándoroltak be egyes cseh csoportok, jobb megélhetést keresve hazánkban.

Azonban nem egy csomóban, hanem szerteszéjjel, ahol épen alkalmas föld volt, szálltak meg. Igy szállítottak belőlük: Pest, Nyitra, Komárom, Hont, Veszprém, Vas, Baranya, Heves, Borsod, Kraszna megyékbe. A Csehi nevű falvak vagy puszták e régi csehek nevét őrzik és tudjuk is, hogy pl. Hevesmegyébe a bevándorló Baksa-nemzetség telepítette be őket.[2] Tolna, Zala és Somogy megyékben már két-két cseh falu telt ki belőlük, mert a mai Kálmáncsa községnek régi neve Kálmán-Csehi volt és Kálmán, orosz király, IV. Béla testvére adott az oda bevándorló cseheknek szabadalmakat. Biharmegyében három falu nyerte nevét az odaköltöző csehektől, egyik Nagyváradtól délre, a másik Körösszegtől nyugatra és a harmadik (Csehtelek, majd Csejtelek, most Csételek) Margitától délkeletre. Középszolnok és Doboka megyékben Szilágycseh és Páncélcseh mutatják a legkeletibb terjeszkedésüket, Zágrábmegyében pedig, Zágrábtól délre a Száva jobbpartján eső Csehi[3] pedig a legdélibbet. Nagyon természetes, hogy ily szétszórtan élvén, nem tarthatták fenn nemzetiségüket.

[1] Magyar nyelv. 1908. 49—54.
[2] Turul. 1904. 80—82.
[3] Tkalčić; Mon. civitatis Zagrab F. 166. 270.

Ezeken kívül a fenn II—VII. fejezetekben elsorolt nemzetiségekből is számosan, ha szétszórtan, kis csoportokban telepedtek le, a századok folyamán vagy elenyésztek, vagy a magyarságba olvadtak, ha csak az életmód és vallás annyira el nem szakította őket a magyaroktól, hogy minden érintkezés, kivált az egybeházasodás lehetetlenné vált.

Nevezetesen a németek Vasmegyében hét, Zalamegyében öt helyen is alkottak kisebb falvakat, de a XVI. századig elmagyarosodtak és csak a helynevek (Németi = Lenti, Németfalu) mutatják egykori ottlakásukat. Veszprém, Temes, Békés, Bihar, Középszolnok megyékben mindenütt találunk a XIII—XVI. századokban Németi nevű falvakat, s nemcsak ezek mutatják, hanem az Alföldön bujdosó Rogerius mester is világosan írja, hogy voltak szerteszéjjel egyes német lakosú városok és falvak. Ezek vagy a tatárjárás idejében semmisültek meg, vagy a magyarságba beleolvadtak.

A szlovák-tótoknak ott fenn a XVI. századig elég helyük volt a terjeszkedésre, ők tehát addig nem jöttek beljebb Magyarországba, de a magyaroktól szintén tótoknak hivott szlavonok annál nagyobb kedvvel költöztek be a jó földekre Magyarország belsejébe. Innen van azután a tömérdek sok Tóti, Tótfalu, Tóttelek helynév hazánk majdnem minden vármegyéjében (a régi Bácsvármegyében 4 volt, Bodrogban 3, Biharban 8).

A horvátokat se tudta eltartani az ő hegyes, kopár, köves földjük, s azért már a XVI. században bekövetkezett nagy kivándorlás előtt egyes csoportokat telepítettek királyaink és főuraink a Száván és Dráván innen át. Még most is 5 Horváti, négy (Disznós-, Bán-, Kraszna-, Oláh-) Horvát nevű helységet ismerünk a Dráván innen, de a XV. században még

három ilynevű községet találunk. A délvidéki, régen horvátoktól lakott községek elpusztultak, a hont-, abauj-, borsod-, zemplénmegyeiek elmagyarosodtak.

Így tehát az isteni gondviselés úgy rendezte a magyar nemzet sorsát, hogy századokon át mindig csatlakoztak hozzá kisebb-nagyobb csoportokban új népcsoportok és azok vele barátságba, majd rokoni összeköttetésbe léptek, sőt lassan-lassan el is magyarosodtak.

Befejezés.

A XVIII. SZÁZAD elején a magyar nemzet roppant veszedelmes helyzetbe került. A folytonos hadakozás és szörnyű pestis miatt iszonyúan megfogyott, másrészt egyszerre rengeteg új idegen nép vándorolt földjére. Városai tele voltak németekkel, szerbekkel, tótokkal; egész országrészek idegen hatóságok kezében voltak. Talán el is enyészett volna ekkor a magyar nemzet, ha 1741-ben meg nem mutatja életerejét, vitézségét a királyi trón megvédésében és ezáltal megint nem ő kapja meg a vezérséget Magyarország sorsának intézésében. De a dicsőség, amely ebből a magyar nemzetre áradt, magával ragadta a bevándorolt idegen népeket is, szivesen csatlakoztak oly nemzethez, amely nekik nem csupán megélhetést, hanem jogokat is biztosított, szivesen szolgáltak együtt oly nemzet fiaival, amelynek fényes multja az ő szemüket elbűvölte. Így azután megint megkezdődött a magyarosodás, megkezdődött a magyar nemzet rohamos gyarapodása. Először a városok németjei, katholikus szerbjei és tótjai egyesültek nyelvileg is magyar polgártársaikkal, majd a szétszórt falvak is kénytelenek voltak alkalmazkodni a környező magyarsághoz és így a magyar anyanyelvűek mindinkább közeledtek ahhoz, hogy ne csupán aránylag, hanem teljes többségben legyenek.

A magyarság ez új fellendülése és számos idegen népfajnak e beolvasztása nem volt erőszak, hiszen nem is volt a magyar nemzetnek kezében olyan iskola- és hivatalnok-sereg, hogy ezt erőszakolhatta volna. Oly természetes alakulás volt ez, mint aminő-

ben ugyancsak itt Magyarországon egyes nemzetiségeknek nem is volt részük. A temesközi németek közé 1769—71-ben franciákat telepítettek Szent-Hubert, Charleville (most Károlyliget), Seultour (most puszta) és Nagy-Ősz községekben. Egy század alatt a franciák a környékező német falvak miatt mind elnémetesedtek. Hasonlóképen a szlovákok magukba olvasztottak sok csehet, németet; a románok nagyon sok, Erdélybe és Tiszántúlra költözött rácot és szerbet, az oroszok Bereg- és Máramarosmegyében sok románt, a szlavonok a közéjük költözött horvátokat, a horvátok a Zára vidékére költözött magyarokat.

Nem is volt szükség az elmagyarosodás érdekében semmiféle erőszakra. Ha a sok idegen nemzetiség egyszerre és a magyarnál nagyobb műveltséggel költözik be, akkor a magyar nem birta volna megtartani fensőbbségét és nemzeti nyelvét. Ámde az isteni gondviselés úgy intézte, hogy a bevándorlás századokon át lassan történjék és folyton oly körülmények közt, hogy a bevándorló mindig a maga szűkös körülményeitől ösztönöztetve, vagy épen mint a kúnok, besenyők, románok, horvátok, szerbek, ellenséges népektől kényszerítve, jöjjenek a magyar nemzethez menedékért, megélhetésért. Ez maga készítette azután a beköltözött népfajt a magyar nemzet felsőbbségének elismerésére, a magyar államjoghoz való lehető alkalmazkodásra, majd a szorosabb társadalmi, családi összeköttetéssel az elmagyarosodás megindítására.

Fényesen igazolja ez is azt, hogy egy-egy politikai nemzet megalakulásánál nincs okvetlenül szükség az egynyelvűségre, mert a népcsoportokat inkább az ugyanazon törvények, szokások, foglalkozások, a százados érintkezések, a kölcsönös támogatások forrasztják össze nemzetekké.

Mint valami Istentől hímezett gyönyörű szőnyeg tehát a magyar nemzet! A főrostok benne mindig a színmagyar családok, magyar hadak voltak. De azután, mint új meg új virágokat szőtte bele Isten keze a különböző nemzetiségeket. A kölcsönös támogatás, a kölcsönös védelem okozta azután, hogy se a magyar soha el nem nyomta, nyelvétől, szokásaitól meg nem fosztotta a bevándorolt és befogadott nemzetiségeket, se ezek nem fordultak gyűlölettel, áskálódással a magyar nemzet ellen mindaddig, míg külföldi államok kémei és felbujtói egyrészüket félre nem vezették.

Vajha a most dúló rettenetes véres háború arra tanítaná a hazánkban lakó összes népfajokat, hogy az ilyen külföldi zsoldon élő kémek bujtogatásait s a hibás történeti felfogásból támadt helytelen vágyakat elvessék![1] Vajha szívvel-lélekkel tagjai lennének, mint hazánk egyik alaptörvénye (1868 : 40. t.-c.) is mondja: az osztatlan, egységes magyar nemzetnek, amelynek a hon minden polgára, bármely nemzetiséghez tartozzék is, egyenjogú tagja! Nem kell félniök, ha esetleg egyes túlzó magyarok eltiprással fenyegetődznek, erőszakos eszközoket emlegetnek. A magyar nemzet összessége a honfoglalás óta mindig alkotmányos volt! Soha se osztrák önkényt, se muszka kényuralmat nem szeretett a magyar s olyan törvényeket nem is alkotott és amennyiben az ország egysége, a kormányzata és közigazgatás gyakorlati lehetősége megengedte, az anyanyelv használatát se korlátozta.

Egyébként, amint e szörnyű világháború is mutatja, a történet meg régen bebizonyította, még az óriás,

[1] A világháború nem tanította meg őket, de ahogy a jelek mutatják, annál többet tanultak, mint a «győztes» új államalakulatok alattvalói. *Kiadó.*

nagy nemzeteknek is mérsékelni kell vágyaikat, mert ha ezt nem teszik, nem csupán más nemzetekre, de önmagukra is mérhetetlen szenvedéseket hoznak. Mennyivel inkább mérsékelniök kell tehát vágyaikat azoknak (s ez szól a túlzó magyaroknak is), akiket Isten egy hazába, egy államba gyüjtött össze s együttélésre, kölcsönös támogatásra utalt! A honalkotó, legrégebben ittlakó, legtöbbet szenvedett magyar nemzet jogainak elismerése, az azokhoz való alkalmazkodás nem lealázó, nem vészt-, hanem békét- és áldásthozó és a mi fő, igazságos!

Vizsgáljuk tehát csak a történeti adatokat minél jobban, minél több oldalról. Fényes napként tünik ki azokból az idegen államok minden támadásával szemben, hogy hazánk területéhez a magyar nemzetnek ezer meg ezer joga van. A magyar nemzet hódította ezt meg, mikor jóformán üres, lakatlan volt, ő vette ezt birtokába az itt lakó csekélyszámú pannon-szlávval való szövetség és egybeolvadás útján, ő nyitotta meg a művelődésnek annak minden részét, ő szerezte hozzá 1083-ban hódítás és békekötés jogán a régi Szlavoniát, az ő első — hősöket és szenteket nevelt — királyi családja csatolta hozzá anyai örökség jogán Horvátországot és Boszniát. Csak ezredéves jogait védelmezi a magyar nemzet, midőn e hazához ragaszkodik, midőn minden támadást e haza épsége ellen árulásnak tekint. Ezredéves jogaira, kiontott vérére, százados fáradságaira hivatkozik, midőn legnagyobb költőjével mondja:

Kié e föld, ha nem mienk?!
S ha érte mindent megtevénk,
Ha érte híven áldozánk,
S leszünk, mik eddig nem valánk,
Nincs hatalom, mely visszanyom!

LENGYELORSZÁG
CSEH-SZLOV.
AUSZTRIA
Ezeréves határ
Millenary frontiers 900-1920
Trianoni határ
Trianon frontier 1920-1938(41)
1938 (40) – 1945
Kisebbségi nyelvtömbök 1920 után – Minorities 1920 – :
(1910-es adatok)
Magyar (Hung.
Német (German)
Rutén (Ruthen)
Horvát (Croat.)
Egyéb (others)
(cs. Magyarországon: tót)
Szlovákia
Erdély
Bánság
Bánát
Zsolna
Kassa
Eperjes
Ungvár
Munkács
Beregszász
Máramarossziget
Nyíregyháza
Szatmárn.
Debrecen
NKároly
NBánya
Zsibó
Beszterce
Kolozsvár
Marosvh.
Csíkszereda
Székelyudvarhely
Segesvár
Medgyes
Gyulafv.
Déva
Fogaras
Brassó
Kézdivh.
Sepsiszentgyörgy
Nszeben
Petrozsény
Temesvár
Lugos
Arad
Maké
Szeged
Szabadka
Zenta
Zombor
NKikinda
Becskerek
Versec
Pancsova
Belgrád
Duna
Tisza
Maros
Szamos
Körös
Hernád
Bodrog
Ipoly
Sajó
Rima
Vág
Nyitra
Trencsén
Liptószt.
Iglo
Beszterc.
Besztercebánya
Zólyom
Selmec
Lévai
Salgót.
Bal.gyarmat
Miskolc
Vác
Eger
Esztg.
BUDAPEST
Tatabánya
Komárom
Győr
Sopron
Szombathely
Pápa
Veszprém
SzFehérv.
Cegléd
Szolnok
Kecskemét
Balaton
Sio
Paks
Kaposvár
NKanizsa
Varasd
Pécs
Fiume
Zágrád
Pozsega
Eszék
Szávád
Dráva
Mura
SZLOVÉNFÖLD
HORVÁT-TÓTORSZÁG (horvát többség)
BOSZNIA (horvát többség)
SZERB (szerb többség)
JUGOSZLÁVIA
ADRIA
ROMÁNIA
Ujvidék
Pétery.
Zimony
Szávád
Duna
Tisza
Maros
Temes
Körös
Szamos
Hernád
Bodrog
Ipoly
Sajó
Rima
Vág
Nyitra
Trencsén
Liptószt.
Iglo
Beszterc.
Zólyom
Selmec
Lévai
Salgót.
Bal.gyarmat
Miskolc
Vác
Eger
Esztg.
Komárom
Győr
Sopron
Szombathely
Pápa
Veszprém
SzFehérv.
Cegléd
Szolnok
Kecskemét
Balaton
Sio
Paks
Kaposvár
NKanizsa
Varasd
Pécs
Fiume
Zágrád
Pozsega
Eszék
Szávád
Dráva
Mura